

Yargı Kararlarının “Kesinleştikten Sonra” Uygulanmasını Öngören Yasal Düzenlemelerin Anayasallığı Sorunu: Anayasa Mahkemesi’nin Bir Kararının Değerlendirilmesi ve Düşündürdükleri

Constitutionality Problem of Legislative Regulations Set Forth for Execution of the Court Decisions “After the Judgment Becomes Final”: Evaluation and Thoughts on a Decision of the Turkish Constitutional Court

Dr. Öğr. Üyesi Serdar YILMAZ (*)

Öz:

İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 28. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü (son) cümlesinde yer alan, “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” hükmünün; idarenin tek taraflı iradesiyle tesis edilen -kamu alacaklarının tahsili hukukundaki- haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin, idari yargı yerlerince hukuka aykırı bulunarak iptal edilmesine rağmen, bu kararların gereği yerine getirilmeyerek söz konusu hukuka aykırılığın kararın kesinleşmesine kadar devam etmesine olanak tanınması nedeniyle, Anayasa’nın 2., 15., 35., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülerek Anayasa Mahkemesi’ne başvurulmuş; Mahkeme de, itiraz konusu yasa kuralını, Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı bularak, anılan hükmün iptaline karar vermiştir.

İlk bakışta son derece teknik ve tekil bir Anayasa’ya aykırılık sorununa ilişkin bir iptal kararı olduğu izlenimi uyandı-rabilecek olan bu kararın, aslında ülkemizin güncelliğini hiç yitirmeyen, “kronik” problemlerinden “idari yargı kararlarının uygulanmaması sorunu” ile ilgili olarak hukuk literatürümüzün “köşe taşı” kararlarından olmaya namzet, önemli ve temel bir karar niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır.

İşte bu makalede de, önemine binaen, Mahkeme’nin anılan kararından yola çıkılmakta ve bu bağlamda, bir yandan kararda “yer verilen” ve belki daha da önemlisi “yer verilmeyen” gerekçeler irdelenirken, diğer yandan Mahkeme’nin ortaya koyduğu yaklaşımın olası etki ve sonuçlarından hareketle, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasının anlam ve kapsamı üzerine bir “deneme” mahiyetinde olmak üzere, “yargı kararlarının uygulanması”na ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmasında yasama organının yetkisinin hukuksal çerçevesi açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Makalenin sistematik çatısı, Anayasa Mahkemesi’nin anılan kararının eleştirisi bağlamında, karar esas alınarak

(*) Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, Ankara - Türkiye, E-posta: serdar.yilmaz@law.ankara.edu.tr; Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-5617-9690>.

Makale Geliş Tarihi: 15.12.2023 - Makale Kabul Tarihi: 19.12.2023.

oluşturulmuş olsa da; makalede salt karar incelemesi ve değerlendirmesiyle yetinilmemekte, aynı zamanda kararın “düşündürdükleri”nden hareketle, konuyla bağlantılı sorunlara da değinilerek, yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanması sonucunu doğuran ve pozitif hukukumuzda çokça örneği bulunan yasal düzenlemelerin Anayasal temeli bulunup bulunmadığı hususu, genel bir yargılama hukuku sorunu olarak tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Yargı Kararlarının Gereği Gibi Uygulanması, İdari Yargı Kararlarının Uygulanması, Gecikmeksizin Uygulama, Derhâl Uygulama, Haciz, İhtiyati Haciz.

Abstract:

Turkish Constitutional Court annulled the expression in the third (last) sentence of the first paragraph of article 28 of the Procedure of Administrative Justice Code (“*However, in the actions concerning the execution of seizure and precautionary seizure, the act shall be executed by the administration after the judgment becomes final.*”), as it was found contrary to the articles 2, 36 and 125 of the Constitution. Because, according to this regulation, although the seizure and precautionary seizure procedures -in the Collection of Public Claims Law- established by the unilateral will of the administration were nullified by the administrative courts as they were unlawful, these decisions were not executed until the decision became final.

At first sight, this decision gives the impression of being an annulment decision on a highly technical and singular issue concerning unconstitutionality. On the other hand, it is understood that this decision is an important and fundamental decision, which is a candidate to become one of the “cornerstone” decisions of our legal literature regarding the “*problem of non-execution of administrative judicial decisions*”, which is one of the “chronic” problems of our country that never loses its actuality.

In this article, due to its importance, the aforementioned decision of the Court is taken as a starting point. Then, firstly, the reasons “given” and, perhaps more importantly, “not given” in the decision are examined, and secondly, starting from the possible effects and consequences of the Court’s approach, the meaning and scope of the fourth paragraph of article 138 of the Turkish Constitution is analyzed. In this way, it is tried to seek to clarify the legal framework of the legislature’s power to enact legislation on the “*execution of judicial decisions*”. Although the systematic framework of the article is the criticism of the aforementioned decision of the Constitutional Court, this contribution goes beyond a mere review and evaluation of the Court’s decision. In this study, the problems related to this subject are also scrutinized. In this regard, as a general problem of procedural law, it is open to debate whether legal provisions which cause judicial decisions to be executed “after they become final” has a constitutional basis.

Keywords:

Properly Execution of Judicial Decisions, Execution of Administrative Court Decisions, Execution Without Delay, Immediate Execution, Seizure, Precautionary Seizure.

I. Giriş

İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun¹ (İYUK) 28. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü (son) cümlesinde yer alan, “*Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*” hükmü,² İstanbul 5. Vergi Mahkemesi’nde gö-

¹ 06/01/1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (RG: T.20/01/1982, S.17580).

² Hükmün ilk hâli, “*Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili vergi davalarında vergi mahkemelerince verilen kararlar hakkında, bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*” biçiminde olup; 10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’un (RG: T.18/06/1994, S.21964) 13. maddesiy-

rülmekte olan bir davada ileri sürülen Anayasa’ya aykırılık iddiasının ciddi bulunması üzerine, *itiraz yoluyla* Anayasa Mahkemesi’nin önüne götürülmüştür. Anayasa’nın³ 2., 15., 35., 36. ve 125. maddelerini dayanak gösteren İstanbul 5. Vergi Mahkemesi’nin başvuru kararı üzerine gerekli incelemeyi yapan Anayasa Mahkemesi; İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünü, Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı bularak, anılan hükmün iptaline, oybirliğiyle karar vermiştir.⁴

Daha önce, bir makalemizde⁵ etraflıca irdelediğimiz anılan hükmün [İYUK m.28/1’in -o dönem itibarıyla- üçüncü (son)⁶ cümlesinin], *-idarenin tek yanlı*

le yapılan değişiklik ile, düzenlemedeki “vergi davası” ve “vergi mahkemesi” ibareleri çıkarılmıştır. Böylece, “vergi mahkemeleri”nin yanı sıra, “idare mahkemeleri”nde görülen haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili idari davalarda verilen kararlar da, “kesinleştikten sonra” uygulanacak kararların kapsamına alınmak suretiyle, mezkûr istisna hükmünün kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca bkz. *infra.*, dn.19-20.

³ 07/11/1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (RG: T.09/11/1982, S.17863-Mükerrer). [Bu Anayasa; Kurucu Meclis tarafından 18/10/1982’te halkoylamasına sunulmak üzere kabul edilmiş ve 20/10/1982 tarih ve 17844 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış; 07/11/1982’de halkoylamasına sunulduktan sonra, 09/11/1982 tarih ve 17863-Mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yeniden yayımlanmıştır.]

⁴ AYM: E.2012/107, K.2013/90, T.10/07/2013 (RG: T.22/11/2013, S.28829).

⁵ Bkz. Serdar YILMAZ (2012), “Kamu Alacaklarının Tahsil Hukukunda İhtiyati Haciz Müessesesi ve İhtiyati Hacze Karşı Açılan Davalarda İdari Yargı Yerlerince Verilen Kararların Uygulanması -Yargı Pratiğinde ve Öğretide Gözden Kaçan Bir Anayasa’ya Aykırılık Sorunu (mu?)-”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.61, S.4, s.1437-1503.

⁶ İnceleme konumuzunu oluşturan Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilen, “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” hükmü, -o dönemde- üç cümleden müteşekkil olan İYUK m.28/1’in son cümlesinde yer almaktaydı. Bu nedenle, gerek Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu kararında gerek bu makalede; İYUK’un anılan hükmü, ekseriyetle, İYUK m.28/1’in “üçüncü cümlesi” yerine, “son cümlesi” biçiminde ifade edilmiştir. Fakat Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu iptal kararı sonrasında; 21/02/2014 tarih ve 6526 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un (RG: T.06/03/2014, S.28933-Mükerrer) 18. maddesiyle, İYUK m.28/1’e, “Kamu görevlileri hakkında tesis edilen atama, görevden alma, göreve son verme, naklen veya vekâleten atama, yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleriyle ilgili olarak verilen iptal ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının gereği; dava konusu edilen kadronun boş olması hâlinde bu kadroya, boş olmaması hâlinde ise aynı kurumda kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanmak suretiyle yerine getirilir. Eski kadro ile atandığı yeni kadro arasında mali haklar bakımından bir fark bulunması durumunda, bu fark 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 91 inci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen usul ve esaslar çerçevesinde ödenir.” şeklinde iki cümle eklenmiş (bkz. *infra.*, dn.99); ardından ise, eklenen bu iki cümle (-yeni- üçüncü ve dördüncü cümleler), 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun’un (RG: T.11/09/2014, S.29116-Mükerrer) 97. maddesiyle, “Ancak, 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna ekli (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen unvanları taşıyan görevler ile farklı atama usullerine tabi olsalar dâhi daire başkanı ve üstü görevlere, sivil memurlar hariç kolluk teşkilatlarının kadrolarına; açıktan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerde ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereği, ilgilinin kazanılması hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanması suretiyle iki yıl içinde yerine getirilir. Bu görevler hakkındaki mezkûr işlemlerin uygulanması, telifisi güç veya imkânsız zararları doğuran hâllerden sayılmaz.” şeklinde değiştirilmiş ve ayrıca anılan fıkraya, “Bu fıkraya

iradesiyle tesis etmiş olduğu idari işlemlerin (kamu alacaklarının tahsili hukukundaki “haciz” ve “ihtiyati haciz” işlemlerinin), idari yargı yerlerince verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarına rağmen etkisini sürdürmesine yol açması nedeniyle- Anayasa’ya açıkça aykırı olduğuna ve Anayasa Mahkemesi’nin önüne götürülmesi hâlinde, iptal yönünde karar çıkmasının kuvvetle muhtemel görüldüğüne yönelik öngörümüzü doğrulayan Anayasa Mahkemesi’nin bu iptal kararı, kanaatimizce hukuk literatürümüzün “köşe taşı” kararlarından olmaya namzettir.

İlk bakışta, son derece “teknik” ve “tekil” bir Anayasa’ya aykırılık sorunu-na ilişkin bir iptal kararı olduğu izlenimi uyandırabilecek olan bu kararın, aslında ülkemizin “kronik” problemleri arasında yer alan “idari yargı kararlarının uygulanmaması sorunu”yla⁷ ve dolayısıyla -daha geniş bir perspektifle- “hukuk devleti ilkesi”yle⁸ ilgili sonuçları bulunan önemli ve temel bir karar olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu kararında dayandığı gerekçelerin ve izlediği argümantasyon çerçevesinde ulaştığı sonucun, başvuru kararında ileri sürülen hususlar da göz önüne alınarak (II) irdelenmesinde fayda olacağı düşünülmektedir. İşte bu çalışmada, Anayasa Mahkemesi’nin kararında “yer verdiği” ve -daha da önemlisi- “yer vermediği” gerekçeler ile Anayasa kural-ları, Mahkeme’nin izlediği argümantasyon bağlamında, eleştirel bir bakışla çeşitli yönlerden tetkik ve tahlil edilmektedir (III). Bu kapsamda, Mahkeme’nin “yer

nın üçüncü cümlesinde belirtilen işlemlerle ilgili mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi ceza soruşturması ve kovuşturmasına konu edilemez; ancak disiplin hükümleri saklıdır.” şeklinde yeni bir cümle (beşinci cümle olarak) ilave edilmiştir (bkz. *infra.*, dn.121). Bilahare, Anayasa Mahkemesi, İYUK m.28/1 hükmüne ilişkin işbu değişiklik ve ilavelerle ilgili iki ayrı iptal kararı vermiştir [İYUK m.28/1’de, 6552 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ve ekleme hakkında verilen iptal kararı için bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223); 6526 sayılı Kanun ile yapılan ekleme hakkında verilen iptal kararı için ise bkz. AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587)]. Böylece, İYUK m.28/1; “Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. ancak disiplin hükümleri saklıdır.” şeklindeki, bugün yürürlükte olan hâlini almış ve Anayasa Mahkemesi’nin az önce künyeleri verilen iptal kararları neticesinde, mezkûr fıkranın son cümlesinde, -enteresan biçimde- sadece, “*ancak disiplin hükümleri saklıdır.*” ibaresi kalmıştır. Bu itibarla, İYUK m.28/1’in güncel hâlindeki “son cümle” ile ya da “üçüncü cümle” ile, incelememizin odağındaki hükmün Anayasa Mahkemesi’nin önüne götürüldüğü dönemdeki üçüncü (son) cümlenin farklılaştığının, karışıklığa mahal vermemek amacıyla, peşinen altını çizmek isteriz.

⁷ İdari yargı kararlarının uygulanmaması sorunu ve bu soruna ilişkin çözüm önerileri konusunda bkz. Serdar YILMAZ (2009), *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması Zorunluluğu ve Bu Kararların Uygulanmamasına Karşı Öngörülen Hukuksal Önlemler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (İdare Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.

⁸ “Hukuk devleti” konusunda kuramsal bir çalışma için bkz. Jacques CHEVALLIER (2010), *Hukuk Devleti*, (Çev.: Ertuğrul Cenk GÜRCAN), Ankara, İmaj Yay. “Hukuk devleti”nin teori ve uygulamasını örnekleyen yazılardan oluşan bir çalışma için bkz. Ali Rıza ÇOBAN/Bilal CANATAN/Adnan KÜÇÜK <Ed.> (2008), *Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, Ankara, Adres Yay.

vermediği” gerekçelerin irdelenmesinde, “olması gereken”e dair salt bir Mahkeme kararı eleştirisiyle yetinilmemekte; aynı zamanda Mahkeme’nin ortaya koymuş olduğu yaklaşımın olası sonuçları bağlamında, kuramsal bir “deneme” de gerçekleştirilmektedir. Bu noktada ise, aslında çok “göz önünde” olmasına karşın, “teknik” ve “pratik” sonuçları üzerinde pek de durulmayan, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasının anlam ve kapsamının belirlenmesine yoğunlaşmakta; böylelikle, genel olarak “yargı kararlarının uygulanması”na ilişkin yasal düzenlemelerin yapılmasında yasama organının yetkisinin hukuksal çerçevesi, açıklığa kavuşturulmaya çalışılmaktadır.⁹

II. Anayasa Mahkemesi’ne Başvuru Kararının ve Anayasa Mahkemesi’nin İptal Kararının Gerekçeleri

Aracı üzerine konulan ihtiyati haciz işleminin, İstanbul 10. Vergi Mahkemesi tarafından önce yürütülmesinin durdurulması ve ardından da iptali yönünde karar verilmesi üzerine, bu kararların uygulanması için davalı idareye yapılan başvurunun reddine dair işleme karşı açılan davada, “uygulanacak kural” olan İYUK m.28’in birinci fıkrasının son cümlesindeki, “*Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*” hükmünün Anayasa’ya aykırılığını ileri süren davacının iddiasını ciddi bulan İstanbul 5. Vergi Mahkemesi; Anayasa’nın 2., 15., 35., 36. ve 125. maddelerine dayanarak, İYUK’un anılan hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi de, Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine dayanarak, anılan hükmün iptaline karar vermiştir.¹⁰

Başvuru kararında, Anayasa’ya aykırılık sebeplerini, Anayasa’nın anılan maddeleri yönünden ayrı ayrı gerekçelendiren İstanbul 5. Vergi Mahkemesi’nin vurguladığı temel noktalar, Anayasa Mahkemesi kararının değerlendirilmesi bakımından önem arz ettiğinden, aşağıda, öncelikle başvuru kararında ileri sürülen itiraz gerekçelerinde öne çıkan hususlara değinilerek itiraz gerekçelerinin özü ortaya konulmakta (A), ardından ise Anayasa Mahkemesi’nin iptal gerekçelerine yer verilmektedir (B). Başvuru kararında ileri sürülen gerekçeler ile Anayasa Mahkemesi’nin iptal kararının gerekçeleri, burada -ilkini- herhangi bir yoruma yer verilmeksizin aktarılmakta; böylece karara ilişkin olarak aşağıdaki müstakil ana başlıkta¹¹ yapılan değerlendirmenin nesnel temel çerçevesi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

⁹ Bkz. *infra.*, III. başlık kapsamında, “B. Başvuru Kararında İleri Sürülmeyen, Anayasa’nın ‘Yargı Kararlarının Gecikmeksizin (Derhâl) Uygulanması’ Zorunluluğunu Öngören 138. Maddesi Yönünden Değerlendirme”.

¹⁰ Bkz. *supra.*, dn.4.

¹¹ Bkz. *infra.*, “III. ANAYASA MAHKEMESİ’NİN İPTAL KARARININ DEĞERLENDİRİLMESİ”.

A. Anayasa Mahkemesi'ne Başvuru Kararında Dayanak Gösterilen Anayasa Kuralları (İtiraz Gereççeleri)

Aracı üzerine konulan ihtiyati haciz işleminin, İstanbul 10. Vergi Mahkemesi tarafından önce yürütülmesinin durdurulması ve ardından da iptali yönünde karar verilmesi üzerine, bu kararların uygulanması için davalı idareye yapılan başvurunun reddine dair işleme karşı açılan davada, “uygulanacak kural” olan İYUK m.28’in birinci fıkrasının son cümlesindeki, “*Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*” hükmünün Anayasa’ya aykırılığını iddia eden davacının iddiasını ciddi bulan İstanbul 5. Vergi Mahkemesi; Anayasa’nın 2., 15., 35., 36. ve 125. maddelerini dayanak göstererek ve bu maddeler bakımından ayrı ayrı gereççeleri ileri sürerek, İYUK’un anılan hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur.¹²

Bu bağlamda, ilk olarak, Anayasa’nın 2. maddesi yönünden irdeleme yapan İstanbul 5. Vergi Mahkemesi; haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların “kesinleşmesinden sonra” işlem tesis edilmesini öngören İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün, hukuk düzeninin koruması altında bulunan kişilerin hukuki güvencelerini zayıflattığını belirttiğinden sonra; “*Devletin, yargı denetimine tabi tutulmuş ve yine yargı organlarınca hukuka aykırı olduğu yönünde karar verilmiş bir işlemi uygulamaya devam etmesi, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Hukuka aykırı olduğu ileri sürülerek açılan bir dava ile ilgili verilen yargı kararlarının kesinleşmesine kadar uygulanmaması, davayı açan ve lehine karar verilen kişiye ait hakkın teslimini engellemektedir.*” demiş ve “*(a)yrıca, hukuk devleti olmanın olmazsa olmaz şartlarından biri de, kuvvetler ayrılığı prensibidir. Bu prensip gereği, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki dengelerin bozulmaması gerekmektedir. Ancak, hukuka aykırı olduğu yönünde karar verilen işlemin hâlen yürürlükte olması ile yargı kararlarının idare tarafından işlevsizleştirilmesi, yürütmenin yargı karşısında üstün bir konuma taşınması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Hâlbuki, anılan yasa hükmüyle yürütmenin yargı kararlarını uygulamaması, kuvvetler ayrılığı prensibine dayalı bir hukuk devletinde mümkün olmamalıdır.*” ifadelerine yer vererek, anılan yasa hükmünün Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti” ilkesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

¹² Burada, İstanbul 5. Vergi Mahkemesi, Anayasa’nın 152. maddesinde öngörülen şartlar çerçevesinde, “*itiraz yolu*”yla (somut norm denetimi) Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştur. Somut norm denetimi konusunda bkz. Metin KIRATLI (1966), *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.; Erdal ONAR (2003), *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülke-mizde Öncüler*, Ankara, s.152 vd.; Merih ÖDEN (2023), *Türk Anayasa Yargısında Norm Denetimi*, Ankara, Yetkin Yay., s.148 vd.

İkinci olarak, Anayasa’nın 15. maddesi yönünden irdelemede bulunan Mahkeme; “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” kenar başlığını taşıyan bu maddede yer alan hükümlerin, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının hangi hâllerde nasıl durdurulacağını açıkça ortaya koyduğunu; İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün ise, hukuka aykırı olduğundan bahisle yargı kararı ile iptal edilmiş bir işlemin uygulanmasına devam edilmesi sonucuna yol açmak suretiyle, ancak savaş, seferberlik, sıkıyönetim¹³ veya olağanüstü hâllerde ve sadece durumun gerektirdiği ölçüde kısmen veya tamamen durdurulabilecek temel bir hak olan “mülkiyet hakkı”nın durdurulması sonucunu doğurduğunu; dolayısıyla -“mülkiyet hakkı” ile kurduğu bağlantıdan hareketle- anılan yasa hükmünün Anayasa’nın 15. maddesine de aykırılığı sebebiyle iptal edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Üçüncü olarak, Anayasa’nın 35. maddesi yönünden değerlendirme yapan Mahkeme; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne (AİHS) Ek 1 No.lu Protokol’ün,¹⁴ “mülkiyetin korunması”na ilişkin 1. maddesine de atıfta bulunarak; idarenin haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarının, kişilerin malvarlıkları üzerinde etkileri bulunduğunun açık olduğunu, yasalarla idareye verilen haciz ve ihtiyati haciz uygulama yetkisi sınırsız olmadığından, ancak yasalarda öngörülen şartların gerçekleşmesi hâlinde bu yetkinin kullanılabileceğini, dolayısıyla, haciz veya ihtiyati haciz işlemlerinin iptali istemiyle açılan dava neticesinde verilen karar ile yasalarda öngörülen şartların gerçekleşmediği ya da işlemin açıkça hukuka aykırı olduğu sonucuna varılması karşısında, haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarının devam etmesi hâlinde Anayasa’nın 35. maddesinde güvence altına alınan “mülkiyet hakkı”nın ihlalinin gündeme geleceğini belirtmiş ve İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmü, kişilerin temel hakkı olan “mülkiyet hakkı”nın kullanılmasını engellediğinden, bu hükmün Anayasa’nın 35. maddesine de aykırılığı sebebiyle iptali gerektiğini ifade etmiştir.

Dördüncü olarak, Anayasa’nın 36. maddesi yönünden değerlendirmede bulunan Mahkeme; “(y)argılamayı yapan mahkeme tarafından verilen kararın dikkate alınmaması, bu kararın kesinleşmesine kadar beklenilmesi adil yargılanma hakkının açıkça ihlalidir. Bu durum, aleyhine karar verilen idareye birey karşısında haksız bir üstünlük sağlayacaktır ki, adil yargılamanın temel şartı olan tarafların

¹³ İnceleme konumuzun temelini oluşturan Anayasa Mahkemesi kararının verildiği tarihten sonra; 16/04/2017 tarihli halkoylamasıyla kabul edilen 21/01/2017 tarih ve 6771 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (RG: T.11/02/2017, S.29976) ile gerçekleştirilen *Anayasa Değişikliği*yle, Anayasa’nın 15. maddesindeki “sıkıyönetim” ibaresinin, madde metninden çıkarıldığı burada not düşülmelidir.

¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 1 No’lu Protokol, 10/03/1954 tarih ve 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun ile onaylanmıştır (RG: T.19/03/1954, S.8662).

eşitliği, yargılama daha başlamadan bozulmuş olacaktır.” dedikten sonra, İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün; hakkında haciz veya ihtiyati haciz kararı alınıp uygulanan kişilerin, işleme karşı yargı yoluna başvurmaları neticesinde işlemin yürütülmesinin durdurulması veya iptal edilmesi, yani kendisinin haklı, idarenin haksız, işlemin de hukuka aykırı olduğu sonucuna varılması durumlarında dahi bu kişilerin mağduriyetlerinin devam etmesine, dolayısıyla kişilerin temel hakkı olan “adil yargılanma hakkı”nın kullanılmasının engellenmesine yol açması nedeniyle, Anayasa’nın 36. maddesine de aykırı olduğunu öne sürmüştür.

Nihayet, beşinci olarak, Anayasa’nın 125. maddesi yönünden incelemede bulunan Mahkeme; bu maddenin birinci fıkrasındaki, “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” hükmünün “hukuk devleti” ilkesinin bir gereği olduğunu belirttikten sonra; İYUK m.28/1’in son cümlesinde yer alan, “(...) haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” hükmü ile “hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle iptaline karar verilen yürürlükteki işleme karşı, mahkeme tarafından verilen kararın kesinleşmesine kadar yargı yolu kapalı olacaktır. Bu durumda, haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarına ilişkin yargı yolunun açık olması sadece şekilden ibaret olacaktır.” sonucuna ulaşmış ve itiraz konusu İYUK hükmünün, Anayasa’nın, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu düzenleyen 125. maddesine aykırı olduğu kanaatine varmıştır.

İstanbul 5. Vergi Mahkemesi’nin, Anayasa’nın bu beş maddesi yönünden ayrı ayrı yaptığı değerlendirme neticesinde İYUK m.28/1’in son cümlesinde yer alan “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” hükmünün Anayasa’ya aykırı olduğunu ileri sürerek, anılan hükmün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı başvuruda öne çıkan noktalar bu şekilde özetlendikten sonra; söz konusu başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi’nin nasıl bir inceleme gerçekleştirdiği ve hangi gerekçelere dayanarak hüküm kurduğu ise aşağıdaki başlıkta (B) ortaya konulmaktadır.

B. Anayasa Mahkemesi’nin İptal Kararının Gereçeleri

İstanbul 5. Vergi Mahkemesi’nin itiraz başvurusu üzerine, Anayasa Mahkemesi tarafından 03/10/2012 tarihinde yapılan *ilk inceleme*¹⁵ toplantısında, dosyada eksiklik bulunmadığından, işin esasının incelenmesine oybirliğiyle karar

¹⁵ Anayasa yargısında *soyut norm denetiminde* ve *somut norm denetiminde* “ilk inceleme” evresine ilişkin olarak bkz. Selin ESEN (1996), *İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesi’nin Yaptığı İlk İnceleme*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay.; Özen ÜLGEN (2013), *İptal ve İtiraz Başvuruları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme*, İstanbul, Beta Yay.; ÖDEN (2023), s.138-148 ve s.216-223.

verildikten sonra, esasın incelenmesine geçilmiş; bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, idarenin tek taraflı iradesiyle tesis edilen ihtiyati haciz ve haciz işlemlerinin, idari yargı yerlerince hukuka aykırı bulunarak iptal edilmesine rağmen bu kararların gereği yerine getirilmeyerek söz konusu hukuka aykırı uygulamaların kararın kesinleşmesine kadar devam etmesine olanak tanıyan itiraz konusu İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün, Anayasa’nın 2., 15., 35., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğunun ileri sürüldüğü “başvuru kararı”ndan hareketle, aşağıda belirtilen irdeleme ve değerlendirmelerde bulunmuştur.

Öncelikle, İYUK m.28/1’in birinci ve ikinci cümlelerinde, idari yargı yerlerince verilen esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararların, “kesinleşmesi beklenmeksizin” ve “en geç 30 gün içinde” uygulanacağını belirtildiğini, itiraz konusu üçüncü (son) cümlesinde ise bu kurallara bir “istisna” getirilerek haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili davalarda verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanacağını hükme bağlandığını ortaya koyan Anayasa Mahkemesi; “idari yargı kararlarının uygulanması”na ilişkin İYUK m.28’in birinci fıkrasının anlam ve kapsamını bu şekilde izah ettikten sonra, Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti”ni; “*eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan devlet*” biçiminde tanımlamıştır.

Ardından, bununla bağlantılı olarak, “hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü”ne değinen Mahkeme, hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi için, devletin her türlü eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık olması gerekliliğine vurgu yapmış; nitekim bu hususun, Anayasa’nın 125. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesinde yer alan, “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*” hükmü ile Anayasal güvenceye kavuşturulduğunu belirtmiştir. Ancak bu noktada, yalnızca yargı denetiminin açık tutulmasının yeterli olmadığını ve yargı mercileri tarafından verilen kararların “gecikmeksizin” uygulanmasının da gerektiğinin altını çizdikten sonra; “*(b)ir işlemin hukuka aykırı olduğu yapılan yargısal denetim neticesinde tespit edilmesine rağmen işlemin iptali yönündeki yargısal kararın uygulanmaması, devletin işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık tutulmasını anlamsız hâle getirir. Zira, hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü sadece hukuka aykırılıkların tespit edilmesiyle değil bunların tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasıyla sağlanabilir.*” ifadeleriyle anılan hususu pekiştiren Mahkeme; İYUK m.28/1’in birinci ve ikinci cümleleriyle idari yargı kararlarının “gecikmeksizin uygulanması” prensibinin yasal düzeyde de benimsendiğini, ancak itiraz konusu kuralda (İYUK m.28/1-

son cümle) bu prensibe bir “istisna” getirilerek haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* idarece uygulanacağı belirtilmek suretiyle, “*bir kamu borçlusunun malvarlığı üzerindeki tasarruf yetkisinin hukuka aykırı bir haciz veya ihtiyati haciz işlemiyle sınırlandırılması nedeniyle mahkemelerce işlemin iptali ve yürütmesinin durdurulması kararı verildiğinde, bu karar uygulanmayacak ve kararın kesinleşmesine kadar idarenin tek taraflı iradesiyle tesis ettiği hukuka aykırı işlem varlığını sürdürecektir.*” gerekçesiyle; itiraz konusu kuralın, idarenin tüm işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olması minvalindeki Anayasa m.125 hükmünü etkisiz hâle getirerek bireyin “hukuk güvenliği”ni açık şekilde zedelediğini ve yargısal denetim aracılığıyla hukukun üstünlüğünün sağlanması amacına zarar verdiğini kaydetmiştir.

Ayrıca, yine bununla bağlantılı olarak, Mahkeme; Anayasa’nın “hak arama hürriyeti” kenar başlığını taşıyan 36. maddesinin birinci fıkrasındaki, “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” hükmü ile kişilere etkili hak arama imkânı sağlayan güvencelerin tanındığını ve kişilerin “hukuki güvenlik”lerinin etkin bir koruma mekanizmasına kavuşturulduğunu, “hukuk devleti” bağlamında ortaya koymuştur.

Diğer yandan, itiraz konusu kuralın, haciz veya ihtiyati hacze ilişkin idari işlemlerin yürütülmesinin durdurulması yönündeki mahkeme kararlarını da kapsadığını ve yürütmenin durdurulması kararlarının derhâl yerine getirilmesi zorunluluğunu ortadan kaldırması nedeniyle kişilerin telafisi güç veya imkânsız zararlarla karşılaşmalarına yol açabilecek nitelikte olduğunu belirten Anayasa Mahkemesi; “*(i) dari yargıda yürütmenin durdurulması kararıyla güdülen amacın kişilerin hak arama özgürlüklerini daha etkili biçimde kullanabilmelerini sağlamak olduğu gözetildiğinde, böyle bir durumun yürütmenin durdurulması kararlarıyla gerçekleştirilmek istenen hukuksal yararı olumsuz yönde etkileyeceği ve hak arama özgürlüğünü zedeleyeceği açıktır.*” demiş ve idari işlemin uygulanmasıyla telafisi güç veya imkânsız zararların doğacağı durumlarda, mahkemelere yürütmenin durdurulması kararı verme yetkisi tanıyarak kişilere hak arama özgürlüklerini daha etkili biçimde kullanabilme olanağı sağlayan Anayasa’nın 125. maddesinin beşinci fıkrasıyla da bağlantı kurmuştur.

Neticede, gerçekleştirdiği “somut norm denetimi”nde¹⁶ bu gerekçelerden hareket eden Anayasa Mahkemesi; itiraz konusu kuralın, Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğunu belirterek *iptaline* karar vermiş; kural, Anayasa’nın anılan maddelerine aykırı bulunarak iptal edildiğinden, Anayasa’nın

¹⁶ Bkz. *supra.*, dn.12.

35. maddesi yönünden ayrıca inceleme yapılmasına gerek görülmediğini belirtmiş ve kuralın Anayasa’nın 15. maddesiyle ilgisi görülmediğini de ekleyerek, başvuru kararında dayarılan bu iki Anayasa hükmü (AY m.15 ve m.35) yönünden inceleme yapılmamış olmasının “nedeni”ni ortaya koymuştur.

III. Anayasa Mahkemesi’nin İptal Kararının Değerlendirilmesi

Haciz¹⁷ veya ihtiyati haciz¹⁸ uygulamalarıyla ilgili davalarda verilen kararların gereklerinin bu kararlar *kesinleştikten sonra* yerine getirilmesini öngören¹⁹ İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün,²⁰ yukarıda belirtilen gerekçelerle, Anayasa’nın

¹⁷ *Haciz*; kamu alacağını ödememekte direnen kamu borçlusunun belli mallarının, yetkili tahsil dairesi tarafından, usulü çerçevesinde paraya çevrilerek bedelinin kamu alacaklısına verilmesi amacıyla, kamu borçlusunun bu malvarlığı unsurları üzerindeki zilyetliğinin kaldırılarak, tahsil dairesi zilyetliğinin tesis edilmesi işlemidir. Bkz. Sıddık Sami ONAR (1966b), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.III, 3. Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s.1665; Yusuf KARAKOÇ (2000), *Kamu Alacaklarının Tahsil Aşamasında Ortaya Çıkan ve Vergi Yargısında Çözömlenen Uyuşmazlıklar*, Ankara, Yetkin Yay., s.163.

¹⁸ *İhtiyati haciz*; kamu alacağının tahsilini güvence altına almak amacıyla, kanunda belirtilen sebeplere dayanılarak, kamu borçlusunun bazı mal, alacak ve haklarına, önceden ve geçici olarak, idari bir kararla el konulmasıdır. Bkz. Recai DÖNMEZ (1998), *Vergi İcra Hukukunda İhtiyati Haciz*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., s.13. Ayrıca bkz. KARAKOÇ (2000), s.75; ONAR (1966b), s.1655-1656.

¹⁹ Hükmün, “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili vergi davalarında vergi mahkemelerince verilen kararlar hakkında, bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” biçimindeki ilk hâlinin (bkz. *supra.*, dn.2) Millî Güvenlik Konseyi görüşmelerinin sırasında, Adalet Komisyonu Sözcüsü Hava Hâkim Albay Zeki GÜNGÖR tarafından yapılan, “Komisyon olarak biz, buraya haciz ve ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili vergi davalarında, vergi mahkemelerince verilen kararlar hakkında, bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece yerine getirilmesi şartını getirdik. (...) Vergi davalarının özelliğine binaen bunu getirmiş bulunuyoruz ki, idareye bir takdir hakkı bırakıyoruz.” yolundaki açıklamada (Bkz. Millî Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, C.6, 91. Birleşim, T.06/01/1982, s.34), anılan davalarda verilen kararların kesinleştikten sonra uygulanması bakımından idareye “takdir hakkı” bırakıldığına ilişkin ifade; idarenin, bu davalarda verilen kararları, dilerse “kesinleşmeyi beklemeksizin”, dilerse “kesinleştikten sonra” uygulayabileceği gibi bir intiba uyandırsa da, hükmün gerek ilk şeklinde gerek 10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı sayılı Kanun ile değiştirildikten sonraki son şeklinde, bu konuda idareye herhangi bir serbesti tanınmadığı açıkça görölmektedir. Bu itibarla, İYUK’un anılan hükmünün, söz konusu kararların uygulanabilmesi için, bu kararların kesinleşmesinin beklenilmesini zorunlu kıldığı anlaşılmaktadır. Hatta bu davalarda verilen kararların, “kesinleşmesi beklenmeden” uygulanması durumunda, başkaca “sorumluluk” sorunlarının gündeme gelebileceği de açıktır.

²⁰ Tasarı’da, İYUK m.28/1’e ilişkin olarak Hükümetin teklifi, “Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin kesinleşen kararlarının icaplarına göre idare, altmış gün içinde işlem veya eylem tesis etmeye mecburdur.” şeklinde iken (bkz. Millî Güvenlik Konseyi Sıra Sayısı: 312, s.20); Adalet Komisyonu, önce, anılan fıkraya, “yürütmenin durdurulması” kararlarını ekleyip, kararların “kesinleşmiş olma” şartını metinden çıkardıktan sonra (bkz. Millî Güvenlik Konseyi Sıra Sayısı: 312, s.4 ve s.21), “ek rapor”da, söz konusu fıkraya, “vergi davalarının özelliğine binaen” (bkz. *supra.*, dn.19), “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili vergi davalarında vergi mahkemelerince verilen kararlar hakkında, bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” cümlesinin eklenmesini kabul etmiştir (bkz. Millî Güvenlik Konseyi Sıra Sayısı: 312’ye 1. Ek, s.19). Hükmün bu şekilde yasalastıktan epeyce sonra, 10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun’un 13. maddesiyle yapılan değişiklik ile; 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun’un (bkz. *infra.*, dn.45) sadece “vergi davaları”nda değil, diğer “idari davalar”da

2., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğuna ve iptaline karar veren Anayasa Mahkemesi'nin bu iptal kararının analizinde; öncelikle Mahkeme'nin izlemiş olduğu argümantasyona "yakından bakıp", analitik ve sistematik metotla, kararda "yer verdiği" ve -daha da önemlisi- "yer vermediği" gerekçelerin eleştirel bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Mahkeme, öncelikle itiraz konusu kuralın anlam ve kapsamını, kuralın içinde bulunduğu bağlamı gözeterek, bütünsel bir bakış açısıyla tespit etmektedir. Daha açık bir deyişle, itiraz konusu kural, İYUK'un 28. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi olmakla birlikte; Mahkeme, anılan birinci fıkranın tamamını -fıkra da yer alan üç cümlenin tümünü izah ederek- açıklığa kavuşturma cihetine gitmektedir. Böylece Mahkeme, haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanacağını öngören hükmün, idari yargı yerlerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının kesinleşmesi beklenmeksizin ve en geç 30 gün içinde uygulanması kuralının bir *istisnası* olduğunun bütünsellik içerisinde görülebilmesini sağlamaktadır.

Ardından, "başvuru kararı"nda dayanılan "hukuk devleti" ilkesini, -eleştiriye açık olmakla birlikte- artık "klasikleşen" tanımıyla²¹ ifade eden Mahkeme; "hukuk güvenliği" ve "hukukun üstünlüğü"ne vurgu yapmakta, bunun için de, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olması gerekliliğine işaret ederek, Anayasa'nın 125. maddesiyle bağlantı kurmaktadır. Bu noktada,

da tatbik olunduğu gerekçesiyle, anılan hükmün yalnızca vergi mahkemelerinde verilen kararlarla sınırlı düzenlemesi, konuyla ilgili davalarda idare mahkemelerince verilen kararlara da teşmil edilerek, hükmün, "idare ve vergi mahkemelerinin kararlarında" uygulanabilecek hâle getirilmesi amacıyla, düzenlemedeki "vergi davası" ve "vergi mahkemesi" ibareleri çıkarılmış (bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Dönem: 19, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 409, s.5 ve s.16-17) ve hükmün -inceleme konusu AYM kararına konu- son hâli şöyle olmuştur: "*Ancağ, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*"

Ayrıca burada belirtmek gerekir ki, 06/01/1982 tarih ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'na takaddüm eden, idari yargıya ilişkin -mülga- kanunların hiçbirinde, idari yargı kararlarının "kesinleştikten sonra" uygulanmasını öngören -İYUK m.28/1'in son cümlesi benzeri- bir hüküm mevcut değildir. Gerçekten, ne 24/12/1964 tarih ve 521 sayılı Danıştay Kanunu'nda (RG: T.31/12/1964, S.11896) ne 21/12/1938 tarih ve 3546 sayılı Devlet Şûrası Kanunu'nda (RG: T.30/12/1938, S.4098) ne de 23/11/1925 tarih ve 669 sayılı Şûrayı Devlet Kanunu'nda (RG: T.07/12/1925, S.238), -davanın türü ve konusu fark etmeksizin- idari yargı kararlarının "kesinleştikten sonra" uygulanacağına dair bir düzenlemeye rastlanamamaktadır.

²¹ Anayasa Mahkemesi, birçok kararında olduğu gibi, inceleme konumuzu oluşturan bu kararda da, "hukuk devleti"ni; "*eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayıp yargı denetimine açık olan devlet*" biçiminde tanımlamış olup ["hukuk devleti" ilkesi hakkında, Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu tanımlar için bkz. Ömer İZGİ/Zafer GÖREN (2002), *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, C.1, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, s.14 vd.]; aslında "totojik" nitelikteki tanımını yinelemiş bulunmaktadır.

“hukuk güvenliğinin ve hukukun üstünlüğünün sağlanması için devletin işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık tutulması yeterli olmayıp yargı mercileri tarafından verilen kararların gecikmeksizin uygulanması da gerekir. Bir işlemin hukuka aykırı olduğu yapılan yargısal denetim neticesinde tespit edilmesine rağmen işlemin iptali yönündeki yargısal kararın uygulanmaması, devletin işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık tutulmasını anlamsız hâle getirir. Zira, hukuk güvenliği ve hukukun üstünlüğü sadece hukuka aykırılıkların tespit edilmesiyle değil bunların tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırılmasıyla sağlanabilir.” ifadelerine yer veren Mahkeme; esasen, Anayasa’nın 125. maddesinin birinci fıkrasında yer alan, “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.” kuralını, yargısal denetim sürecinde ve sonucunda verilecek kararların -gereği gibi- uygulanmasını da kapsayacak biçimde yorumlamaktadır.²²

Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti” ilkesinden hareketle, “hukuk güvenliği”²³ ve “hukukun üstünlüğü”nün sağlanması bağlamında, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olmasına yönelik Anayasa hükmünü, yargı denetiminde mahkemelerce verilen kararların “uygulanması aşaması”nı da kapsayacak genişlikte “okuyan” Mahkeme; idari işlemlere ilişkin

²² Bu konuda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 6. maddesinde düzenlenen “adil yargılanma hakkı” bağlamında benzer bir yorum yapmaktadır. Mahkeme’nin bu konudaki yaklaşımını sergilediği pek çok kararı (örneğin bkz. *infra.*, dn.93) bulunmakla birlikte, diğer kararlarında da referans gösterdiği en meşhur kararı için bkz. AİHM: “*Hornsby v. Yunanistan Kararı*”, B.N.18357/91, T.19/03/1997 (HUDOC).

²³ Anayasa Mahkemesi’nin, bu kararında da, önceki kararlarında olduğu gibi, “hukuk güvenliği” ile “hukuki güvenlik” terimlerini birbirinin yerine kullandığı müşahade edilmektedir. Zira kararın bir yerinde, “hukuk güvenliği” terimi kullanılırken; başka bir yerinde, “hukuki güvenlik” teriminin tercih edildiği görülmektedir (bkz. ve karş. *infra.*, dn.24). Anılan iki terimin, birbirinin yerine, özdeş olarak kullanılması, anlam ve sonuç itibarıyla önemli bir farklılığa yol açmasa da; karardaki “terminolojik yeknesaklığı” zedelemektedir. Kanımızca “hukuki güvenlik” teriminin tercih edilmesi daha isabetli olmakla birlikte; “terminolojik tutarlılık ve yeknesaklık” sağlandığı müddetçe, “hukuk güvenliği” teriminin kullanılması da yanlış olmayacaktır. Bu noktada, *Kamu Hukukçuları Platformu* tarafından “Hukuk Güvenliği” konusunda, 2013 yılında düzenlenmiş olan bilimsel toplantıda da anılan “terim sorunu” açısından farklı yaklaşımlar ortaya çıktığından, hangi terimin tercih edilmesi gerektiği hususunda öğretide de görüş birliğinin bulunmadığı tespit edilebilir. Bu bağlamda, BAŞARAN YA-VAŞLAR [bkz. Funda BAŞARAN YAĞAŞLAR (2015), “Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Alt İlkesi Olarak Vergi Hukukunda Yasallık İlkesi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.189-238], anılan toplantıda sunmuş olduğu bildirinin başlığında “hukuki güvenlik” terimini kullanmış olmakla birlikte; bildiri metninde, herhangi bir terminoloji tartışmasına girmeksizin, “hukuki güvenlik” ile “hukuk güvenliği” terimlerini, özdeş terimler olarak kabul ettiğini ifade ederken (s.189, dn.1); ÇAĞLAR [bkz. Selda ÇAĞLAR (2015), “Hukuk Devleti Açısından Hukuki Belirlilik - Hukuk Güvenliği İlişkisi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.25-139], bildiri başlığında, toplantının konu başlığında tercih edilen terime koşut biçimde “hukuk güvenliği” deyimini kullanmakla birlikte, metinde hem “hukuki güvenlik” hem de “hukuk güvenliği” terimlerine yer vermiş; KATOĞLU ise [bkz. Tuğrul KATOĞLU (2015), “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.141-183], bildirisinin başlığında ve metninde, “hukuki güvenlik” terimini kullanmayı yeğlediğini açıklamıştır (s.145).

mahkeme kararlarının *gecikmeksizin* uygulanması prensibinin, İYUK m.28/1'in birinci ve ikinci cümleleri ile yasal düzeyde de benimsendiğini; ancak haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili davalarda verilen kararlar bakımından bu kurala bir *istisna* getirilerek anılan kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün, idarenin tüm işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olmasına yönelik Anayasa m.125 hükmünü etkisiz kıldığını ifade etmektedir. Mahkeme burada, Anayasa'nın anılan hükmünü etkisiz hâle getirdiği belirtilen itiraz konusu kuralın, bu suretle, bireyin hukuk güvenliğini açıkça zedelediğini ve yargısal denetim aracılığıyla hukukun üstünlüğünün sağlanması amacıyla zarar verdiğini belirterek, "hukuk devleti" ilkesiyle bağlantıyı sürdürmektedir.

Yine "hukuk devleti ilkesi"nden hareketle, "hukuk devleti"nde kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sağlanması ve korunması esas olduğundan, kişilere etkili hak arama olanağı sağlayan güvencelerin de tanınması gerekliliğini belirten Mahkeme; Anayasa'nın "hak arama hürriyeti"ni teminat altına alan 36. maddeyle, kişilerin "hukuki güvenlik"lerinin²⁴ etkin bir koruma mekanizmasına kavuşturulduğunu ifade etmektedir.

Öte yandan, Anayasa'nın 125. maddesinin beşinci fıkrasında düzenlenen "yürütmenin durdurulması" müessesesinin, kişilere, hak arama özgürlüklerini daha etkili biçimde kullanabilme olanağı sağladığını belirten Mahkeme; itiraz konusu İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün, haciz veya ihtiyati hacze ilişkin idari işlemlerin yürütülmesinin durdurulmasına yönelik mahkeme kararlarının *derhâl* uygulanma zorunluluğunu bertaraf etmek suretiyle, kişilerin telafisi güç veya imkânsız zararlarla karşılaşmalarına yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Bu tespit çerçevesinde, itiraz konusu kuralın, haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen yalnızca "iptal" kararlarını değil, "yürütmenin durdurulması" kararlarını da kapsadığını kabul ettiği anlaşılan Anayasa Mahkemesi; itiraz konusu kuralın, yürütmenin durdurulması kararıyla gerçekleştirilmek istenen hukuksal yararı olumsuz yönde etkileyeceğinin ve hak arama özgürlüğünü zedeleyeceğinin altını çizmektedir.

Hukuk devleti, yargı yolu ve hak arama özgürlüğü ekseninde yapmış olduğu bu değerlendirmeler neticesinde, itiraz konusu İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün Anayasa'nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğu sonucuna ulaşan Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu iptal kararına, buraya kadar izah olunan gerekçeler bakımından, -"takdim tehir", bağlantıların daha iyi ve sistematik kurgulanması gibi kararın kaleme alınışına ve argümantasyondaki mantık örgüsüne ilişkin bazı ufak "teknik detaylar" olarak adlandırılabilir tekil görüş

²⁴ Kararda "hukuk güvenliği" ve "hukuki güvenlik" terimlerinin bir arada kullanılmış olması nedeniyle "terminoloji birliği"nin sağlanamadığı yönünde bkz. *supra.*, dn.23.

ayrılıkları dışında²⁵ genel olarak katıldığımızı belirtmek isteriz. Bununla birlikte, başvuru kararında ileri sürülen Anayasa’nın 35. maddesine aykırılık iddiası yönünden ayrıca inceleme yapılmamış olması ile itiraz konusu kuralın Anayasa’nın 15. maddesiyle ilgisi görülmediğinin belirtilmesiyle yetinilmiş bulunulmasının eleştiriye açık olduğunu düşündüğümüzün ve daha da önemlisi, itiraz konusu kural ile doğrudan bağlantılı olmasına karşın, Anayasa’nın 138. maddesi ile irtibat kurulmamış ve bu yönden irdeleme yapılmamış olması nedeniyle kararın “teknik” açıdan “eksik” olduğu kanısına vardığımızın da altını çizmek isteriz. Bu bağlamda, başvuru kararında ileri sürülen Anayasa’ya aykırılık iddiaları çerçevesinde *Anayasa’nın 15. ve 35. maddeleri (A)* ile başvuru kararında da değinilmeyen *Anayasa’nın 138. maddesi (B)* yönünden karara ilişkin görüş ve eleştirilerimizi, kararın “düşündürdükleri”nden hareketle, bağlantılı sorunlarla da “genişleterek” ve “genelleştirerek”/“soyutlayarak”, sistematik biçimde aşağıdaki alt başlıklarda ayrı ayrı izah etmekteyiz.

A. Başvuru Kararında Dayanak Gösterilen, Anayasa’nın 15. ve 35. Maddeleri Yönünden Değerlendirme

Anayasa Mahkemesi’ne başvuru kararında; haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin ve bu işlemlere karşı açılan davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasının “mülkiyet hakkı”nı durdurduğundan hareketle, itiraz konusu İYUK m.28/1-son cümle hükmünün, Anayasa’nın “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” kenar başlığını taşıyan 15. maddesi ile “mülkiyet hakkı”nı güvence altına alan 35. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi, bu dayanaklardan ilkini, “*itiraz konusu kural ile ilgisi bulunmadığı*”ndan; ikincisini ise, ileri sürülen diğer dayanaklar çerçevesinde “*hükmün zaten iptal edilmiş olduğu*”ndan bahisle incelememiştir. Mahkeme’nin, “kararın gerekçelendirilmesi” açısından eleştiriye açık olduğunu düşündüğümüz bu yaklaşımı, bahse konu Anayasa hükümleri yönünden aşağıda ayrı ayrı (ŞA.1 ve ŞA.2) değerlendirilmektedir.

²⁵ Örneğin; kararda, “*yargı mercileri tarafından verilen kararların gecikmeksizin uygulanması*” zorunluluğunun, esasen Anayasa’nın yalnızca 125. maddesine dayandırıldığı biçiminde anlaşılma-ya müsait kaleme alınış tarzı yerine; Anayasa’nın 2. maddesindeki “hukuk devleti ilkesi” ile 36. maddesindeki “adil yargılanma hakkı” dolayısıyla, idari işlem ve eylemlere karşı yargı yolunun açık olduğunu düzenleyen 125. maddeyle irtibatlandırmaya gidilmesi daha isabetli olabilirdi. [Tabii bu noktada, esas olarak AY m.138/4 yönünden inceleme yapılmasının gerekli olduğu yönündeki görüşümüz için bkz. *infra.*, III. başlık kapsamında, “B. Başvuru Kararında İleri Sürülmeyen, Anayasa’nın ‘Yargı Kararlarının Gecikmeksizin (Derhâl) Uygulanması’ Zorunluluğunu Öngören 138. Maddesi Yönünden Değerlendirme”]. Keza, kararda “terminolojik yeknesaklığı” sağlamak amacıyla, “hukuki güvenlik” ve “hukuk güvenliği” terimlerinin bir arada kullanılması yerine, daha uygun olduğunu düşündüğümüz “hukuki güvenlik” terimi tercih edilebilirdi. Bkz. *supra.*, dn.23-24.

ŞA.1. Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması"na İlişkin 15. Maddesi Yönünden Değerlendirme

Anayasa Mahkemesi'ne başvuru kararında; Anayasa'nın "temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması" kenar başlığını taşıyan 15. maddesinde yer alan hükümlerin, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının hangi hâllerde, nasıl durdurulacağını açıkça ortaya koyduğu belirtilmiş; İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün ise, hukuka aykırı olduğundan bahisle yargı kararı ile iptal edilmiş bir işlemin uygulanmasına devam edilmesi sonucuna yol açmak suretiyle, ancak olağanüstü yönetim usullerinde ve sadece durumun gerektirdiği ölçüde kısmen veya tamamen durdurulabilecek bir temel hak olan "mülkiyet hakkı"nın durdurulması sonucunu doğurduğu, dolayısıyla anılan yasa hükmününün Anayasa'nın 15. maddesi-ne de aykırılığı sebebiyle iptal edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi ise, itiraz konusu İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmününün Anayasa'nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğunu, bahsi geçen Anayasa kuralı çerçevesinde ayrı ayrı irdeleyip gerekçelendirdikten sonra; İYUK'un itiraza konu mezkûr hükmününün, Anayasa'nın 15. maddesiyle "ilgisi görülmediği"ni belirtmekle yetinmiştir. Başka bir ifadeyle, başvuru kararında ileri sürülen Anayasa'nın 15. maddesine aykırılık iddiasını, -aslında herhangi bir gerekçe de göstermeksizin- değerlendirmemiştir. Her ne kadar, itiraz konusu kuralın, Anayasa'nın 15. maddesiyle ilgisinin görülmediği yolundaki sonuç, -biraz aşağıda izah olunduğu üzere- kanımızca da doğru ise de, kuralın anılan madde ile "neden ilgisi görülmediği"nin de en azından birkaç cümle ile izah edilmesi isabetli olurdu. Zira mahkeme kararlarının gerekçeli olması Anayasal bir kural (AY m.141/3 ve m.153/1) olduğundan; Anayasa Mahkemesi'nin, kararlarını kaleme alırken, hangi hukuki gerekçe ile sonuca ulaştığını tatmin edici biçimde ortaya koyması zorunludur. Hâliyle, kararda yer alan, "*Kuralın Anayasa'nın 15. maddesiyle ilgisi görülmemiştir.*" yolundaki ifadenin; "gerekçe" olarak nitelendirilmesi oldukça güçtür, hatta olanaksızdır. Zira "gerekçe"; hükmün dayanaklarının, akla, hukuka ve dosya içeriğine uygun biçimde açıklanması²⁶ ve yargı kararının saygınlığının, tatmin ediciliğinin, inandırıcılığının ve yargıcın muhakemesinin, nesnelleşecek metinlere yansımalarıdır.²⁷

Tabii, Anayasa Mahkemesi'nin, İYUK m.28/1'in son cümlesinin Anayasallık denetiminde, "*(k)uralın Anayasa'nın 15. maddesiyle ilgisi görülme(diği)*" yolundaki belirlemeyle yetinerek, ayrıntılı bir irdeleme yapmamış olması; yoğun iş yükü altında bulunan Mahkeme'nin birçok kararında görülmeye alışık olunan bir yaklaşım

²⁶ YCGK: E.1991/8-320, K.1991/347, T.09/12/1991 (KİBB).

²⁷ Yıldızhan YAYLA (1994), "İdari Yargı Kararlarına Üslup ve İçerik Yönlerinden Eleştirel Bir Yaklaşım", *Inan Kıraç'a Armağan*, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Yay., s.348. "Gerekçe" kavramına ilişkin olarak doktrinde yapılan çeşitli tanımlar için bkz. Zühal Aysun SUNAY (2016), *İptal Davalarında Gerekçeli Karar Hakkı*, Ankara, Seçkin Yay., s.23-24.

sayılabileceğinden, aslında şaşırtıcı değildir. Başka bir deyişle, Anayasa Mahkemesi, Anayasa’ya uygunluk denetimini gerçekleştirirken, genellikle ileri sürülen bütün Anayasa’ya aykırılık savlarını ayrıntılı biçimde karşılamayabilmektedir. Üstelik kimi zaman Mahkeme’den aksini beklemek de, Anayasa Mahkemesi’nin “yargısal pratiği” gözetildiğinde, hayatın olağan akışı içerisinde pek gerçekçi olmayabilmektedir. Her ne kadar, genel olarak yargı kararlarının “gerekçe” kısmında; ileri sürülen tüm iddiaların, tek tek, ayrıntılı biçimde karşılanmasına gerek bulunmadığı ve esasen yalnızca davanın temeline ilişkin, sonuca etkili, esaslı iddiaların irdelenmesinin yeterli olduğu kabul edilse de;²⁸ anayasa yargısında norm denetiminin işlevi açısından, Anayasa Mahkemesi kararının “gerekçe”sinde, başvuru kararında belirtilen tüm iddiaların tüketici biçimde tartışılmasına ihtiyaç bulunduğu düşünteilebilir. Dolayısıyla, İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün Anayasa’nın 15. maddesi yönünden incelenmesinde izlenecek yöntem ve gerekçelendirmenin içeriğinin nasıl olması gerektiği de başlı başına tartışma konusudur. Hâl böyle olunca, Mahkeme’nin söz konusu kararda sergilediği yaklaşımının ötesinde, itiraz konusu kuralın Anayasa’nın 15. maddesiyle neden ilgisinin bulunmadığının -kısaca da olsa- izahında yarar vardır.

Bu noktada, Anayasa’nın 15. maddesinde (maddenin inceleme konusu Anayasa Mahkemesi kararının verildiği tarihteki hâlinde) yer alan;

“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim²⁹ veya olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler³⁰ dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

²⁸ Örneğin, Anayasa Mahkemesi’ne göre; “Mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılabilir. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvurucağının ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihaline neden olacaktır.” Bkz. AYM: “Aziz Turhan Başvurusu”, B.N.2012/1269, T.08/05/2014 (RG: T.18/07/2014, S.29064). Ayrıca bkz. AYM: E.2020/70, K.2023/106, T.01/06/2023 (RG: T.03/10/2023, S.32328).

²⁹ Anayasa’nın 15. maddesindeki “sıkıyönetim” ibaresinin, daha sonra madde metninden çıkarıldığı hususunda bkz. *supra.*, dn.13.

³⁰ Burada, maddenin ikinci fıkrasının ilk şeklinde yer alan “ile, ölüm cezalarının infazı” ibaresi, 07/05/2004 tarih ve 5170 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’un (RG: T.22/05/2004, S.25469) 2. maddesi hükmü uyarınca madde metninden çıkartılmıştır.

hükümünün; savaş, seferberlik ve sıkıyönetim³¹ veya olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına yönelik kısıtlamaları kapsadığı görüldüğünden, söz konusu hâllere özgü bir düzenleme içermediği açık olan İYUK m.28/1'in son cümlesinin, bu maddeyle ilgisi bulunmamaktadır. Açıkçası, başvuru kararında yer verilen; “2577 sayılı *İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan 'Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.'* hükmü (...), hukuka aykırı olduğu gerekçesini haiz yargı kararı ile iptal edilmiş bir işlemin uygulanmasına devam edilmesi sonucuna neden olmakta, böylelikle, ancak savaş, seferberlik, sıkıyönetim³² veya olağanüstü hâllerde ve sadece durumun gerektirdiği ölçüde kısmen veya tamamen durdurulabilecek olan temel bir hakkın, yani mülkiyet hakkının durdurulması durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, anılan yasa hükmünün Anayasa'nın 15. maddesine de aykırılığı sebebiyle iptali gerekmektedir.” yolundaki argümantasyon isabetli değildir.

Haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin “mülkiyet hakkı”nı kısıtlamasından hareketle, bu işlemlere karşı açılan davalarda verilen kararların gereklerinin, anılan kararlar *kesinleştikten sonra* yerine getirilmesinin, hukuka aykırılığı mahkeme kararıyla tespit edilen bahse konu işlemlerin *-karar kesinleşene kadar-* uygulanmaya devam olunmasına yol açması nedeniyle, itiraz konusu İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün; ancak savaş, seferberlik, sıkıyönetim³³ veya olağanüstü hâllerde ve durumun gerektirdiği ölçüde durdurulabilecek olan “mülkiyet hakkı”nın “olağan dönemler”de de “durdurulması”nı sonuçladığından bahisle, Anayasa'nın 15. maddesine aykırı olduğunun ileri sürülebilmesi teknik açıdan mümkün görünmemektedir. Zira itiraz konusu kuralın (İYUK m.28/1-son cümle), “mülkiyet hakkı”nı “durdurması”nın değil, “sınırlaması”nın söz konusu olduğu;³⁴ dolayısıyla burada, “sınırlama”yı aşan bir kavram olduğu Anayasa Mahkemesi'nce de kabul edilen³⁵

³¹ Bkz. *supra.*, dn.13.

³² Bkz. *supra.*, dn.13.

³³ Bkz. *supra.*, dn.13.

³⁴ Temel hak ve hürriyetler konusunda “sınırlama” ve “durdurma” kavramları hakkında bkz. Fazıl SAĞLAM (1982), *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., s.180-182; Yılmaz ALİEFENDİOĞLU (1996), *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara, Yetkin Yay., s.94-95; Kemal GÖZLER (2000), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yay., s.254; Tekin AKILLIOĞLU (1988b), “Temel Hakların Durdurulması”, *Bahri Savcı'ya Armağan*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., s.58-62.

³⁵ AYM: E.1992/36, K.1993/4, T.20/01/1993 (RG: T.19/03/1993, S.21529). Anayasa Mahkemesi'nin anılan kararında, “sınırlama” ile “durdurma” kavramları, karşılaştırmalı olarak şöyle izah edilmektedir: “Sınırlama, belirli bir temel hak ve özgürlüğün Anayasa'da öngörülen ya da belirlenen alanı içinde kişiye sağlanan olanakların Yasa koyucu tarafından daraltılmasıdır. Başka bir anlatımla, sınırlamada, belirli bir temel hak ve özgürlüğün kullanım olanakları sınırlamadan sonra da devam eder. Buna karşılık, temel hak ve özgürlüklerin durdurulması, bunlardan belirli bir süre içinde yararlanılma veya kullanılmalarının olanaksızlığını anlatır. Bu nedenle, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını dur-

“durdurma” kavramı kullanılmak suretiyle, Anayasa’nın 15. maddesinde öngörülen “rejim”e aykırılık bulunduğu savlanmış olmasının isabetli sayılmayacağı düşünülebilir.³⁶ Kaldı ki, *-esasen pek de belirgin olmayan “sınırlama” ile “durdurma” ayırımından daha önce-* başvuru kararında yer alan akıl yürütme çerçevesinde ortaya çıkan irtibatlandırma sonucunda, temel hak ve özgürlükleri kısmen veya tamamen “durduran” bütün kanunlar, temel hak ve özgürlüğü düzenleyen ilgili Anayasa hükmünün yanı sıra, Anayasa’nın 15. maddesine de doğrudan doğruya aykırı olmuş olacaktır. Oysa Anayasa’nın 15. maddesi, yalnızca maddede belirtilen “olağanüstü dönemler”e ilişkin olup; temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının/ durdurulmasının istisnai/özel bir rejime tabi olduğu durumlara münhasır bir düzenleme getirmektedir. Dolayısıyla, Anayasa’nın 15. maddesi, ancak “olağanüstü dönemler”de temel hak ve özgürlüklerin kullanımına ilişkin yasa hükümlerinin Anayasallık denetiminde “ölçü norm” olarak kullanılabilir.³⁷ İtiraz konusu kuralın

durma, onları sınırlamanın ötesinde ve onu aşan bir kavramdır. Temel hak ve özgürlüğü ortadan kaldırmaksızın veya kullanılmaz duruma getirmeksizin bunlardan yararlanılmasının ertelenmesi durdurmadır. Adından da anlaşılacağı gibi, durdurma sürelidir. Diğer yönden yaşam hakkı, kişi ve konut dokunulmazlığı, işkence ve eziyet yasağı, sansür yasağı, gibi kimi hak ve özgürlüklerin durdurulmaları bunların nitelikleri gereği olanaksızdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü, seyahat özgürlüğü, grev gibi belli tekrarlar biçiminde kullanılabilen kimi hak ve özgürlükler durdurulabilir.” Ayrıca, Anayasa Mahkemesi, “olağanüstü hâl düzenlemelerinin yargısal denetimi” bağlamında; Anayasa’nın 15. maddesinde yer verilen “durdurma” kavramının, o hakkın “tamamen kullanılamaz hâle gelmesi” değil, onun kullanımının “geçici olarak askıya alınması” anlamına geldiğini belirtmektedir. Örneğin bkz. AYM: E.2016/205, K.2019/63, T.24/07/2019 (RG: T.31/10/2019, S.30934); AYM: E.2021/104, K.2021/87, T.11/11/2021 (RG: T.25/03/2022, S.31789). GÖZLER’in de tespit ettiği üzere; “durdurma” kavramı, “geçici” nitelik taşıamakla birlikte, “sınırlama”ya nazaran daha ağırdır. Bkz. GÖZLER (2000), s.254.

³⁶ Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin -yukarıdaki dipnotta (bkz. *supra.*, dn.35) ikisine atıf verilen- yakın tarihli kararlarında; “Anayasa(’nın), temel hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkin olarak olağan ve olağanüstü dönemler için iki ayrı hukuki rejim öngör(düğünü); (o)lağan dönemde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması rejimi Anayasa’nın 13. maddesinde düzenlenmişken olağanüstü dönemde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ya da kullanılmasının durdurulması rejimi(nin) Anayasa’nın 15. maddesinde düzenlen(diğini)” ifade ettiği gözlemlenmektedir. Örneğin bkz. AYM: E.2016/205, K.2019/63, T.24/07/2019 (RG: T.31/10/2019, S.30934); AYM: E.2021/104, K.2021/87, T.11/11/2021 (RG: T.25/03/2022, S.31789). Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi’nin, yine yukarıdaki dipnotta (bkz. *supra.*, dn.35) aynen alıntılanan eski tarihli bir kararında ise; 13/06/1952 tarih ve 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Müna-sebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun (RG: T.20/06/1952, S.8140) ile, dinî bayramların belirli gün-lerinde günlük gazetelerin basımı ve yayımının yasaklanması olmasının, “olağanüstü durum söz konusu olmaksızın olağan dönemler için kimi hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulması” olarak değerlendirildiği ve Anayasa’nın 15. maddesindeki koşullar bulunmadığından, bu maddeye aykırılık nedeniyle iptal kararı verildiği müşahede edilmektedir. Bkz. AYM: E.1992/36, K.1993/4, T.20/01/1993 (RG: T.19/03/1993, S.21529). Dolayısıyla, her ne kadar biz aksi görüşte olsak da, Anayasa Mahkemesi’nin eski tarihli kararında sergilemiş olduğu bu yaklaşım karşısında; “olağan dönemler”e ilişkin yasa kurallarının da, Anayasa’nın 15. maddesine uygunluk yönünden denetlenbilmesi ihtimal dâhilinde görülebilir. Ayrıca bkz. ve karşı. *infra.*, dn.37.

³⁷ ALİEFENDİOĞLU da, yukarıdaki dipnotta (bkz. *supra.*, dn.35) yer verilen eski tarihli Anayasa Mahkemesi kararını eleştirerek; Anayasa’nın 15. maddesinin, sadece maddede sayılan savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü hâllerde temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasıyla ilgili olduğunu ve bu madde, sayılan koşulların dışında, normal Anayasal denetimde uygulanmaması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. ALİEFENDİOĞLU (1996), s.95.

yer aldığı İYUK'ta olduğu gibi, olağan dönem yasalarının Anayasallık denetiminde ise, Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen "sınırlama rejimi"ne uygunluk açısından denetim yapılmak gerekir. Bu anlamda olmak üzere, başvuru kararında itiraz konusu kuralın "mülkiyet hakkı" ile bağlantılandırılması, Anayasa'nın 15. maddesinde "olağanüstü dönemler"e mahsus olarak öngörülen temel hak ve özgürlüklere ilişkin "ayrık (ve daraltılmış) güvence rejimi" kapsamında değil; Anayasa'nın 13. maddesinde öngörülen "genel güvence rejimi" kapsamındaki "ölçülülük ilkesi"³⁸ yönünden yapılabilirdi. Ne var ki başvuru kararında, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının hukuksal rejimi bağlamında Anayasa'nın 13. maddesine hiç değinilmemiş; buna karşılık, "olağanüstü dönemler"e mahsus özel ve ayrık bir rejim öngören 15. madde yönünden irdeleme yapılarak, bu yönden Anayasa'ya aykırılık savında bulunulmuştur.

Bu itibarla, Anayasa Mahkemesi'nin, "*Kuralın Anayasa'nın 15. maddesiyle ilgisi görülmemiştir.*" yolundaki tespiti, sonuç olarak isabetli olmakla birlikte; anılan tespiti/vargısını doyurucu biçimde gerekçelendirmemiş olması, yani İYUK m.28/1-son cümle hükmünün neden Anayasa'nın 15. maddesiyle ilgisi görülmediğini izah etmemiş olması, aslında başvuru kararında ileri sürülen söz konusu aykırılık iddiası yönünden bir irdeleme yapılmamış olması anlamına geldiğinden ve gerekçeli karar verme zorunluluğu kuralı ile bağdaştırılması güç bir tabloya yol açtığından, eleştiriye açıktır.

ŞA.2. Anayasa'nın "Mülkiyet Hakkı"na İlişkin 35. Maddesi Yönünden Değerlendirme

Anayasa Mahkemesi'ne başvuru kararında; idarenin haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarının, kişilerin malvarlıkları üzerinde etkileri bulunduğu açık olduğu, yasalarla idareye verilen haciz veya ihtiyati haciz uygulama yetkisi sınırsız olmadığından, ancak yasalarda öngörülen şartların gerçekleşmesi hâlinde bu yetkinin kullanılabilceği, dolayısıyla haciz veya ihtiyati haciz işlemlerinin iptali istemiyle açılan dava neticesinde verilen karar ile yasalarda öngörülen şartların gerçekleş-

³⁸ "Ölçülülük ilkesi"; sınırlamada başvurulan aracın, sınırlama amacını gerçekleştirmeye *elverişli* olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından *gerekli* olmasını ve araçla amacın *orantılı* olmasını ifade etmektedir. Bkz. Ergun ÖZBUDUN (2021), *Türk Anayasa Hukuku*, 21. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.114-115. Ayrıca bkz. Yücel OĞURLU (2002), *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*, Ankara, Seçkin Yay., s.21 vd. Anayasa Mahkemesi'ne göre, "ölçülülük"; "*amaç ve araç arasında hakkaniyete uygun bir dengenin bulunması gereğini ifade eder. Ölçülülük, aynı zamanda yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, amaç ve aracın ölçülü bir oranı kapsamasını ve sınırlayıcı önlemin demokratik toplum düzeni bakımından zorunluluk taşımasını da içeren bir ilkedir.*" Bkz. AYM: E.2013/67, K.2013/164, T.26/12/2013 (RG: T.27/03/2014, S.28954); AYM: E.2015/41, K.2017/98, T.04/05/2017 (RG: T.03/08/2017, S.30143). Ayrıca, "ölçülülük ilkesi"nin "alt ilkeleri" olan *gereklilik*, *elverişlilik* ve *orantılılık* konusunda bkz. AYM: E.2013/158, K.2014/68, T.27/03/2014 (RG: T.09/04/2014, S.28967); AYM: E.2023/97, K.2023/192, T.08/11/2023 (RG: T.08/12/2023, S.32393).

mediği ya da işlemin açıkça hukuka aykırı olduğu sonucuna varılması karşısında, haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarının devam etmesi durumunda, Anayasa’nın 35. maddesinde güvence altına alınan “mülkiyet hakkı”nın ihlalinin gündeme geleceği belirtilmiş ve İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmü, kişilerin temel hakkı olan “mülkiyet hakkı”nın kullanılmasını engellediğinden, bu hükmün Anayasa’nın 35. maddesine de aykırılığı sebebiyle iptali gerektiği ileri sürülmüştür.

Anayasa Mahkemesi ise, itiraz konusu İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırı olduğunu, bahsi geçen Anayasa kuralları çerçevesinde ayrı ayrı irdeleyip gerekçelendirdikten sonra; İYUK’un itiraza konu anılan hükmünün, Anayasa’nın zikredilen maddelerine aykırı bulunarak iptal edildiğinden bahisle, Anayasa’nın 35. maddesi yönünden ayrıca inceleme yapılmasına gerek görülmediğini belirtmiştir. Gerçekten itiraz konusu kural, zaten Anayasa’ya aykırı bulunarak iptal edilmiş olduğundan, Anayasa’nın 35. maddesi açısından yapılacak incelemenin, kararın sonucuna etkisi olmayacağı açık olmakla birlikte; başvuru kararında dayanak gösterilmesi nedeniyle bu iddianın da karşılanması ve “gerekçelendirme” bakımından, konuyla doğrudan ilintili olan AY m.35 yönünden de irdeleme yapılması daha isabetli olabilirdi.³⁹

Zira “mülkiyet hakkı”na bir sınırlama getirdiği açık olan haciz ve ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan davalarda verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının *kesinleşmesinden sonra* idarece işlem tesis edilmesini öngören itiraz konusu kural nedeniyle; hukuka aykırı olduğu mahkeme kararıyla tespit edilmiş olmasına rağmen, haczin ve ihtiyati haczin kaldırılmaması, kişinin malvarlığı üzerindeki tasarruf hakkının kısıtlanmasının devamına yol açmakla, “mülkiyet hakkı”nın sınırlanması bakımından Anayasa’nın 13. ve 35. maddelerinde öngörülen “güvence rejimi” açısından da sorgulanmayı hak etmektedir.⁴⁰ Bu bağlamda, Anayasa’nın 13. maddesi uyarınca; temel hak ve özgürlüklerin, “özlerine dokunulmaksızın”, “yalnızca Anayasa’nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak” ve “ancak kanunla” sınırlanabileceği ve bu sınırlamaların, “Anayasa’nın sözüne ve ruhuna”, “demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine” ve “ölçülülük ilkesine” aykırı olamayacağı açık olup,⁴¹ Anayasa’nın 35. maddesinde güvence altına alınan “mülkiyet hakkı” da, bu çerçevede tahlil edilmelidir.

³⁹ Hatta başvuru kararında ileri sürülmemiş olsaydı dahi, itiraz konusu hükmün “mülkiyet hakkı” ile doğrudan ilintisi nedeniyle, burada Mahkeme’nin, kendiliğinden (bkz. *infra.*, dn.157), Anayasa’nın 35. maddesine uygunluğu da denetlemesinin gerekliliğinden bahsolunabilir. Bkz. *infra.*, dn.51.

⁴⁰ Bu konuda bkz. YILMAZ (2012), s.1447-1451.

⁴¹ Anayasa’nın “temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlığını taşıyan 13. maddesinde öngörülen unsurları ve “*sınırlamanın sınırları*”nı, Anayasa Mahkemesi’nin konuyla ilgili kararları çerçevesinde somutlaştıran açıklamalar için bkz. ÖZBUDUN (2021), s.109 vd.

Anayasa'nın 35. maddesi, herkesin "mülkiyet hakkı"na sahip olduğunu belirttiğinden sonra; bu hakkın, ancak "kamu yararı"⁴² amacıyla ve "kanun"la sınırlanabileceğini ortaya koymaktadır.⁴³ O hâlde, "mülkiyet hakkı"na bir sınırlama getirdiği açık olan "haciz" ve "ihtiyati haciz" işlemlerine karşı açılan davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1-son cümle hükmünün, Anayasa'nın 13. ve 35. maddelerinde öngörülen "güvence rejimi" ile bağdaşp bağdaşmadığı sorunu, sınırlamanın ancak "kanun"la yapılabilmesi ve bu sınırlamanın "ölçülülük" ilkesine aykırı olamaması noktalarına yoğunlaşarak ele alınmalıdır.⁴⁴ Bunun için ise, öncelikle haciz ve ihtiyati haciz müesseselerinin bizatihi kendilerinin, ardından hacze veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasının, "mülkiyet hakkı"nın teminat altına alan AY m.35 ve dolayısıyla AY m.13 çerçevesinde irdelenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, haczin ve ihtiyati haczin idari işlemle tesis edilmesinin, ilk bakışta, temel hak ve özgürlüklerin yalnızca "kanun"la sınırlanabilmesi ilkesine aykırılık taşıdığı düşünülebilir de; haciz ve ihtiyati haciz müesseselerinin usul ve esaslarının Kanun'da [Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (AATUHK)]⁴⁵ öngörülmüş olması nedeniyle, bu açıdan bir aykırılık bulunmadığı söylenebilir.⁴⁶ Başka bir ifadeyle, haciz ve ihtiyati haciz müesseseleri, kanuni

⁴² Muğlak bir kavram olan "kamu yararı" ile ilgili olarak bkz. Tekin AKILLIOĞLU (1988a), "Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* (Prof. Dr. Lütfi Duran'a Armağan Özel Sayısı), Y.9, S.1-3, s.11-22. Ayrıca, "kamu yararı" kavramını, sınırlamamak amacıyla, yine muğlak bir kavramla tanımlayarak, "(k)amu yararı, kamu esenliğinin sağlanmasıdır." diyen (s. 16) KAYA'nın, Danıştay'ın bu kavrama bakış açısını ele aldığı çalışması için bkz. Cemil KAYA (2011), *Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay'ın Bakışı*, İstanbul, On İki Levha Yay. 1982 Anayasası'nın "kamu yararı" anlayışı ve Anayasa Mahkemesi'nin "kamu yararı" olgusuna bakışı konusunda bkz. N. Münci ÇAKMAK (2013), *İdare Hukukunda Kuramsal Olarak Kamu Yararı*, Ankara, Seçkin Yay., s.408 vd.

⁴³ Buna benzer bir düzenleme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokol'ün, "mülkiyetin korunması"na ilişkin 1. maddesinde de yer almaktadır.

⁴⁴ Burada *Anayasa'ya uygunluk* yönünden yapmış olduğumuz irdelemeyi anılan iki hususa özgülememizin nedeni, kamu alacaklarının tahsili hukukundaki haciz ve ihtiyati haciz müesseselerinin, Anayasa'nın 13. ve 35. maddelerinde öngörülen *güvence rejiminin* diğer unsurları yönünden açıkça sorun teşkil eden ve bu nedenle de ayrıca tartışılması gereken bir yönünün bulunmamasıdır.

⁴⁵ 21/07/1953 tarih ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (RG: T.28/07/1953, S.8469). Bkz. AATUHK m.13 vd. ile m.62 vd.

⁴⁶ Gerçekten, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasının ancak "kanun"la mümkün olmasından kasıt; bu hak ve özgürlüklerin sınırlanmasının usul ve esaslarının mutlaka kanunda öngörülmesi olup; anılan kural, her bir kısıtlayıcı ve sınırlayıcı tasarruf için münferiden kanun çıkartılması zarureti bulunduğu anlamına gelmez. Zaten, aksi takdirde, idari işleyişteki temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlayıcı nitelikteki en ufak bir işlem için bile kişiye/duruma özel bir kanun çıkartılması gerekir ki, böyle bir yorum, her şeyden önce "kanunların genelliği ilkesi"ne ve işin doğasına aykırı olacağından, kabul edilemez. Ayrıca, böyle bir ön kabul, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını -gerekli/zorunlu hâllerde bile- neredeyse olanaksız kılar. Nitekim *kamulaştırma işlemleri*, *imar planları*, *idari yaptırım kararları*, *vergilendirme işlemleri* ve *kolluk işlemleri* gibi idari işlemlerde de,

(yasal) bir dayanağa sahip olduğundan ve 6183 sayılı Kanun’da bu müesseselerin uygulanma şartları etraflıca düzenlenmiş bulunduğundan, bir temel hak ve özgürlük olan “mülkiyet hakkı”nın sınırlanmasının yasal çerçevesi çizilmekte ve böylece adı geçen müessese, Anayasa’nın, temel hak ve özgürlüklerin “ancak kanunla” sınırlanabileceği yolundaki kuralına (m.13) uygun düşmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin ancak “kanun”la sınırlanabileceği kuralına ilişkin bu açıklamadan sonra; diğer yandan, haciz veya ihtiyati haciz müesseseleriyle “mülkiyet hakkı”na getirilen sınırlamanın, Anayasa’da (m.13) öngörülen “ölçülülük ilkesi”ne aykırılık taşıyıp taşımadığına bakıldığında da; genel olarak, haciz ve ihtiyati haciz sebeplerinin, sınırlama amacı açısından “gerekli”, amacı gerçekleştirmeye “elverişli” ve amaçla “orantılı” olduğu söylenebileceğinden; bu bakımdan da bir Anayasa’ya aykırılığın söz konusu olmadığı saptamasında bulunulabilir. Başka bir ifadeyle, “ölçülülük ilkesi”nin alt unsurları olarak kabul edilen; “gereklilik”, “elverişlilik” ve “orantılılık” öğeleri⁴⁷ itibarıyla, haciz ve ihtiyati haciz müesseselerinin, “mülkiyet hakkı”na ilişkin -kuramsal olarak- “ölçülü” bir sınırlama teşkil ettiği söylenebilir.⁴⁸

Fakat İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 28. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan, “(...) haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” yolundaki hüküm karşısında; idarece tesis edilmiş bulunan haciz veya ihtiyati haciz işleminin, “yargı kararına rağmen” etkisini sürdürebilmesinin olanaklı ve hatta zorunlu olması, bu müesseselerin, “mülkiyet hakkı”nı “ölçsüz” olarak sınırladığı biçiminde yorumlanmaya da elverişlidir.⁴⁹ Zira, haciz veya

“mülkiyet hakkı” başta olmak üzere bazı temel hak ve özgürlüklerin, neticede idari işlem ile sınırlandırılmasına karşın; bu işlemler, ilgili kanunların uygulanması suretiyle, yani bir kanuna dayanılarak tesis edildiklerinden, burada “genel” bir Anayasa’ya aykırılık probleminden bahs olunamaz.

⁴⁷ Bu konuda bkz. SAĞLAM (1982), s.110 vd. Ayrıca bkz. *supra.*, dn.38.

⁴⁸ Her ne kadar haciz ve ihtiyati haczin, *soyut ve kuramsal olarak*, “ölçülülük” ilkesine aykırı olmadığı söylenebilirse de; her bir somut olayda tesis edilen haciz veya ihtiyati haciz işlemlerinin -tekil olarak- “ölçülülük” ilkesi yönünden ayrıca sorgulanabilir olduğu ve bu anlamda, diğer idari işlemler gibi yargısal denetime tabi bulunduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla, “ölçülülük” konusundaki görüşümüz, haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin tamamının, her hâlükârda “ölçülü” olduğunu ve olaçağın peşinen kabul ettiğimiz biçiminde yorumlanmamalıdır. Başka bir deyişle, haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin ölçülü bir sınırlama teşkil ettiğine ilişkin kanaatimiz, adı geçen müesseselerin bizatihi kendilerine ilişkin olup; her bir haciz veya ihtiyati haciz işlemini, tekil olarak kapsamamaktadır. Yani ölçülülüğe değgin bu saptamamız, “müessese” bazındadır ve tekil uygulamaları, genelgeçer mahiyette içermemektedir. Nitekim tesis edilen her haciz veya ihtiyati haciz işlemine karşı açılan davada, haciz veya ihtiyati haciz işleminin hukuka uygunluğu, “ölçülülük” yönünden de denetlenerek ve müesseselerin kendisine yönelik saptamamızdan sapmalar (ölçsüzlükler) ortaya çıkabileceklerdir.

⁴⁹ Burada hemen belirtmek gerekir ki; haciz ve ihtiyati haczin, “mülkiyet hakkı”nı “ölçsüz” biçimde sınırladığına yönelik saptama, haciz ve ihtiyati haciz müessesesini düzenleyen AATUHK hükümlerinden kaynaklanmamakta; hacze veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararların, *kesinleştikten sonra* uygulanacağını öngören İYUK m.28/1 hükmünden doğmaktadır. Nitekim bu

ihtiyati haciz işlemi hukuka aykırı bulunarak iptal edilmiş olsa dahi, davalı idarece bu iptal kararına karşı kanun yoluna başvurulması hâlinde, karar kesinleşmemiş olacağından, haciz veya ihtiyati haciz kaldırılmayacak; bu durum ise, kamu borçlusunun “mülkiyet hakkı”nın, nihai nitelikteki bir yargı kararı olan iptal kararına rağmen sınırlanması sonucunu doğuracaktır. Böyle bir sonucun ise, temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamaların “ölçülülük” ilkesine aykırı olamayacağı yolundaki Anayasal kural ile bağdaştırılması oldukça güç görünmektedir.⁵⁰

Bu itibarla, haciz ve ihtiyati haciz müesseselerinin bizatihi kendileri Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen “mülkiyet hakkı”nın “güvence rejimi”ne aykırılık oluşturmasa da; haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan davalarda idari yargı yerlerince verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1'in son cümlesi hükmünün, idarenin tek yanlı iradesiyle tesis edilen haciz ve ihtiyati haciz işlemlerinin, hukuka aykırılık tespiti içeren “yargı kararına rağmen” etkisini sürdürebilmesini olanaklı ve hatta zorunlu kılması nedeniyle, “mülkiyet hakkı”nı “ölçüsüz” olarak sınırladığı ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin “Anayasal güvence rejimi”ni işlevsizleştirdiği gerekçesiyle, Anayasa'nın 35. maddesine aykırı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ne var ki, Anayasa Mahkemesi, itiraz konusu kuralın Anayasa'nın 35. maddesine uygunluğu tartışmasına girmemiş ve başvuru kararının bu yöndeki iddiasını karşılamamıştır. Mahkeme'nin burada, aslında yargılama sürecine dair benzeri konulardaki genel eğilimine paralel biçimde, konuyu bir “yargılama usulü” sorunu olarak algıladığı ve dava konusu yapılan hak ve menfaatin korunması açısından, haciz ve ihtiyati haczin ilişkili olduğu -esas hak- “mülkiyet hakkı” bağlamında değerlendirme yapmaktan kaçındığı görülmektedir.⁵¹ Dolayısıyla kararın bu açıdan göze çarpan eksikliği, kararı eleştiriye açık kılmaktadır.

çalışmadaki inceleme konumuzu oluşturan Anayasa Mahkemesi kararında da, haciz ve ihtiyati haciz müesseselerini düzenleyen AATUHK hükümlerinin değil; haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan davalarda verilen kararların uygulanma rejimini düzenleyen İYUK m.28/1-son cümle hükmünün Anayasa'ya uygunluğunun denetlenmesi söz konusudur.

⁵⁰ Konuya AİHS perspektifinden bakıldığında; İYUK m.28/1-son cümle hükmü bakımından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesiyle güvence altına alınan “mülkiyet hakkı”nın -“orantılılık” yönünden- ihlalinin de söz konusu olabileceği düşünülebilir. [“Mülkiyet hakkı”na müdahalede “orantılılık” ve “adil denge” konusunda ayrıntılı bilgi ve AİHM'nin konuyla ilgili kararlarından örnekler için bkz. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK/Feyyaz GÖLCÜKLÜ (2013), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, 10. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi Yay., s.425 vd.]

⁵¹ Benzer yönde bkz. M. Ayhan TEKİNSOY (2013), *İdari Yargılama Hukukunda Yürütmenin Durdurulması*, Ankara, Savaş Yay., s.148-149. TEKİNSOY, Anayasa Mahkemesi'nin “yürütmenin durdurulması” müessesesine yaklaşımını tahlil ederken; Mahkeme'nin konuya ilişkin kararlarında ortaya çıkan genel eğilimi, “yürütmenin durdurulması”nın “sıradan bir usul sorunu olarak algılanması” ve “kişilerin hak ve menfaatleriyle ilgili olmayan bir ara karar gibi değerlendirilmesi” yönünde saptamış ve Anayasa Mahkemesi'nin bu yaklaşımını, “yürütmenin durdurulması”nın, bir yandan hak arama özgürlüğünün etkin kullanımının bir parçasıyken, bir yandan da dava konusu yapılan hak veya menfaatin korunması açısından etkili bir araç olması nedeniyle eleştirmiştir (s. 148). TEKİNSOY'un,

B. Başvuru Kararında İleri Sürülmeyen, Anayasa’nın “Yargı Kararlarının Gecikmeksizin (Derhâl) Uygulanması” Zorunluluğunu Öngören 138. Maddesi Yönünden Değerlendirme

Haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan “idari davalar” da⁵² verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmünün Anayasallık denetimi bakımından, kararın eleştirilmesi bağlamında yukarıda değinilen AY m.15 ve m.35’ten de önemlisi, AY m.138’dir. Zira Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü (son) fıkrası, yargı kararlarının *gecikmeksizin (derhâl)* uygulanması zorunluluğunu ayrıca ve açıkça belirtmektedir. Gerçekten, “*Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştire-*

Anayasa Mahkemesi’nin “yürütmenin durdurulması” müessesesine yönelik genel yaklaşımına ilişkin bu tespit ve değerlendirmesi, kanaatimizce “haciz” veya “ihtiyati haciz” ile ilgili idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören inceleme konusu İYUK m.28/1-son cümle hükmüne ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı açısından da geçerlidir. Zira idari yargı kararlarının “derhâl” uygulanması yolundaki genel kuralın, salt “haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili idari yargı kararları” bakımından istisnasına yer verilen yasa hükmünün (İYUK m.28/1-son cümle) Anayasa’ya uygunluğunun denetlenmesinde, esas hak ile bağlantının kurulması gerekliliği çok daha belirgindir. Bu husus, inceleme konusu yasa hükmü açısından (bir faraziyeyle) şöyle somutlaştırabilir: Şayet idari yargı kararlarının -genel olarak- tümünün “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik bir yasa kuralının Anayasa’ya uygunluğu denetleniyor olsaydı; bu takdirde, dava konuları itibarıyla çeşitli hak kategorileri ile -nispeten soyut- irtibatlandırmalar gündeme gelebileceğinden, Anayasa Mahkemesi’nin, esas hak(lar) ile bağlantı kurması gerekli ve olanaklı olmayabilirdi. Buna karşılık, inceleme konusu kararda olduğu gibi, tüm idari yargı kararlarının değil; yalnızca haciz veya ihtiyati hacze ilişkin idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasa hükmünün Anayasallık denetiminde, somut ve açık bağlantı bulunan esas hak -“mülkiyet hakkı”- ile de irtibat ortaya konulmak suretiyle, bu yönden de inceleme yapılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim, gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin gerek Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru kapsamındaki kararlarında; yargı kararının uygulanmamasının, “adil yargılanma hakkı”nın yanı sıra, “mülkiyet hakkı”nın da ihlaline yol açtığı sonucuna vardığı gözlemlenmektedir. Örneğin bkz. AİHM: “*Burdov v. Rusya Kararı*”, B.N.59498/00, T.07/05/2002 (HUDOC); AYM: “*Davut Yıldız Başvurusu*”, B.N.2020/12623, T.05/09/2023 (RG: T.29/11/2023, S.32384).

⁵² Haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine karşı, gerek vergi mahkemelerinde gerek idare mahkemelerinde açılan davaların, aslında “*idari davalar*”dan, “iptal davası” kategorisine dâhil edilmesi gerektiği kanısında olsak da; vergi mahkemesinde açılan davaları “vergi davası” olarak ayrıca sınıflandıran yaklaşımlar nedeniyle [“vergi davaları”nın hukuki niteliği ve hangi dava kategorisi kapsamında sınıflandırılması gerektiği konusundaki tartışmalar için bkz. Ahmet G. KUMRULU (1989), *Vergi Yargılama Hukukunun Kuramsal Temelleri*, Ankara, s.103 vd.; Civan TURMANGİL (1982-1987), “Vergi Davasının Hukuksal Niteliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.39, S.1-4, s.125-156; Metin TEKGÜNDÜZ (1983), “İdari Dava Türleri ve Vergi Davası”, *Danıştay Dergisi*, Y.13, S.50-51, s.56-59; Turgut CANDAN (1984), “Vergi Uyuşmazlıkları ve İdari Davalar”, *Danıştay Dergisi*, Y.14, S.54-55, s.31-40; Lütfi DURAN (1988), “İdari İşlem Niteliğinde Yargı Kararıyla Vergi Davalarının Çözümü (II)”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.21, S.1, s.63-77; K. Burak ÖZTÜRK (2009), “İdari Yargılama Hukuku Yönünden Vergi Davası Kavramına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme”, *Prof. Dr. Mualla Öncel’e Armağan*, C.II, Ankara, Ankara Üniversitesi Yay., s.1111-1124; Münci ÇAKMAK (2021), *İdari Yargılama Usulünde Vergi Davaları*, Ankara, Seçkin Yay., s.37-52]; burada, genel ve kapsayıcı nitelikteki -idari fonksiyondan doğan ve idari yargıda görülen davaları ifade eden- “*idari dava*” deyimini kullanmayı yeğlemiş bulunuyoruz. [“İdari dava” deyiminin; idarenin, idare hukukuna dayanarak yaptığı eylem ve işlemlerden kaynaklanan ve idari yargıda görülen dava anlamına geldiği yönünde bkz. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK/Turgut TAN (2017), *İdare Hukuku*, C.II: İdari Yargılama Hukuku, 9. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi Yay., s.257].

mez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” kuralını havi AY m.138/4’te; “yasama” ve “yürütme” organları ile “idare”nin, mahkeme kararlarına “uymak” zorunda olduğu belirtilmiş ve mahkeme kararlarının hiçbir suretle “değiştirilemeyeceği” ve bunların yerine getirilmesinin “geciktirilemeyeceği” vurgulanmıştır. Bu itibarla, “Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.” yolundaki itiraz konusu kuralın doğrudan doğruya bağlantılı olduğu Anayasa hükmü, görüldüğü gibi, 138. maddede yer almaktadır. Dolayısıyla, itiraz konusu kuralın Anayasa’ya uygunluğunun denetiminde ilk olarak 138. madde yönünden inceleme yapılması gerekir. Lakin, ne Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulunan İstanbul 5. Vergi Mahkemesi 138. maddeye aykırılığı ileri sürmüş ne de Anayasa Mahkemesi Anayasa’nın bahsi geçen hükmü yönünden bir değerlendirme yapmıştır.⁵³ İşte bu nedenle, inceleme konusu Anayasa Mahkemesi kararında ki en önemli eksikliğin, anılan noktada yoğunlaştığı düşünülmektedir.

Hâl böyle olunca, itiraz konusu kuralın Anayasallık denetiminde en “temel” ve “doğrudan” ölçü norm konumunda bulunduğunu düşündüğümüz AY m.138/4 hükmünün anlam ve kapsamını izah etmek suretiyle, İYUK m.28/1’in son cümlesinin Anayasa’nın anılan hükmüne aykırılığı meselesinin, bağlantılı konu ve sorunlarla birlikte irdelenmesi gerekmektedir. Bu anlamda, aşağıda öncelikle AY m.138/4’ün içeriği ortaya konulduktan (**§B.1**) sonra, İYUK m.28/1-son cümle hükmü bağlamında, idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına ilişkin yasa hükümlerinin AY m.138/4’e aykırılığı üzerinde durulmakta (**§B.2**) ve hemen ardından, konunun/sorunun bir başka boyutunu teşkil eden, diğer yargı kollarındaki kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasına ilişkin yasa hükümlerinin AY m.138/4’e aykırı olup olmadığı tartışılmakta (**§B.3**) ve nihayet, inceleme konusu Anayasa Mahkemesi kararında AY m.138/4’e hiç değinilmemiş olması nedeniyle, norm denetim tekniği açısından yapılan eleştiri (**§B.4**) ile genel olarak yargı kararlarının uygulanması rejiminin Anayasa’nın m.138/4 hükmü ile irtibatı, bilhassa sorunlu noktalara odaklanılarak, çeşitli açılardan değerlendirilmektedir.

§B.1. Anayasa’nın m.138/4 Hükmünün Anlam ve Kapsamı

Anayasa’nın, “mahkemelerin bağımsızlığı” kenar başlığını taşıyan 138. maddesinin, “Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” şeklindeki dördüncü fıkrasının; *Devlet organlarının, yargı kararlarına uyması zorunluluğunun altını çizdiği*

⁵³ Bkz. *infra.*, dn.157.

ve Devlet organlarının, yargı kararlarını uygularken, kararları değiştirmesini ve uygulamayı geciktirmesini yasakladığı görülmektedir. Dolayısıyla Anayasa’nın anılan hükmü, “Devlet organlarına hitap eden” “tüm yargı kararları”nın, ilgili organ tarafından “değiştirilmeksizin” ve “geciktirilmeksizin” uygulanmasını emretmektedir. İlk bakışta son derece açık ve net bir düzenleme getirdiği izlenimi uyandıran bahse konu hüküm, ayrıntılı olarak incelendiğinde, kapsamı ve sonuçları itibarıyla çetrefil sorunlara gebe görünmektedir.

Gerçekten, bu noktada mezkûr hükme ilişkin olarak pek çok soru(n) akla gelebilir. Söz gelimi, anılan hükmün metninde diğer Devlet organları açıkça zikredilmişken, *yargı organının* sayılmamış olmasının pratik sonucu var mıdır?⁵⁴ Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı konusunda düzenleme getiren AY m.153/6’nın, *tüm Devlet organlarının* yanı sıra, *gerçek ve tüzel kişileri* de -yani özel hukuk kişilerini de- kapsayan lafzından farklı olarak; m.138/4’te “*yasama ve yürütme organları ile idare*” ibaresiyle yetinilmiş olması, sonuç itibarıyla herhangi bir farklılığa yol açar mı?⁵⁵ AY m.138/4, “*yasama ve yürütme organları ile idare*”nin, yalnızca *bizzat davalı konumunda* buldukları davalarda verilen kararları uygulama zorunluluklarına ilişkin bir kural mı getirmektedir; yoksa bizzat davalı konumunda bulunmayan Devlet organının da, -duruma göre- davalı konumundaki diğer bir Devlet organı hakkında verilen kararı uygulamasını da mı kapsamaktadır?⁵⁶ Sayıları artırılabilir olan bu soru(n)lardan,⁵⁷ zikredilen sonuncusu; esasen, idarenin davalı konumunda bulunduğu davalarda verilen kararların idarece uygulanması aşamasına ilişkin olarak *yasal düzenleme yapılması* bağlamında, m.138/4’ün, yasa koyucu için de herhangi bir sınır çizip çizmediğinin ve yasama organına da bir yükümlülük yükleyip yüklenmediğinin saptanması açısından mühimdir. Yasa koyucunun, kural olarak, herhangi bir davada verilen -somut- karara müdahale etmesinin, örneğin verilmiş bir “kesin hükmü” ortadan kaldırmaya yahut etkisiz kılmaya yönelik bir kanun çıkarmasının mümkün olamayacağı AY m.138/4’ten hareketle rahatlıkla savunulabilir olmakla birlikte; m.138/4’ün, yasa koyucunun, genel olarak yargı kararlarının uygulanması aşamasına yönelik olarak yapabileceği düzenlemeler ile getirebileceği ilke ve kurallar açısından “sınırı”nın ne olduğunun tespiti çok kolay değildir. Bu durum, bilhassa,

⁵⁴ Bkz. *infra.*, i.

⁵⁵ Bkz. *infra.*, ii.

⁵⁶ Bkz. *infra.*, ii.

⁵⁷ Örneğin; “AY m.138/4’te geçen ‘mahkeme kararları’ ibaresi, bütün yargı kollarını ve yargı yerlerinde verilen bütün kararları kapsamakta mıdır?” (Bkz. *infra.*, iii.); “anılan hükümde yer alan, ‘mahkeme kararlarının hiçbir suretle değiştirilemeyeceği’ yolundaki kural ne anlama gelmektedir?” (Bkz. *infra.*, iv.); “anılan hükmün, ‘mahkeme kararlarının yerine getirilmesinin geciktirilemeyeceği’ne ilişkin düzenlemesinin anlamı ve sonucu nedir?” (Bkz. *infra.*, v.) gibi soru(n)lar da, AY m.138/4’teki düzenlemenin izahı açısından önem arz etmektedir.

yargı kararının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasa kurallarının, AY m.138/4’te öngörülen “gecikmeksizin (derhâl) uygulama” kuralı ile bağdaşık bağdaşmadığı sorunu yönünden önem kazanmaktadır. Bu nedenle, Anayasa’nın anılan hükmünün, yasa koyucunun, yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik düzenleme(ler) getirip getiremeyeceği sorunu bağlamında ele alınması, inceleme konumuzu oluşturan Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilen İYUK m.28/1’in son cümlesi hükmü açısından elzemdir. Bu bağlamda, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasının anlam ve kapsamını, yukarıda belirtilen soru(n)lar ekseninde -esas olarak “gecikmeksizin uygulama” ilkesinin sonuçlarına özgüleyerek-⁵⁸ açıklığa kavuşturabilmek amacıyla, aşağıda yer alan (i ila v) ve her biri ayrıca derin analize tabi tutulması gerekip tartışmaya değer görülen beş temel belirlemede bulunulabilir:

- i. AY m.138/4, yargı kararlarının uygulanması bağlamında, *tüm Devlet organlarına* yükümlülük getirmektedir.⁵⁹ Başka bir deyişle, *yasama, yürütme* -bu bağlamda *idare-* ve *yargı* organları, normun (AY m.138/4’ün) muhatabı konumunda olup; kendilerine “hitap eden” yargı kararlarını uygulamak (karar gereklerini yerine getirmek) zorundadır. Her ne kadar madde metninde “*yargı organı*” açıkça zikredilmemiş olsa da,⁶⁰ yargı organının da *idari fonksiyona*⁶¹ dâhil işlem ve eylemleri bulunduğundan, yargı organına hitap eden yargı kararları bağlamında, madde metnindeki “idare” kavramının *organ* değil de *fonksiyon* olarak anlaşılması yahut yargının asli ve özgün fonksiyonu olan yargı fonksiyonu dışında kalan (idari fonksiyon ya da özel hukuk alanındaki) işlem ve eylemleri bakımından “idare” olarak değerlendirilmesi;

⁵⁸ İnceleme konumuzu teşkil eden Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilen yasa hükmü (İYUK m.28/1-son cümle), haciz veya ihtiyati haciz işlemleri hakkındaki idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına ilişkin olduğundan; hareket noktamız, AY m.138/4’ün, sayılan Devlet organlarının yargı kararlarının “uygulanmasını geciktiremeyeceği”ne özgü boyutudur. Her ne kadar, “gecikmeksizin uygulama”nın anlamının ve sonuçlarının kavranabilmesi bakımından, -hükmün bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği göz ardı edilemeyeceğinden- burada anılan hükmün diğer boyutlarına da değinilmekteyse de; hükmün anlam ve kapsamına dair tüm açıklama ve tespitlerimizin, aslında inceleme konumuzun odağında yer alan “kesinleştikten sonra uygulama” sorunsalı etrafında/bağlamında temellendirildiğinin de, peşinen altı çizilmelidir.

⁵⁹ ULER de, 1961 Anayasası döneminde yazmış olduğu eserinde; 1961 Anayasası’nın -günümüzde 1982 Anayasası’nın 138. maddesine tekabül eden- 132. maddesinde (f.3) yer alan, “*Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır (...)*” hükmünün, yargı kararlarının “bağlayıcılığı”nı ve “uygulanmaları gereği”ni, bütün Devlet organları için belirtmiş olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Yıldırım ULER (1970), *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s.80.

⁶⁰ Bkz. *infra.*, dn.74.

⁶¹ “İdari fonksiyon”; yasama ve yargı fonksiyonları ile yürütme organının salt siyasal nitelikli faaliyetleri dışında, devletin gündelik toplumsal gereksinmelerini karşılamak amacıyla yürütülen tüm kamusal faaliyetlerden oluşmaktadır. Bkz. Metin GÜNDAY (2011), *İdare Hukuku*, 10. Baskı, Ankara, İmaj Yay., s.14.

böylece yargı organının da kendisine hitap eden yargı kararlarını uygulama zorunluluğunun bulunduğu kabul edilmesi gerekmektedir.⁶² Tabii burada hemen, yargı organının “yargı fonksiyonu”nun madde kapsamında olmadığına da altını çizmek gerekir. Zira, “yargı bağımsızlığı”nı düzenleyen ve “kuvvetler ayrılığı” bağlamında buna ilişkin güvenceler öngören AY m.138 hükmünün, yargılama faaliyeti içerisinde verilen kararların uygulanmasına da teşmili mümkün görünmemektedir. Bu itibarla, söz gelimi temyiz merciinin bozma kararının bölge idare mahkemesi tarafından uygulanmasının, yargı fonksiyonu kapsamındaki kararın yargılama süreci içerisinde -kural olarak- yargı organına hitap etmesi nedeniyle, AY m.138/4 kapsamına girmediği söylenebilir. Nitekim aksi takdirde, bölge idare mahkemesinin temyiz incelemesi neticesinde verilen bozma kararına direnebilmesini (ısrar kararı verebilmesini) öngören yasa kurallarının, kararın “aynen” ve “derhâl” uygulanmasını emreden AY m.138/4 hükmü ile bağdaştırılabilmesi mümkün olamaz.⁶³ Aynı yargı kolu içerisinde kararların uygulanması açısından -AY m.138/4’ün kapsamına dâhil olmadığı yolunda- yapmış olduğumuz bu belirleme, farklı yargı kolları arasında da kabul edilmek gerekir.⁶⁴ O hâlde, AY

⁶² Nitekim Anayasa’nın 125. maddesinde yer alan, “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*” hükmünde, esasen salt “idare” zikredilmiş olmakla birlikte; “yasama organı” ve “yargı organı” da, kendilerine münhasır olan asli fonksiyonları -yasama fonksiyonu ve yargı fonksiyonu- içerisindeki işlem ve eylemleri dışında, anılan maddenin kapsamı dâhilinde kabul edilmekte ve dolayısıyla, *Devlet organlarının* “idari fonksiyon” içerisindeki işlem ve eylemleri ile “özel hukuk” alanındaki etkinliklerinin, yargısal denetime tabi olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. O hâlde, Anayasa’nın 125. maddesinden hareketle, yargı organının kendi asli fonksiyonu -yargı fonksiyonu- dışındaki işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu benimsendiğine göre; yargı organının bu işlem ve eylemlerinin yargısal denetiminde verilen kararların uygulanması bakımından, yargı organının da, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasının muhatabı konumunda bulunduğu kabul edilmesi, “tutarlılık” açısından elzemdir.

⁶³ Örneğin, idari yargı kolu açısından, İYUK m.50/3; Danıştay’ın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu bozma kararı bölge idare mahkemesine gönderildiğinde, mahkemenin bu bozma kararına “uyabileceği” gibi, bozma kararına uymayarak eski kararında “ısrar” da edebileceğini düzenlemektedir. Burada, “ısrar (direnme) kararı”, aslında, temyiz merciinin kararının, bölge idare mahkemesince, “aynen” ve “derhâl” uygulanmaması anlamına gelmektedir. Ama bu durum, Anayasa koyucunun m.138/4’te “yargı”yı açıkça saymamış/belirtmemiş olmasının, “yargı fonksiyonu”nun kendi içerisinde (yargılama süreci içerisinde), mahkemelerin birbirine hitap eden kararlarının uygulanmasını dışlaması sonucunu doğurduğu biçiminde yorumlanmasını gerektirdiğinden, Anayasa’nın m.138/4 hükmüne aykırılık taşımamaktadır. İdari yargıda bölge idare mahkemesinin “ısrar kararı” verebilmesini olanaklı kılan yasa kuralları yönünden yapmış olduğumuz bu değerlendirme, aynı öncüllerden hareketle, diğer yargı kolları açısından da geçerlidir. Başka bir deyişle, gerek idari yargı kolunda gerek diğer yargı kollarında öngörülen “ısrar kararı” müessesesi Anayasa’ya aykırı değildir.

⁶⁴ Karş. Bahtiyar AKYILMAZ/Murat SEZGİNER/Cemil KAYA (2023), *Türk İdare Hukuku*, 17. Basıkı, Ankara, Seçkin Yay., s.90-92. Anayasa’nın 138. maddesini, yargı kararlarının “bağlayıcılığı” yönünden değerlendiren AKYILMAZ/SEZGİNER/KAYA; anılan maddede, “*yasama ve yürütme organları ile idare*”nin sayılmış olmasına karşın; bir başka Devlet erki olan “*yargı organı*”na yer verilmemiş olmasının “bilinçli” bir tercih olduğunu ve fakat bu durumun, kesinlikle bir yargı kararının bir başka yargı organını bağlamayacağı anlamına gelmediğini ifade etmekte; nitekim, tarafları

m.138/4 hükmünün, yasama organı, yürütme organı ve idareyi tüm fonksiyonları bakımından; yargı organını ise, yargı fonksiyonu dışındaki fonksiyonları bakımından kapsamına aldığı sonucuna ulaşılabilir.

- ii.** AY m.138/4 hükmünün, kural olarak, *tüm Devlet organlarına*, yargı kararlarını uygulama zorunluluğu getirdiği yönündeki saptamanın *-esasen aşağıda⁶⁵ çeşitli olasılıklar çerçevesinde etraflıca tartışılan, ama burada da anılan hükmün anlam ve kapsamının belirlenmesi bağlamında, tartışmanın temel eksenini ortaya koymak amacıyla değinilmesi gereken, aslında tereddüde sevk edebilecek-* iki sonucu bulunmaktadır:

Birincisi, bu organların işlem ve eylemlerine yönelik yargı kararları, *ilgili organ tarafından* yerine getirilmek zorundadır. Bu noktada somut olarak, yargı kararının gereğini yerine getirme yükümlülüğü, her ne kadar -kural olarak- *davalı* konumundaki Devlet organına ait olsa da, bu konuda her zaman bir örtüşme bulunmayabileceği hatırdta tutulmalıdır. Yani *“ilgili organ/kuruluş/birim/makam”*, her zaman davalı taraf konumundaki *“organ/kuruluş/birim/makam”* olmayabilir.⁶⁶ Nitekim yukarıda -davanın taraflarından hareketle- *“davalı”* ibaresini kullanmak yerine, -karar gereklerinden hareketle- *“hitap eden”* ibaresini kullanmayı tercih etmemizin sebebi de, normun, bu örtüşmenin olmayabileceği durumları da kapsadığını düşünmemizdir. O hâlde, AY m.138/4 hükmünün, bir yandan Devlet organlarının, *bizzat davalı konumunda* buldukları davalarda verilen kararları uygulama zorunluluklarına ilişkin bir kural getirirken; diğer yandan bizzat davalı konumunda olmayan Devlet organının da, davalı konumundaki diğer bir Devlet organı hakkında verilen kararı uygulamasını kapsayıcı mahiyet arz ettiği savunulabilir. Bu noktada yürütme ve yasama organlarının, konum ve yetkileri dolayısıyla özel bir önemi bulunmaktadır. Sahiden, *“yürütme organı”*nın, yargı kararlarının uygulanmasını engelleyecek mahiyette kararlar alması, söz gelimi geçmişteki

ve konusu aynı olan ve farklı yargı yerlerinde dava konusu edilen hukuki uyumsuzluklarda, yargılama faaliyeti, aynı maddi sebeplerin ve aynı ihlalin araştırılması niteliğinde ise, bir yargı yeri tarafından verilen kararın, öteki yargı yerini bağlayacağını belirtmektedirler (s. 92). Yine adı geçen müellifler; Anayasa'nın 138. maddesinde, mahkeme kararlarına uymak zorunda olanlar arasında *“yargı organı”*nın sayılmamış olmasını, ilkin, Anayasa'nın, yargı organının *“bağımsızlığı”*na büyük önem vermesi ve hâkimlerin *“kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre”* hüküm vereceklerinin belirlenmiş olmasından; ikinci olarak ise, her biri farklı hukuki yararları koruyan ve aralarında işbölümü bulunan yargı kollarının bağlantılı oldukları maddi hukuk dalları yönünden, tarafları ve konusu aynı olan uyumsuzlukların bazen farklı değerlendirmelere tabi tutulabilmelerinden kaynaklandığını ifade etmektedirler (s. 91-92). Ayrıca bkz. ve karşı. *infra.*, dn.75.

⁶⁵ Bkz. *infra.*, *“Ş.B.3. İdari Yargı Dışındaki Yargı Kollarında Verilen Kararların ‘Kesinleştikten Sonra’ Uygulanmasına İlişkin Yasa Hükümlerinin Anayasa'nın m.138/4 Hükmüne Aykırılığı Sorunu”*.

⁶⁶ Keza davalı konumunda bulunan Devlet organı dışındaki Devlet organlarının da, karar gereklerini doğrudan yerine getirme yükümlülüğü olmasa da, karar gereklerinin yerine getirilmesini engellemeye yükümlülüğünün mevcudiyetinde duraksanamaz.

Bakanlar Kurulu⁶⁷ “prensipten karar” örneklerinde⁶⁸ olduğu gibi, idarenin, -somut ya da soyut olarak- yargı kararlarını uygulamasına müdahale edebilmesi mümkün olmadığı gibi; “yasama organı”nın da, aynı şekilde, -somut yahut soyut olarak- yargı kararlarının uygulanmasını engelleme olanağı bulunmadığı belirtilmelidir. Bu açıdan, yargı kararlarının uygulanması aşamasına ilişkin teknik ve ayrıntılı yasal düzenlemeler yapma yetkisini haiz bulunan yasama organının, ancak AY m.138/4’te öngörülen çerçeve dâhilinde norm koyabileceğinin altını çizmek gerekir.⁶⁹ Daha açık bir ifadeyle, idarenin, davalı konumunda bulunduğu bir davada verilen iptal ya da yürütmenin durdurulması kararının gereklerini yerine getirme yükümlülüğünün yanı sıra; *yasama organının* da, idarenin bu kararın gereklerini yerine getirmesine engel olmama yükümlülüğü⁷⁰ bulunmaktadır ki; *yasama organının* bu yükümlülüğü, bir yandan somut yargı kararına müdahale etmeme ve yasa çıkartarak kararı

⁶⁷ Burada belirtmek gerekir ki, 16/04/2017 tarihli halkoylamasıyla kabul edilen 21/01/2017 tarih ve 6771 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (RG: T.11/02/2017, S.29976) ile gerçekleştirilen *Anayasa Değişikliğiyle*, “Bakanlar Kurulu” müessesesi lağvedilmiştir.

⁶⁸ ÇİTOSAN ve USAŞ’ın yabancılara blok satış yöntemiyle özelleştirilmesine ilişkin Yüksek Planlama Kurulu kararlarının iptaline ilişkin idari yargı kararlarının uygulanmasının hukuken mümkün olmadığı yönündeki 27/04/1992 tarihli “Bakanlar Kurulu Prensipten Kararı” için bkz. GÖZÜBÜYÜK/TAN (2017), s.602-603, dn.846.

Anılan “Prensipten Kararı”nın iptali istemiyle Türkiye Barolar Birliği tarafından açılan davada, Danıştay 10. Dairesi’nin, söz konusu “Prensipten Kararı”nın hukuka aykırı olduğundan bahisle vermiş olduğu iptal kararı için bkz. D.10.D: E.2002/4061, K.2004/5219, T.28/05/2004 (KİBB). [Danıştay 10. Dairesi’nin bu kararı, İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından onanmış <bkz. DİDDK: E.2005/161, K.2006/554, T.08/06/2006 (KİBB)> ve karar düzeltme istemi de reddedilmek suretiyle <bkz. DİDDK: E.2006/4531, K.2008/1898, T.06/11/2008 (KİBB)> kesinleşmiştir.]

⁶⁹ Nitekim, Anayasa Mahkemesi’ne göre; Anayasa’nın m.138/4 hükmü uyarınca, “*yürütme organı ile idarenin yanı sıra yasama organı da yargı kararlarına uymak zorunda olup anılan kararların yerine getirilmesini geciktiremez. Bu itibarla mahkeme kararlarının icra edilmemesine veya icra edilmesini geciktirmeye yönelik yasal düzenlemeler Anayasa’nın 138. maddesiyle de bağdaşmayacaktır.*” Bkz. AYM: E.2019/93, K.2023/87, T.04/05/2023 (RG: T.28/07/2023, S.32262). Ayrıca, Anayasa’nın, “mahkemelerin bağımsızlığı” kenar başlığını taşıyan 138. maddesini bütünsel biçimde ele alan Anayasa Mahkemesi [bkz. AYM: E.2009/89, K.2011/40, T.10/02/2011 (RG: T.07/02/2012, S.28197); AYM: E.2004/56, K.2007/26, T.15/03/2007 (RG: T.29/05/2007, S.26536)]; anılan kuralla, “*yargı yetkisinin kullanılmasının herhangi bir şekilde engellenmesi veya etki altına alınması(nın) önlenmek isten(diğini)*” belirtmek suretiyle, “yargısal denetim”in *gereği gibi* gerçekleşmesi perspektifinden bir değerlendirme yapmakla; yasama organının da, “yargı yetkisinin kullanılmasını herhangi bir şekilde engellemek” ve “yargının etki altına alınmasını önlemek” bakımından yükümlülüğünü örtülü biçimde de olsa kabul etmiş olmakta ve kanımızca, yargısal denetimin gereği gibi gerçekleşmesinin doğal sonucu ve ayrılmaz parçasını teşkil eden “kararların uygulanması” aşamasına yönelik yasal düzenlemeler yaparken, AY m.138’de öngörülen ilkelerle “sınırlı” olduğu yönündeki saptamamızı -belki biraz dolaylı da olsa- destekler bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu saptamamızı çok daha güçlü biçimde destekleyen, görece daha yakın tarihli Anayasa Mahkemesi kararları da vardır: Bkz. *infra.*, dn.73.

⁷⁰ Yasama organının yargı kararlarıyla bağılılığı, daha çok edilgendir (pasiftir). Bkz. ULER (1970), s.80.

ortadan kaldırmama zorunluluğunu,^{71,72} bir yandan da genel olarak yargı kararlarının uygulanması aşamasına ilişkin yasal düzenlemeler yaparken, yargı kararlarının “gereği gibi” uygulanmasını sağlama ölçütünden hareket etme ödevini ifade etmektedir.⁷³

⁷¹ Anayasa Mahkemesi'ne göre; “*Yasama organının mahkeme kararlarını değiştirememesi ilkesi, yasama organının kesinleşmiş olan mahkeme kararlarını kanun yoluyla ortadan kaldıramaması anlamına gelir. Mahkeme kararının kanun yoluyla değiştirilememesi ilkesi, maddi hukukta herhangi bir değişiklik yapmaksızın sadece somut mahkeme kararlarının kanun yoluyla değiştirilmesi ya da uygulanmasının engellenmesi hâlleri için söz konusu olacaktır.*” Bkz. AYM: E.2015/88, K.2016/156, T.07/09/2016 (RG: T.19/10/2016, S.29862). Aynı yönde bkz. AYM: E.2014/92, K.2016/6, T.28/01/2016 (RG: T.03/03/2016, S.29642).

⁷² Bu noktada, yargı organı tarafından iptal edilen bir işleme, yasama organı tarafından yasa çıkartılmak suretiyle “geçerlilik” sağlanması olarak -kabaca- tanımlayabileceğimiz “yasal geçerlik sağlama” ya da bir başka ifadeyle “yasayla geçerlik sağlama/yasayla geçerli kılma” (*validation législative*) yöntemine başvurulabilmesi de, AY m.138/4 karşısında, kural olarak mümkün görünmemektedir. Aynı yönde bkz. Ramazan ÇAĞLAYAN (2004), *İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması*, 3. Baskı, Ankara, Asil Yay., s.205. Ayrıca bkz. Ahmet Şükrü ÖZEREN/Taci BAYHAN (1992), *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması*, Ankara, s.63 vd. Bu konuda, GÖZÜBÜYÜK/TAN da; yasama yoluyla yargı kararlarını etkisiz kılma olanağı bulunmadığını; yasama organının, ancak yargı kararının yerine getirilmesini kolaylaştırmak veya iptal kararından doğan boşluğu doldurmak için müdahale edebileceğini belirterek; “yasayla geçerlik sağlama” yönteminin, “kuvvetler ayrılığı” ve “kesin hükme saygı” ilkesiyle bağdaşmadığını, isabette ileri sürmektedir. Bkz. GÖZÜBÜYÜK/TAN (2017), s.597. Diğer yandan, Fransız Anayasa Konseyi'nin (*Conseil constitutionnel*) “yasayla geçerlik sağlama” konusundaki içtihadına bakıldığında; iptal edilen işlemin geçmişe etkili olarak geçerli hâle getirilmesi amacıyla yapılan yasal düzenlemelerin; “*kamu yararına uygun bir amaca yönelik olması*”, “*kesin hüküm niteliğindeki yargı kararları ile ceza ve yaptırımların geriye yürümezliği prensibine riayet edilmesi*”, “*geçerli kılınan işlemin başkaca bir anayasa kuralına aykırılığı olmaması*” ve “*kapsamının açık bir biçimde belirlenmiş bulunması*” koşuluyla, Anayasa Konseyi tarafından Anayasa'ya uygun sayıldığı görüldüğünden [Anayasa Konseyi'nin geliştirmiş olduğu bu içtihat konusunda bkz. K. Burak ÖZTÜRK (2013), “Fransız Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi”, *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan*, C.II, Ankara, Ankara Üniversitesi Yay., s.1197, dn.32]; Fransız Hukukunda da, bu yolun çok istisnai durumlarda kabul edilebileceği söylenebilir.

⁷³ Özelleştirme uygulamaları sonucunda kuruluşların nihai devir sözleşmelerinin imzalanarak devir ve teslim işlemlerinin tamamlanmasından sonra özelleştirme işlemlerinin bütün sonuçlarıyla birlikte tamamlanmış bulunması durumunda, söz konusu kuruluşları devralanlar tarafından üretim, yatırım, modernizasyon, istihdam ve bunlara bağlı her türlü hukuki, ticari ve mali tasarruflarda bulunması nedeniyle oluşacak “fiilî imkânsızlık” karşısında geri dönülemeyecek bir yapının ortaya çıkması hâlinde; yargı kararlarının uygulanmasına yönelik olarak, “Bakanlar Kurulu'nun tesis edilecek iş ve işlemler konusunda karar almaya yetkili olduğunu belirterek, özelleştirme işlemlerinin bütün sonuçlarıyla birlikte tamamlanması suretiyle özelleştirme uygulamaları sona eren kuruluşlar hakkında verilen yargı kararlarının uygulanması konusunda “yürütme organı”na yetki verilmesini öngören 26/04/2012 tarih ve 6300 sayılı Bazı Kanunlar ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararınameye Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un (RG: T.10/05/2012, S.28288) 10. maddesiyle 24/11/1994 tarih ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'a (RG: T.27/11/1994, S.22124) [24/11/1994 tarih ve 4046 sayılı Kanun'un adı, “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” iken, 03/07/2005 tarih ve 5398 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un (RG: T.21/07/2005, S.25882) 1. maddesi uyarınca, “Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiştir.] ilave edilen ek 5. maddenin, “(...) özelleştirme uygulamaları sonucunda kuruluşların nihai devir sözleşmelerinin imzalanarak devir ve teslim işlemlerinin tamamlanmasından sonra özelleştirme işlemlerinin bütün sonuçlarıyla

İkinci sonuç ise, aslında ilk belirlemenin mefhumu muhalifinden de anlaşılacağı üzere; normun (AY m.138/4), *Devlet organlarına hitap etmeyen (daha doğrusu Devlet organlarının -doğrudan- tarafı olmadıkları davalarda verilen) yargı kararlarının uygulanmasını kapsamamasıdır.* Açıkçası, özel hukuk kişileri arasındaki uyuşmazlıklarda verilen adli yargı kararlarının gereklerinin yerine getirilmesi -kural olarak- davanın taraflarına (özel hukuk kişilerine) düşen bir ödev olduğundan; Anayasa’nın, -“*Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı*” bakımından, *Devlet organlarının yanı sıra özel hukuk kişilerini de kapsayan bir formülasyona sahip m.153/6⁷⁴ hükmünün lafzından*

birlikte tamamlanmış bulunması, söz konusu kuruluşları devralanlar tarafından üretim, yatırım, modernizasyon, istihdam ve bunlara bağlı her türlü hukuki, ticari ve mali tasarruflarda bulunulması nedeniyle oluşacak fiili imkânsızlık karşısında geri dönülemeyecek bir yapının ortaya çıkması hâlinde yargı kararlarının (...)” bölümünün, Anayasa Mahkemesi’nce, Anayasa’nın 2., 125. ve 138. maddelerine aykırı görülerek iptal edilmiş olması da; yasama organının, yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin olarak “dilediği gibi” düzenleme yapma yetkisi bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Bkz. AYM: E.2012/73, K.2013/107, T.03/10/2013 (RG: T.27/03/2014, S.28954).

Bilahare, 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun’un 109. maddesiyle 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun’a eklenen, “*Bu maddenin yayımı tarihi itibarıyla devir ve teslim işlemlerinin tamamlanmasının üzerinden beş yıl geçmiş olan özelleştirmeler hakkında verilmiş olan yargı kararları ile ilgili olarak sözleşmelerinde belirtilen hâller dışında bu kuruluşların geri alınması yönünde herhangi bir işlem tesis edilmez.*” şeklindeki geçici 26. maddenin, Anayasa’nın 2., 125. ve 138. maddelerine aykırı olduğundan bahisle verilen iptal kararı da, bu minvaldedir. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223).

Anayasa Mahkemesi’nin aynı kararında; İYUK m.28/1’in, 6552 sayılı Kanun’un 97. maddesiyle değiştirilen üçüncü cümlesinde yer alan, “*Ancak, 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna ekli (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen unvanları taşıyan görevler ile farklı atama usullerine tabi olsalar dâhi daire başkanı ve üstü görevlere, sivil memurlar hariç kolluk teşkilatlarının kadrolarına; açılan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerle ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereği, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanması suretiyle iki yıl içinde yerine getirilir.*” şeklindeki hüküm, Anayasa’nın 2., 36. ve 138. maddelerine aykırı bulunarak iptal edilirken yapılan, “*Dava konusu kuralda, birtakım unvanlı görevler ile kolluk teşkilatlarının (sivil memurlar hariç) kadroları hakkında tesis edilen atama, görevden alma gibi bazı idari işlemler hakkında verilen yargı kararlarının uygulanması için ilgilinin iki yıl içinde başka bir kadroya atanmasına ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Böylece, anılan işlemlere ilişkin uygulamalar sonucunda verilen yargı kararlarının ilgili idarelerce aynen ve gecikmeksizin yerine getirilmesinin yolu kapatılmış ve söz konusu kişiler hakkında idari yargı mercilerine verilmiş olan mahkeme kararlarının sonuçsuz kalmasının yolu açılmıştır. (...) İdarenin, mahkeme kararlarını yerine getirmesi, Anayasa’nın 138. maddesinde öngörülen bağlayıcılık ilkesi gereği temel bir ödevi olup kararları geciktirme ya da uygulamama gibi bir tercih hakkı bulunmamaktadır.*” yolundaki değerlendirmeler de; yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin yasal düzenlemelerin tesisinde, yasama organının sahip olduğu yetkinin Anayasal sınırlarını işaret etmektedir. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223). Ayrıca bkz. AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587); AYM: E.2014/92, K.2016/6, T.28/01/2016 (RG: T.03/03/2016, S.29642).

⁷⁴ Anayasa’nın, “Anayasa Mahkemesinin kararları” kenar başlığını taşıyan 153. maddesinin altıncı (son) fıkrası uyarınca; “*Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.*” Görüldüğü üzere, Anayasa’nın bu hükmü; kapsam, formülasyon ve kullanılan kavramlar itibarıyla, m.138/4’ten farklıdır. Anayasa, *Anayasa Mahkemesi’nce verilen kararların bağlayıcılığı*

farklı olarak- yalnızca Devlet organlarını muhatap alan mezkûr m.138/4 hükmünün, bu kararların uygulanmasını kapsamadığı ileri sürülebilir.⁷⁵ Gerçi

(m.153/6) ile *diğer mahkemelerde verilen kararların bağlayıcılığını* (m.138/4), kapsamaları yönünden farklı düzenlemiş ve bunlardan ilkinin kapsamını ikincisine nazaran geniş tutmuştur. Ayrıca söz konusu hükümlerin kaleme alınış biçimleri ile tercih edilen kavramlar da dikkate alındığında, “yargı kararlarının bağlayıcılığı ve uygulanması”nı düzenleyen m.138/4 hükmü “genel kural” iken; “Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve uygulanması”nı düzenleyen m.153/6 hükmünün -salt Anayasa Mahkemesi kararlarına hasredilmiş- “özel kural” niteliğini haiz olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de, bir kararında, AY m.138/4’ün, mahkeme kararlarının bağlayıcılığına ilişkin *genel* bir düzenleme olduğunu; Anayasa Mahkemesi kararlarının yerine getirilmesi zorunluluğuna ise, AY m.153/6’da *özel* olarak yer verildiğini belirtmek suretiyle, bu hususa temas etmiştir [Bkz. AYM: E.1995/44, K.1995/44, T.19/09/1995 (RG: T.03/11/1995, S.22452)].

Bu noktada, bağlayıcılığın “kapsam”ı bakımından yapılan “genel kural - özel kural” ayrımında, “özel kural”ın, “genel kural”ı “dışlaması” değil; aksine, kararın uygulanmasında geçerli olan ilkeler bağlamında, “genel kural” ile birlikte tatbik olunması gerekliliği unutulmamalıdır. Daha açık bir deyişle, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı bakımından “gerçek ve tüzel kişileri” de kapsayıcı genişlikteki “özel kural” (AY m.153/6 hükmü), genel olarak yargı kararlarının “değiştirilmeksizin” (aynen) ve “geciktirilmeksizin” (derhâl) uygulanmasını öngören “genel kural” (AY m.138/4) ile birlikte değerlendirilmeli; yani, m.153/6 uyarınca “*yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri*” bağlayan Anayasa Mahkemesi kararlarının da, diğer yargı kollarındaki yargısal kararlar gibi, m.138/4 uyarınca “aynen” ve “derhâl” uygulanmasının zorunlu olduğu göz ardı edilmemelidir. Tabii, eklemek gerekir ki; anayasa yargısının farklı ve özgün niteliği gereği, “aynen” ve “derhâl” uygulamanın, burada daha farklı bir boyutu olacağı da hatırdta tutulmalıdır.

⁷⁵ ULER, 1961 Anayasası döneminde yazmış olduğu eserinde; 1961 Anayasası’nın -günümüzde 1982 Anayasası’nın 138. maddesine tekabül eden- 132. maddesinde (f.3) yer alan, “*Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır (...)*” hükmünde, “kişiler”in ve “yargı organları”nın yargı kararlarıyla bağlı olacağına ayrıca zikredilmemiş bulunmasının bir eksiklik sayılamayacağını ifade etmekte ve bu bağlamda, kişilerin yargı kararına uymalarını sağlamanın, Devlet yetkisi içinde olduğunu belirttikten sonra, eski tarihli bir Danıştay kararını da referans göstermek suretiyle, kesin hükümlerin yargı yerlerinde ihmal edilemeyeceğinin ise, hukukun ana prensipleri icabı olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan, “soyut bağlılık” değil de, uygulanacak ve uyulacak bir “norm” söz konusu olunca, 1961 Anayasası’nın -günümüzde 1982 Anayasası’nın (sırasıyla) 11. ve 153. maddelerine tekabül eden- 8. ve 152. maddelerinde, “kişiler”in ve “yargı organları”nın da bağlılığının ayrıca belirtildiğini ifade etmektedir. Bkz. ULER (1970), s.80-81, dn.3.

ULER’in 1961 Anayasası döneminde, “genel olarak yargı kararlarının bağlayıcılığı” ile “norm ile bağlılık” bakımından farklı formülasyonların tercih edilmiş olduğu yönündeki bu saptaması, günümüzde 1982 Anayasası açısından da geçerli olup; Anayasa’nın 11. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, *Anayasa hükümlerinin, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağla(dığı)*” kuralı ile Anayasa’nın 153. maddesinin altıncı fıkrasında yer alan, *Anayasa Mahkemesi kararlarının, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağla(dığı)*” kuralı arasındaki korelasyon ve formülasyondaki tutarlılık, her iki durumun da, “norm ile bağlılığa (normların bağlayıcılığına)” ilişkin olduğu yönündeki yaklaşımı doğrulamakta; bu anlamda, ULER’in bu yaklaşımı, başka bir perspektifle, Avusturyalı hukukçu Hans KELSEN’in, “pozitif yasa koyucu” (*positive legislator*) olarak nitelendirdiği parlamentoların çıkardığı yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyen anayasa mahkemeleri için -yasaları iptal etme yetkisi bağlamında- kullanmış olduğu “negatif yasa koyucu” (*negative legislator*) nitelemesini -Anayasa’nın anılan iki hükmü arasındaki bağıntıyı “norm” kavramı çatısı altında izahla- âdeta teyit etmektedir. Tabii burada, ULER’in, sadece bir dipnotta kısaca yapmış olduğu bu saptamadan hareketle, KELSEN’in anayasa mahkemeleri için kullandığı “negatif yasa koyucu” vasıflandırmasını, bütün sonuçlarıyla birlikte benimseyediği gibi bir çıkarsamada bulunulmasının mümkün görünmediğinin de altı çizilmelidir. [KELSEN’in, bir kanunu iptal etme ile kanunu oluşturmayı aynı

davalı tarafın, karar gereklerini yerine getirmemesi durumunda davacının -Devlet teşkilatına ilişkin klasik kategoriler içerisinde idare teşkilatına dâhil (organik anlamda idare/idare organı)⁷⁶ sayılması gereken- *icra dairelerini*⁷⁷ harekete geçirme (ilamlı icraya başvurma) olanağı bağlamında, karar gereklerinin yerine getirilmesinde (mahkeme kararının uygulanmasında) idarenin de devreye girebileceği söylenebilir de; burada “kararı uygulama yükümlülüğü”, esasen davalı konumunda bulunan özel kişiye ait olmaya devam ettiğinden, bu tür davalarda verilen kararların uygulanması açısından, -icra daireleri yönünden- AY m.138/4 hükmünün tatbik kabiliyeti bulunmadığı da düşünülebilir.⁷⁸ Aslında burada bir “nüans” a dikkat çekmek gerekir. Şöyle ki; iki özel hukuk kişisi arasındaki bir uyuşmazlığı konu alan davada verilen karar, -idareden bir bilgi veya belgenin istenmesine yönelik ara kararlarındaki gibi istisnalar bir yana bırakıldığında- doğrudan Devlet organlarına hitap etmiyorsa (somut kararın gereğinin doğrudan ve bizzat bir Devlet organı tarafından yerine getirilmesi söz konusu değilse), özel kişi olan davalı tarafın karar gereğini yerine getirmediğinden bahisle icra dairesine başvurulduktan sonra⁷⁹ icra dairesinin görevi, AY m.138/4 kapsamında “yargı kararının gereğini bizzat ve doğrudan doğruya yerine getirmek” değil; “davalı tarafından yargı kararının gereğinin yerine getirilmesi için gerekli işlem ve eylemleri

nitelikte görerek, kanunu iptal etmenin “negatif” yasama yetkisi olduğundan bahisle, anayasa mahkemelerini “negatif yasa koyucu” olarak nitelmesi ile ilgili olarak bkz. Hans Kelsen (1945), *General Theory of Law and State*, (Translated by: Anders Wedberg), Cambridge, Harvard University Press, p. 268-269].

⁷⁶ “Organik anlamda idare” veya “idare organı”; Devletin yürütme organının Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar dışında kalan kısmı ile Devlet dışındaki diğer kamu tüzel kişilerini kapsamaktadır. Bkz. Kemal GÖZLER/Gürsel KAPLAN (2023), *İdare Hukuku Dersleri*, 25. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yay., s.16.

⁷⁷ Esasen idare hukuku alanındaki eserleriyle tanınan, ancak hukukun diğer pek çok alanında da önemli eserleri bulunan ONAR, icra hukukuna ilişkin kitabında [Siddik Sami ONAR (1968), *İcra Hukukunda Temel Bilgiler*, İstanbul, Kutulmuş Matbaası, s.52 vd.]; *icra ve iflas dairelerini*, “adalet teşkilatı”nın “yardımcı teşkilatı” başlığı altında incelemekte ve gerçekte “idari” olan bu yardımcı teşkilatın, yargı teşkilatına girmediğini; ancak, adli yargı ile yakın ilgisi göz önünde tutularak adalet teşkilatı içerisinde ele alındığını ve idare ile adliye arasındaki ayrılık da dikkate alınarak bazı hususlarda diğer idari teşkilattan ayrı birtakım hükümlere tabi tutulduğunu belirtmektedir.

⁷⁸ Bu noktada, Anayasa Mahkemesi’nin; “Anayasa’nın (5. ve 35.) maddeleri uyarınca devletin pozitif yükümlülükleri çerçevesinde -özel kişiler arası uyuşmazlıklarla ilgili olsun ya da olmasın- yargı kararlarının uygulanması ve kişilerin alacaklarına kavuşması bakımından etkili bir icra sistemi kurma sorumluluğu bulunmaktadır. Özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda devletin mülkiyet hakkına ilişkin pozitif yükümlülükleri, karşılıklı hak ve menfaatler dengesine dayanmaktadır.” şeklindeki değerlendirmesine de dikkat çekilmelidir. Bkz. AYM: E.2019/59, K.2020/61, T.22/10/2020 (RG: T.01/12/2020, S.31321).

⁷⁹ Yargı kararının gereği yerine getirilmediği takdirde, icra dairesinin *kendiliğinden/doğrudan/otomatikman* harekete geçmemesi; yani ancak *başvuru/talep üzerine* faaliyet gösterebilmesi de, bu argümantasyonu destekler nitelikte görülebilir. İcra dairesinin görevleri hakkında bkz. Baki KURU/Ramazan ARSLAN/Ejder YILMAZ (2013a), *İcra ve İflas Hukuku*, 27. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.55.

gerçekleştirmek”tir. Bu ise, yargı kararının gereğinin yerine getirilmesi için yürütülen ve “zor kullanma yetkisi”ni de içeren bir tür “aracılık”/“icbar” faaliyeti niteliğindedir. Yani icra dairelerinin görevi, “yargı kararını uygulamak” değil; “uygulamak”tır.⁸⁰ Başka bir deyişle, icra dairelerinin görev ve fonksiyonu, “yargı kararının uygulanmasını sağlamak” ve “yargı kararının uygulanmasına aracılık etmek”ten ibarettir. Ama icra dairelerinin bu fonksiyonunun da, -bir “kelime oyunu”nu andırabilecek “uygulatma-uygulama” ayrımı bir kenara bırakıldığında- geniş anlamda “yargı kararının uygulanması yükümlülüğü” kapsamında değerlendirilebileceği de açıktır.

Öte yandan, *idari rejimi* benimseyen ülkemizde, idareye hitap eden kararlar kural olarak “idari yargı” yerlerince verilmekteyse de, istisnaen idarenin “adli yargı”da taraf olduğu davalar da bulunduğundan;⁸¹ bu tür davalarda verilen kararlar bağlamında, idarenin muhatabı olduğu karar gereklerini yerine getirmesi, kararı doğrudan uygulamak kendi görevi olduğundan, AY m.138/4’ün kapsamına dâhil görünmektedir.⁸² Tabii burada, idarenin, adli yargıda davalı konumunda yer aldığı davalarda, idarenin “kamu gücü” kullanımının denetimi söz konusu olmadığından, özel hukuk kişisi ile aynı (eşit) konumda bulunduğu ve bu nedenle, adli yargı kararlarının idarece uygulanması bakımından AY m.138/4’ün tatbik olu-

⁸⁰ Karş. ONAR (1968), s.57. ONAR, icra dairelerinin görevlerini izah ederken; “*Hukuk işlerinde hak-kın müeyyidesini doğrudan doğruya zor kullanarak uygul(a)yacak olan devlet teşkilatı icra daireleridir. Bu daireler, bir uyuşmazlığı yargı yolları ile çözmezler, icra kanununu uygulamak suretiyle mahkeme hükümlerini, yani kazaî tasarrufun hükümlerini yerine getirir veya uyuşmazlık olm(a) yan hâllerde bir alacağın tahsilini sağlarlar.*” ifadelerine yer vermekle; aslında herhangi bir tartışmaya girmeksizin, icra dairelerinin görevini, “yargı kararlarını yerine getirmek” biçiminde belirtmiş olmaktadır.

Tabii, hemen vurgulamak gerekir ki, ONAR tarafından yazılan yukarıdaki satırların içinde bulunduğu “bağlam”dan hareketle; bu çalışmada, başka bir “bağlam”da, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrası kapsamında yapmış olduğumuz belirlemeyle ilgili çıkarımların tam anlamıyla sağlıklı olmayacağı da açıktır.

⁸¹ Adli yargı düzeninde görülen idari uyuşmazlıklar hakkında bkz. A. Vahap DARENDELİ (2004), *Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi İçtihatları Işığında Adli Yargı Yerlerinde Görülen İdari Uyuşmazlıklar ve Davalar*, Ankara, Yetkin Yay.

⁸² Ayrıca, bu noktada; adli ve idari yargı mercileri arasında çıkan “hüküm uyuşmazlığı” üzerine, *uyuşmazlığın esasına ilişkin olarak* “Uyuşmazlık Mahkemesi”nce verilen kararın da, idareye hitap edebileceğine ve idarece uygulanması gerekebileceğine dikkat çekilmelidir. Zira, 12/06/1979 tarih ve 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun’un (RG: T.22/06/1979, S.16674) 25. maddesinin birinci fıkrası uyarınca, “hüküm uyuşmazlıkları”nda, Uyuşmazlık Mahkemesi’nin, İYUK’un 2247 sayılı Kanun’a aykırı olmayan hükümlerini uygulamak suretiyle anlaşmazlığın esasını da karara bağlayacağı öngörüldükten sonra; 28. maddesinin ikinci fıkrasında, “(i)lgili yargı mercileri ile bütün makam, kuruluş ve kişiler; mahkeme kararlarına uymak, geciktirmeksizin onları uygulamakla ödevlidirler.” denilmiştir. Dolayısıyla, idarenin taraf olduğu davalar bakımından, adli ve idari yargı mercileri arasında çıkan “hüküm uyuşmazlıkları” üzerine, “Uyuşmazlık Mahkemesi”nce *uyuşmazlığın esasına ilişkin olarak* verilen kararların ilgili idarelerce uygulanması da, AY m.138/4 kapsamında itihaz edilebilir.

namayacağı da ileri sürülebilirse de; Anayasa’nın anılan hükmü “kamu gücü” kullanımı ve idarenin üstün/ayrıcalıklı konumuna göre bir ayırım yapmadığından, Devlet organları ve bu meyanda idareye hitap eden -yargı kolu önem taşımaksızın- tüm yargı kararlarının uygulanmasının Anayasa’nın anılan hükmüne tabi olması gerektiği düşünülebilir. Esasen bu kuramsal yorumlama ile, aşağıda tartışılan “yargı kararlarının ‘derhâl uygulanması’ kuralı” bağlamında; hukuk yargılamasında (medeni yargılama hukukunda) bazı davalar bakımından -istisnaen- öngörülen “*kesinleştikten sonra icra*”ya ilişkin yasa hükümleri ve hatta bunun ötesinde, ceza yargılamasında (ceza muhakemesi hukukunda) verilen mahkûmiyet kararları bakımından öngörülen “*kesinleştikten sonra infaz*”a ilişkin yasa hükümleri ile hesap yargısında (hesap yargılama hukukunda) Sayıştay ilamlarının “*kesinleştikten sonra yerine getirilmesi*”ni öngören yasa hükümlerinin *Anayasa’ya uygunluklarının* da sorgulanabilirliği açısından pratik değeri de bulunan bir sonuca ulaşılabilmektedir.

iii. AY m.138/4, “mahkeme kararlarına uyma zorunluluğu”nu hükme bağlar-ken, *mahkemeler* bakımından veya *mahkemelerin kararları* bakımından herhangi bir ayırıma gitmemiştir. Başka bir ifadeyle, Anayasa, bu düzenleme ile adli yargı, idari yargı veya diğer yargı kolları tarafından verilen kararlar arasında ayırım gözetmeksizin, *herhangi bir yargı kolu içerisindeki bir yargı yeri (mahkeme) tarafından*, yargılama süreci ve sonucunda verilebilecek *her türlü yargı kararının*⁸³ uygulanması zorunluluğunu getirmiştir. O hâlde, burada da iki hususun altını çizmek gerekir:

Birincisi, Devlet organlarına hitap eden kararlar, *idari yargı* yerlerince verilmiş olabileceği gibi, *adli yargı* yerlerince de verilmiş olabilir. Hatta *anayasa yargısı*⁸⁴ gibi diğer yargı kolları⁸⁵ tarafından verilen kararlar da, Devletin ilgili organı tarafından uygulanma yükümlülüğü kapsamına dâhil olabilir.

⁸³ Yalnız kesin hükümlerin değil, bütün yargı kararlarının bağlayıcılığı ve infaz zorunluluğu vardır. Bkz. Orhan ÖZDEŞ (1977), “Danıştay Kararlarının Yerine Getirilmesi Zorunluluğu”, *Danıştay Dergisi*, Y.6, S.20-21, s.32.

⁸⁴ Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı ve uygulanması bakımından, AY m.138/4 karşısında “özel hüküm” niteliği taşıyan AY m.153/6 ile ilgili olarak bkz. *supra.*, dn.74. İlaveten, AY m.153/6’da, m.138/4’ten farklı olarak, Anayasa Mahkemesi kararlarının “yargı organları” yönünden de “bağlayıcı” olduğunun ifade edildiğini vurgulayan, dolayısıyla “bireysel başvuru”ya ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere Anayasa Mahkemesi kararlarının “bağlayıcılığı”na dair herhangi bir tereddüt bulunmadığını belirten bir Anayasa Mahkemesi kararındaki ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. AYM: “*Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu (3)*” <GK>, B.N.2020/32949, T.21/01/2021 (RG: T.03/02/2021, S.31384).

⁸⁵ Örneğin bkz. *supra.*, dn.82.

İkincisi ise, madde metninde *kesin hüküm*,⁸⁶ *esasa ilişkin nihai karar*,⁸⁷ *usule ilişkin nihai karar*,⁸⁸ *ara kararı*,⁸⁹ *yürütmenin durdurulması kararı*⁹⁰ gibi bir ayrıma gidilmeyip; “mahkeme kararları” ifadesiyle yetinildiği için, yargılama sürecinde ve tabii sonucunda verilen -elbette teknik olarak “uygulanma kabiliyetini haiz” olmak kaydıyla- tüm yargısal kararlar, AY m.138/4 kapsamına girmektedir.⁹¹ Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi’nin norm denetimine ilişkin bazı kararlarının gerekçesi, yalnızca “kesin/kesinleşmiş” mahke-

⁸⁶ Bir yargı kararının, yasalarda belirlenen usullere uygun olarak verildikten sonra, yasalarda öngörülen olağan kanun yollarından geçmesi yahut bunlara ilişkin başvuru sürelerinin sona ermesiyle kesinleşmesi neticesinde kazanmış olduğu değişmezlik kuvvet ve niteliğine, “kesin hüküm” (*muhkem kaziye*) denilmektedir. Bkz. Siddık Sami ONAR (1966a), *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.1, 3. Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, s.346; Semih Tekin TELLİ (1980), “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, *İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III*, Ankara, s.103; Ramazan ÇAĞLAYAN (1999), “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, s.123.

⁸⁷ *Esasa ilişkin nihai kararlar*, taraflar arasındaki maddi uyumsuzluğu sona erdiren ve davaya bakan yargı yerinin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran, nihai nitelikteki kararlardır. Bkz. Turgut CANDAN (1991a), “İdari Yargı Kararlarının Uygulanması - I”, *Maliye Postası Dergisi*, Y.12, S.253, s.45. Ayrıca bkz. L. Şanal GÖRGÜN/Levent BÖRÜ/Mehmet KODAKOĞLU (2023), *Medeni Usul Hukuku*, 12. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.600.

⁸⁸ *Usule ilişkin nihai kararlar*, dava konusu (talep sonucu) ile ilgili olmayan ve taraflar arasındaki uyumsuzluğu sona erdirmeyen ve fakat davaya bakan yargı yerinin davadan elini çekmesi sonucunu doğuran, nihai kararlardır. Bkz. Baki KURU/Ramazan ARSLAN/Ejder YILMAZ (2013b), *Medeni Usul Hukuku*, 24. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.451-452.

⁸⁹ *Ara kararları*, yargılamaya (davaya) son vermeyen; aksine, onu yürütmeye ve ilerletmeye yarayan kararlardır. Bkz. KURU/ARSLAN/YILMAZ (2013b), s.449; Ramazan ARSLAN/Ejder YILMAZ/ Sema TAŞPINAR AYVAZ/Emel HANAĞASI (2022), *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.526.

⁹⁰ *Yürütmenin durdurulması kararı*, dava konusu idari işlemin “uygulanması hâlinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması” ve bu idari işlemin “açıkça hukuka aykırı olması” şartlarının birlikte gerçekleşmesi ve Kanun’da öngörülen diğer koşulların da mevcudiyeti durumunda, davaya bakan idari yargı yerinin, dava konusu idari işlemin hukuka uygunluk karinesini geçici olarak askıya almak suretiyle, işlemin icrasını durdurmasına yönelik, kendine özgü (*sui generis*) nitelikte bir karardır. Bkz. İl Han ÖZAY (2004), *Günışığında Yönetim II: Yargısal Korunma*, İstanbul, Filiz Kitabevi, s.214-215. Ayrıca, yürütmenin durdurulması kararının hukuki niteliği bağlamında; yürütmenin durdurulması kararları ile iptal kararları, ihtiyatî tedbir ve ara kararlarının benzer ve farklı yönlerini ortaya koyan bir karşılaştırma için bkz. Zehreddin ASLAN (2001), *İdari Yargı’da Yürütmenin Durdurulması*, 2. Basım, İstanbul, Alfa Yay., s.27-39.

⁹¹ Anayasa’nın bu hükmünde “mahkeme kararı” deyiminin kullanılmasının tesadüfi değil, kasti olduğunu belirten ÖZYÖRÜK; “*muhkem kaziye*” (kesin hüküm) yerine, “*mahkeme kararı*” deyiminin tercih edilmesinin, Anayasa teminatının, mahkemelerin her türlü kararına teşmil edilmesi amacına matuf olduğu biçiminde yorumlamaktadır. 1961 Anayasası’nın, -*günümüzde 1982 Anayasası’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrası hükmünü aynen içeren*- 132. maddesinin üçüncü fıkrasının ikinci (son) cümlesi bakımından ÖZYÖRÜK tarafından isabetle ileri sürülen bu görüş için bkz. Mukbil ÖZYÖRÜK (1966), “Doç. Dr. Mukbil ÖZYÖRÜK’ün Konuşması”, *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.145-146. Ayrıca, “*istişari*” değil; “*kazai*” (*yargısal*) nitelikteki “*mahkeme kararları*”nın, -“nihai karar” olup olmaması fark etmeksizin- uygulanmasının zorunlu olduğu yönünde bkz. Turhan FEYZİOĞLU (1966), “Prof. Dr. Turhan FEYZİOĞLU’nun Konuşması”, *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.150-151.

me kararlarının AY m.138/4 kapsamında değerlendirildiği;⁹² keza bireysel başvurulara ilişkin kararlarının -AİHM içtihadına⁹³ koşt- gerekçesi de, salt “nihai” ve “kesin” nitelik taşıyan mahkeme kararlarının “adil yargılanma hakkı”nın unsurlarından olan “mahkemeye erişim hakkı” bağlamındaki “kararın icrası hakkı” kapsamında değerlendirildiği⁹⁴ intibai uyandırmaktadır. Lakin, AY m.36’da güvenceye kavuşturulan “adil yargılanma hakkı”nın kapsamının belirlenmesinde de gözetilmesi gereken AY m.138/4’ün,⁹⁵ salt “ke-

⁹² Örneğin, Anayasa Mahkemesi; AY m.138/4 bağlamında, “(y)asama organının mahkeme kararlarını değiştirememesi ilkesi(nin), yasama organının kesinleşmiş olan mahkeme kararlarını kanun yoluyla ortadan kaldıramaması anlamına gel(diğini)” ifade etmiştir. AYM: E.2015/88, K.2016/156, T.07/09/2016 (RG: T.19/10/2016, S.29862); AYM: E.2014/92, K.2016/6, T.28/01/2016 (RG: T.03/03/2016, S.29642). Ayrıca bkz. AYM: E.2023/76, K.2023/155, T.13/09/2023 (RG: T.12/10/2023, S.32337).

⁹³ Bkz. AİHM: “Hornsby v. Yunanistan Kararı”, B.N.18357/91, T.19/03/1997 (HUDOC); AİHM: “Ahmet Kılıç v. Türkiye Kararı”, B.N.38473/02, T.25/07/2006 (HUDOC); AİHM: “Büker v. Türkiye Kararı”, B.N.29921/96, T.24/10/2000 (HUDOC); AİHM: “Süzer ve Eksen Holding A.Ş. v. Türkiye Kararı”, B.N.6334/05, T.23/10/2012 (HUDOC); AİHM: “Apostol v. Gürcistan Kararı”, B.N.40765/02, T.28/11/2006 (HUDOC); AİHM: “Burdov v. Rusya Kararı”, B.N.59498/00, T.07/05/2002 (HUDOC); AİHM: “Kyratos v. Yunanistan Kararı”, B.N.41666/98, T.22/05/2003 (HUDOC); AİHM: “Scordino v. İtalya Kararı”, B.N.36813/97, T.29/03/2006 (HUDOC).

⁹⁴ Örneğin, Anayasa Mahkemesi’nin, “kararın icrası hakkı”nın ihlal edildiğinden bahisle yapılan bireysel başvurulara ilişkin müstakar içtihadî yaklaşımına göre; “yürütmenin durdurulması kurumu anayasal bir değer ve öneme sahip olmakla birlikte adil yargılanma hakkı, kural olarak uyumsuzluk bakımından nihai ve kesin nitelik taşıyan yargı kararlarının sonucuna erişmeyi güvence altına almakta olup yürütmenin durdurulması kararlarının böyle bir niteliği bulunmamaktadır. Yürütmenin durdurulması kararlarının icra edilmemesinin de diğer ara kararlarında olduğu gibi ancak adil yargılanma hakkına hâkim olan ilkelere dayanarak yargılanmanın bütününe adil olmaktan çıkması ilkesi dikkate alınarak mahkemeye erişim hakkı kapsamında incelenmesi gerekmektedir. Buna göre yargılama bakımından nihai nitelik taşımayan yürütmenin durdurulması kararlarının icra edilmemesine ilişkin şikâyetlerde adil yargılanma hakkı yönünden bakılacak husus, yürütmenin durdurulması kurumunun niteliği gereği bu kararın uygulanmamasının ileride başvurucu lehine verilecek muhtemel nihai kararın icra edilmesini imkânsız hâle getirecek veya aşırı derecede zorlaştıracak nitelikte olup olmadığıdır. Bu hususun ise her somut olayın koşulları dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekir.” Bkz. AYM: “Arif Canlı Başvurusu” <GK>, B.N.2014/7152, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934); AYM: “Hakan Yıldız Başvurusu” <GK>, B.N.2014/8804, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934); AYM: “Bülent Türk Başvurusu” <GK>, B.N.2014/7002, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934); AYM: “Adem Öğüt ve Diğerleri Başvurusu”, B.N.2014/20527, T.22/11/2017 (RG: T.22/12/2017, S.30278). Ayrıca bkz. AYM: “Arman Mazman Başvurusu”, B.N.2013/1752, T.26/06/2014 (RG: T.11/09/2014, S.29116); AYM: “S.S. Yeni Foça Asmadere Konut Yapı Kooperatifi Başvurusu”, B.N.2015/14525, T.10/10/2019 (RG: T.07/11/2019, S.30941); AYM: “Bediha Altun Başvurusu”, B.N.2015/6354, T.23/10/2019 (RG: T.13/12/2019, S.30977).

⁹⁵ Anayasa Mahkemesi’ne göre; “Anayasa’nın 36. maddesinin birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı ve davalı olarak başvurabilme ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınmıştır. Anılan maddeyle güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, kendisi bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan etkili güvencelerden biridir. Bu bağlamda Anayasa’nın, yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uyma zorunluluğunu ve mahkeme kararlarının değiştirilemeyeceği ile uygulanmasının geciktirilemeyeceğini ifade eden 138. maddesinin de, adil yargılanma hakkının kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği açıktır.” Bkz. AYM: “Arman Mazman Başvurusu”, B.N.2013/1752, T.26/06/2014 (RG: T.11/09/2014, S.29116). Aynı yönde bkz. AYM: “Ebru Çıtak ve Fazilet Demirbaş Başvurusu”, B.N.2017/37573, T.02/12/2020 (RG: T.16/02/2021, S.31397).

sin hüküm”e özgü bir düzenleme içermemesi karşısında; yargı mercilerince verilen tüm yargısal kararların, AY m.138/4’te öngörülen kuralın/rejimin kapsamına dâhil olduğu mülahaza edilmektedir.

- iv.* AY m.138/4, Devlet organlarının, yargı kararlarını hiçbir suretle *değiştiremeyeceğini* vurgulayarak; yargı kararlarının “aynen” uygulanması yükümlülüğüne işaret etmektedir. Buna göre, yargı kararının hüküm fıkrası ve gerekçesinin içeriğine uygun bir uygulama yapılması ve yargı kararının gerektirdiğinden farklı bir uygulamaya gidilmemesi gerekmektedir.⁹⁶ Dolayısıyla, Devlet organlarının, yargı kararlarını “aynen” uygulamaktan başka seçeneği yoktur. Diğer bir ifadeyle, Devlet organları yargı kararlarını “sorgulamaksızın”, “aynen” uygulamak zorundadırlar. Bu konuda “takdir yetkileri” mevcut değildir; yani yetkileri “bağlı”dır.

Diğer taraftan, yukarıda da belirtildiği gibi,⁹⁷ AY m.138/4, yasama organına, doğrudan davalı konumunda bulunmadığı davalar bakımından da hitap ettiğinden (ödev yüklediğinden); yasa koyucunun, genel olarak yargı kararlarının uygulanma biçim ve usulü ile ilke ve kurallarını belirleyen teknik ve ayrıntılı düzenlemeler getirirken, yargı kararlarının “gereği gibi (aynen) uygulanması ilkesi”ni de dikkate alması zorunludur. Başka bir ifadeyle, davalısı bizzat kendisi olmamakla birlikte, diğer bir Devlet organının davalı konumunda bulunduğu davalarda da, somut kararı “*by-pass*” etmeye yönelik müdahalelerde bulunamayacak olan yasa koyucu; genel olarak yargı kararlarının “gereği gibi” uygulanmasına (yerine getirilmesine) hâle getirebilecek yasal düzenlemeler de yapamayacaktır.⁹⁸ Bu itibarla, davalı konumunda bulunan Devlet organları, gereklerini bizzat yerine getirmekle yükümlü oldukları somut yargı kararlarının “tevilî” anlamına gelebilecek bir “uygulama” yapamayacakları gibi; yasama organı da, Devlet organlarıncı karar gereklerinin yerine getirilmesi bakımından -aynı şekilde- “tevil” sonucunu doğurmaya müsait normlar getirmekten kaçınmak zorundadır.⁹⁹

⁹⁶ “Kararın uygulanması mecburiyeti”ni, “adil yargılanma hakkı”na anlam kazandıran bir “güvence” olarak niteleyen Anayasa Mahkemesi de; “*kararın icrası hakkının gerçek bir güvence sağlaması, yargı kararının şeklen değil gerekçesi ve icapları doğrultusunda uygulanmasını gerektirir.*” demektedir. Bkz. AYM: “*Hasan Gün Başvurusu*”, B.N.2018/9459, T.19/11/2020 (RG: T.17/02/2021, S.31398). Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi’ne göre; “*yargı kararlarının aynen icrasının önünde aşılabilir bir engelin varlığı saptanmışsa dahi idarenin başvuruca mevzuat durumunun özelliklerine uygun olarak eski hâle getirmeye denk düşecek en uygun alternatif çözümü teklif etme yükümlülüğü bulunmaktadır.*” Bkz. AYM: “*Erol Aksoy Başvurusu (2)*” <GK>, B.N.2016/11026, T.12/12/2019 (RG: T.21/02/2020, S.31046).

⁹⁷ Bkz. *supra.*, ii.

⁹⁸ Bu konuda bkz. *supra.*, dn.73.

⁹⁹ Bu açıdan, 21/02/2014 tarih ve 6526 sayılı Kanun’un 18. maddesiyle, İYUK m.28’in birinci fıkrasına eklenen, “*Kamu görevlileri hakkında tesis edilen atama, görevden alma, göreve son verme,*

- v. Nihayet, AY m.138/4, Devlet organlarının, yargı kararlarının yerine getirilmesini *geciktiremeyeceğinin* de altını çizmekte; böylece yargı kararlarının “derhâl” uygulanması zorunluluğunu açıkça ifade etmiş olmaktadır.¹⁰⁰ Ancak anılan hükümde, yargı kararlarının uygulanması bakımından “azami süre”ye ilişkin somut/spesifik bir belirleme yapılmamıştır. Yani AY m.138/4, -yasa- ma organına da hitap etmekle- bu belirlemenin yapılması hususunu kanun koyucuya bırakmıştır. Dolayısıyla kanun koyucunun “uygulama süresi”ni belirleme-belirlememe konusunda “takter yetkisi” bulunmaktadır ve bu yetki çerçevesinde kanun koyucu, yargı kararlarının “hangi süre” içinde uygulanması gerektiğine ilişkin herhangi bir yasal düzenleme yapmayabileceği gibi, yargı kararlarının gecikmeksizin uygulanması zorunluluğunun içeriğini somutlaştırmak anlamında, “makul” bir “azami süre” belirlemeyi de tercih edebilir. Kanun koyucunun, yargı kararlarının uygulanması için azami bir süre (*ya da yargı kolları, dava türleri ve konularının özelliklerine göre farklılık arz eden azami süreler*)¹⁰¹ öngörmeyi tercih etmesi durumunda; bu

naklen veya vekâleten atama, yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleriyle ilgili olarak verilen iptal ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının gereği; dava konusu edilen kadronun boş olması hâlinde bu kadroya, boş olmaması hâlinde ise aynı kurumda kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanmak suretiyle yerine getirilir. Eski kadro ile atandığı yeni kadro arasında mali haklar bakımından bir fark bulunması durumunda, bu fark 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 91 inci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen usul ve esaslar çerçevesinde ödenir.” şeklindeki cümlelerin, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olduğuna dikkat çekilmelidir. Bu noktada, itiraz konusu üçüncü cümlelerin, Anayasa’nın 2., 13., 36. ve 138. maddelerine aykırı görülerek iptal edildiği; itiraz konusu üçüncü cümle iptal edildiğinden, uygulanma kabiliyeti kalmayan dördüncü cümlelerin de iptaline karar verildiği belirtilmelidir. AY m.138/4’ün öngördüğü “yargı kararlarının ‘gereği gibi (aynen)’ uygulanması zorunluluğu” kuralı ile bağdaşmayan mezkûr hükümlerin iptaline ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587). Bu hususla bağlantılı olarak ayrıca bkz. *supra.*, dn.73 ve *infra.*, dn.121.

¹⁰⁰ Bu noktada belirtilmelidir ki, Anayasa Mahkemesi; “(y)argı kararının geciktirilmeksizin uygulanması(nın), Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasında mahkemelerin bağımsızlığının bir parçası olarak görül(düğünü) ve Devlete yargı kararlarını değiştirmeden ve geciktirmeden uygulama yükümlülüğü getiril(diğini)” kaydetmektedir. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223); AYM: “Arman Mazman Başvurusu”, B.N.2013/1752, T.26/06/2014 (RG: T.11/09/2014, S.29116).

¹⁰¹ Örneğin; 16/04/2017 tarihli halkoylamasıyla kabul edilen 21/01/2017 tarih ve 6771 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” (RG: T.11/02/2017, S.29976) ile gerçekleştirilen Anayasa Değişikliğiyle “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi” lağvedilmeden önce, yani “askerî idari yargı - sivil idari yargı” ayırımının mevcut olduğu dönemde; “askerî idari yargı” kolunda verilen kararların uygulanmasına ilişkin azami süre farklılaşmıştı. Şöyle ki; 10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile İYUK m.28/1’de yapılan değişiklik sonrasında, “sivil idari yargı yerleri”nce verilen esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararların idare tarafından uygulanması için öngörülen süre “60 gün”den “30 gün”e indirilmesine karşılık; -(mülga) 04/07/1972 tarih ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu (RG: T.20/07/1972, S.14251) [1602 sayılı Kanun, 15/08/2017 tarih ve 694 sayılı Olağanüstü Hâl Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname (RG: T.25/08/2017, S.30165) m.203 ile yürürlükten kaldırılmıştır.] m.63/2’de, İYUK m.28/1’dekine koşut bir değişikliğe gidilmediğinden- “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi”nce

süreyi/süreleri belirlerken, bürokratik kurallar, yazışma süreçleri ve olanakları gözeterek “kamu yararı” gerekleri doğrultusunda düzenlemeye gitmesi gerekir. Zira bu yetki, kanun koyucuya “sınırsız” bir serbestî tanımamaktadır.¹⁰² O hâlde, AY m.138/4’teki “gecikmeksizin uygulama” kuralının içeriği, “gecikmeksizin uygulama” yolundaki Anayasal teminata hâle getirmeyecek şekilde, kanun koyucunun esasen “kamu yararı” ile sınırlı olan “takdir yetkisi” çerçevesinde belirlenecektir. Kanun koyucu tarafından böyle bir belirleme yapılmaması durumunda ise, son tahlilde yargı organı,¹⁰³ Anayasa’nın öngördüğü “derhâl uygulama ilkesi” ışığında, yargı kararlarının uygulanması konusunda “makul süre”yi takdir edecektir.¹⁰⁴

ŞB.2. İYUK m.28/1-son cümle Hükmü Bağlamında İdari Yargı Kararlarının “Kesinleştikten Sonra” Uygulanmasına İlişkin Yasa Hükümlerinin Anayasa’nın m.138/4 Hükmüne Aykırılığı Sorunu¹⁰⁵

Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasının anlam ve kapsamını *-esasen her bir paragrafta ana hatlarıyla ortaya konulan sorunlar çerçevesinde tartışmaya açık görüşlerle-* yukarıdaki şekilde açıklığa kavuşturduktan *-daha doğrusu öne çıktığını düşündüğümüz sorunlu noktalara projeksiyon tutarak hükmün “olası” anlamlandırması üzerine kısa bir “deneme” yaptıktan-* sonra; yargı kara-

verilen esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararların idare tarafından uygulanması için öngörülen azami süre “60 gün” olarak kalmış; böylece, 1994 ila 2017 yılları arasında, iki ayrı yargı kolunca verilen esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararların idare tarafından uygulanması bakımından farklı azami süreler söz konusu olmuştu.

¹⁰² Nitekim, İYUK m.28/1’in, 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun’un 97. maddesiyle değiştirilen üçüncü cümlesinde yer alan, “Ancak, 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna ekli (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen unvanları taşıyan görevler ile farklı atama usullerine tabi olsalar dâhi daire başkanı ve üstü görevlere, sivil memurlar hariç kolluk teşkilatlarının kadrolarına; açıktan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerle ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereği, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanması suretiyle *iki yıl içinde yerine getirilir.*” şeklindeki hüküm; Anayasa Mahkemesi’nce, Anayasa’nın 2., 36. ve 138. maddelerine aykırı bulunarak iptal edilmiştir. Hükmün, belirtilen yargı kararlarının gereğinin “2 yıl içinde” yerine getirilmesini öngören kısmının, “yargı kararlarının ‘derhâl’ uygulanması zorunluluğu” ile bağdaşmadığı açık olup; “yargı kararlarının ‘gereği gibi (aynen)’ uygulanması zorunluluğu” kuralı ile bağdaşmayan başkaca yönleri de bulunduğundan; hükmün iptaline ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı önem arz etmektedir. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223); *supra.*, dn.73 ve *infra.*, dn.121.

¹⁰³ Kanunda yargı kararlarının uygulanması için “azami süre” öngörülmediği takdirde, uygulama süresinin son tahlilde yargı organı tarafından gerçekleştirilecek denetimde -somut uyumsuzluk bazında- belirleneceğinde kuşku bulunmamakla birlikte; yine bu durumda, AY m.138/4’ün, idare açısından da “doğrudan uygulanması zorunlu” bir norm olması nedeniyle, başta idarenin, yargı kararının gereklerini, AY m.138/4 çerçevesinde “derhâl” ve “aynen” yerine getirme zorunluluğu bulunacağını da vurgulamak gerekir.

¹⁰⁴ Bkz. *infra.*, dn.111.

¹⁰⁵ Bu konuda bkz. YILMAZ (2012), s.1471 vd.

rının “gecikmeksizin” uygulanması zorunluluğunun içeriğini doldurmada, kanun koyucunun “takdir yetkisi” ni, idari yargı kararlarının idarece uygulanması yönünden İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 28. maddesinin birinci fıkrasında somutlaştırdığını, bu anlamda; *-esasa veya yürütmenin durdurulmasına ilişkin-* kararın idareye tebliğinden itibaren en geç “30 gün”¹⁰⁶ içerisinde karar gereklerinin yerine getirilmesi yükümlülüğünü hükme bağlamak suretiyle, yargı kararlarının uygulanma süresi bakımından “üst sınır”ı çizdiğini belirtmek gerekir.¹⁰⁷

Bu noktada hemen vurgulanmalıdır ki, İYUK m.28/1’de öngörülen 30 günlük süre, kararı uygulamak bakımından idareye tanınan bir “hak” olmadığından; kararın, kural olarak “*derhâl*” uygulanması gerekecek ve idarenin, kararı uygulamak için bu sürenin sonuna kadar beklemesi düşünülemeyecektir.¹⁰⁸ Zira bu süre, idareye, uygulanması zaman alabilecek kararlar için tanınan *azami süre* olup; imkân bulunduğu takdirde, idarenin bu sürenin sonuna kadar beklememesi gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de, anılan 30 günlük sürenin, *azami bir süreye* işaret ettiğini vurgulayarak, “(h)ukuk devletinde yargı kararının uygulanması, yalnızca şeklen bir yerine getirmeyi değil, objektif koşullar altında, olabilecek en kısa süre içinde, tespit edilen hukuka aykırılığın giderilmesini gerektirir.” demektedir ve “*derhâl uygulama*” zorunluluğunun altını çizmektedir.¹⁰⁹ Keza Danıştay da, maddi koşullar elverdiği ölçüde “*derhâl uygulama*” zorunluluğunun devam ettiğini ve bu sürenin sonuna kadar beklemenin idare için bir hak olmadığını öteden beri ifade etmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Bu süre, 10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile İYUK m.28/1’de yapılan değişiklikten önce, “60 gün” olarak düzenlenmişti. Diğer yandan, 2017 yılında yapılan *Anayasa Değişikliği* ile lağvedilen “Askerî Yüksek İdare Mahkemesi”nce verilen kararların uygulanması için *-(mülga) 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu m.63/2 hükmünde-* öngörülen azami süre de “60 gün” idi. Bkz. *supra.*, dn.101.

¹⁰⁷ Karş. Tahir TEKİN (2003), “İdarenin, Yargı Kararlarını Uygulama Zorunluluğu ve Uygulamamasının Sonuçları”, *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, C.8, S.7, s.8. TEKİN; İYUK m.28/1’de öngörülen 30 günlük sürenin, kararın uygulanması yönündeki azami süre olmayıp, idarenin yargı kararını uygulamak üzere işlem tesis etmeye başlaması için tanınan bir süre olduğunu ileri sürmekte ve bu süre içerisinde idarenin işlem tesis etmeye başlaması gerektiğini ve fakat bundan sonra ise kararın yerine getirilme süresinin, işin mahiyetine göre 30 günü aşabileceğini savunmaktadır. Kanımızca, yargı kararlarının idarenin elinde sürüncemede kalmasına yol açabilecek böyle bir yoruma katılma olanağı bulunmamaktadır. Kaldı ki, bu tarz bir yorum, kanun koyucunun idare açısından böyle bir sınırlayıcı süre öngörmesinin amacı ile de bağdaşmamaktadır.

¹⁰⁸ Bkz. Turgut CANDAN (1991b), “İdari Yargı Kararlarının Uygulanması - V”, *Maliye Postası Dergisi*, Y.12, S.257, s.43.

¹⁰⁹ Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’nın, “twitter.com” isimli internet sitesine erişimin engellenmesine dair işlemi nedeniyle, Anayasa’nın 26., 27., 40. ve 67. maddelerinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvuruya ilişkin olarak, Mahkeme’nin “kabul edilebilirlik” yönünden yaptığı değerlendirmede ortaya koymuş olduğu bu yaklaşım için bkz. AYM: “*Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu*”, B.N.2014/3986, T.02/04/2014 (RG: T.03/04/2014, S.28961).

¹¹⁰ Örneğin bkz. D.5.D: E.1988/2913, K.1991/627, T.28/03/1991 (KİBB); D.1.D: E.1990/211, K.1990/256, T.10/10/1990. (KİBB); D.10.D: E.2004/13990, K.2007/739, T.27/02/2007 (DKA); D.13.D: E.2014/3359, K.2018/1887, T.28/05/2018 (DKA).

Bununla birlikte, her kararın uygulanma biçimi farklılık arz ettiğinden; “*derhâl uygulama*”nın, ne kadar bir süre içerisinde uygulama yapmayı gerektirdiğini, bütün idari yargı kararları bakımından yeknesak biçimde belirlemek de mümkün değildir. Bu noktada, “*derhâl uygulama*” ilkesinin, her kararın uygulanması için gereken “*makul süre*” ölçütü çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.¹¹¹ Ancak her karar açısından farklı olabilecek olan bu “*makul süre*”nin, İYUK m.28/1 uyarınca, *en fazla 30 gün ile sınırlı* olduğu da unutulmamalıdır. Keza, yargı kararlarının uygulanması için, kural olarak, *kesinleşmelerinin* beklenmesine lüzum bulunmadığından;¹¹² bu 30 günlük sürenin, kararın idareye tebliğinden itibaren işlemeye başlayacağı da göz önünde tutulmalıdır.

Anılan maddede öngörülen 30 günlük süre, bürokratik kurallar ve bazı olumsuzluklar sebebiyle karar gereklerinin hemen yerine getirilmesinin beklenebileceği durumlar gözetilerek; idarenin, bu nedenle sorumlu olmadan gecikebileceği makul süre olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.¹¹³ Başka bir anlatımla, bahsi geçen maddede bir süre öngörülmüş olması, yargı kararı üzerine eski fiilî ve hukuki durumu geri getirmeye (*restitutio in integrum*) yönelik işlemler yapmak

¹¹¹ Bugün için yürürlükte olmayan 24/12/1964 tarih ve 521 sayılı Danıştay Kanunu'nda, kararın uygulanması için belirli bir süre bulunmamasından yola çıkan Danıştay; yargı kararının ışığı altında, kararın amaç ve gereklerine uygun bir işlem tesis etmesi ve/veya eylemde bulunması için, idareye “makul bir süre” tanınması gerektiğini belirtiyordu. Bkz. D.5.D: E.1982/4514, K.1985/941, T.11/04/1985 (KİBB). Bununla birlikte, “makul süre”nin üst sınırı yasada öngörülmediği için uygulamada tartışmalar yaşanıyordu. İşte 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28. maddesinde 30 günlük süre öngörülmesi (10/06/1994 tarih ve 4001 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce, bu süre 60 gün olarak belirlenmişti), uygulama için gerekli olan sürenin azami haddini belirlemekle, bu konudaki tartışmalara son vermiştir.

¹¹² Karara karşı kanun yollarına başvurulmuş olması, kararın uygulanmasını etkilemez; uygulamanın geri bırakılmasına yol açmaz. Bkz. Sabri COŞKUN (1993), *İptal Davası*, Ankara, Danıştay Yay., s.43. Nitekim İYUK m.28 ve m.52 de, bunun kanıtıdır. Ancak, İYUK m.28/1'in son cümlesinde yer alan ve işbu makedeki inceleme konumuzu oluşturan haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararlar, bu kuralın bir *istisnasını* oluşturmaktaydı. Zira İYUK m.28/1'in son cümlesi uyarınca, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda idari yargı yerlerince verilen kararlar hakkında, bu kararların *kesinleşmesinden sonra* idarece işlem tesis edilmesi gerekmektedir. Fakat, inceleme konumuzu oluşturan Anayasa Mahkemesi kararıyla, haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararlar bakımından ayrıksı bir uygulama rejimi öngören İYUK m.28/1-son cümle hükmü iptal edildiğinden, anılan *istisna* bugün için ortadan kalkmış bulunmaktadır.

¹¹³ Evren ALTAY (2004), *İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Uyuşmazlıklar*, Ankara, Turhan Kitabevi Yay., s.305. Diğer ülkelerde de, idari yargı kararlarını yerine getirmekle yükümlü idareye, pratik ihtiyaçlarla, belli bir süre tanınmaktadır. Ancak, bu süre, her ülkede farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; Fransa'da bu sürenin “3 ay” olduğu belirtilirken [Ali ULUSOY (2012), “Conseil d'Etat ve Danıştay İçtihatlarında İdari Yargı Kararlarının Etki ve Sonuçları”, *İdari Yargı Kararlarının Hukuk Düzenindeki Etkileri ve Uygulamadaki Sorunlar Sempozyumu*, Ankara, s.15]; Kolombiya İdari Yargılama Kodu'nda, kararın yerine getirilmesi için öngörülen maksimum sürenin -bugün ülkemizde olduğu gibi- “30 gün” olarak düzenlendiği ifade edilmektedir [Jaime Vidal PERDOME (1982), “Kolombiya İdari Yargısı”, (Çev.: Turgut CANDAN), *Danıştay Dergisi*, Y.12, S.46-47, s.14].

veya eylemlerde bulunmakla yükümlü olan idarenin, makul bir zamana ihtiyaç duyması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁴

Bu bağlamda, idare, kendisine tebliğ edilen yargı kararını, söz konusu kararın uygulanabilmesi bakımından gerekli hazırlık muamelelerini tamamlamak gibi hususlar için geçecek süreyi de hesaba katarak, makul süre içinde uygulamalı; ancak bu makul sürenin, hiçbir zaman 30 günü aşamayacağını da göz önünde tutmalıdır. Örneğin; 8 günde uygulanması mümkün bulunan bir kararın 30. günde uygulanması hâlinde, makul sürenin geçirilmiş olması nedeniyle, idare, “*derhâl uygulama*” ilkesine aykırı hareket etmiş sayılmalı ve sorumlu tutulmalıdır.¹¹⁵

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, İYUK m.28/1’deki (birinci ve ikinci cümleler) “*genel kural*” uyarınca, yargı kararını uygulamakla yükümlü olan idare, söz konusu kararın özelliklerini de dikkate alarak, azami 30 gün olabilecek “*makul bir süre*” içerisinde kararı uyguladığı takdirde, “*derhâl*” uygulamış sayılacaktır. Bu noktada Anayasa’nın 138. maddesiyle bir bağdaşmazlıktan söz edilemez.

Oysa, -işbu çalışmanın temel konusunu oluşturan- İYUK m.28/1’in -genel kuralın *istisnası* niteliğindeki- son cümlesi, haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda idari yargı yerlerince verilen kararların uygulanması bakımından getirdiği “*kesinleşme*” ölçütü ile *derhâl uygulama ilkesinden* sapmakta ve esasen, bu kararların “*geç*” uygulanmasına yol açmak suretiyle, anılan kararların “etkililiği”ni büyük ölçüde azaltmakta; belki de bu kararları “işlevsiz” ve hatta “anlamsız” hâle getirmektedir. Her ne kadar, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasında, yargı kararlarının uygulanması için açıkça bir azami süre öngörülmemiş olduğu ve yalnızca bu kararların “geciksiz” yerine getirileceği ifadesiyle yetinildiği, dolayısıyla kanun koyucunun “uygulama süresi”ni belirleme konusunda *takdir yetkisinin* bulunduğu ileri sürülebilirse de; bu yetkinin, kanun koyucuya “sınırsız” bir serbesti tanıyamayacağı da açıktır. Başka bir deyişle, kanun koyucunun, Anayasa’nın bahsi geçen maddesinden hareketle, “geciksizin” uygulama zorunluluğunun içeriğini somutlaştırmak anlamında, yargı kararının hangi süre içinde uygulanması gerektiğini (*makul süreyi*) belirlerken “takdir yetkisi” bulunsa da; bu yetkinin, Anayasa’da öngörülen “geciksizin uygulama zorunluluğu”na yönelik güvencenin “içini boşaltacak” biçimde kullanılmayacağında duraksana-

¹¹⁴ Rüstem KARABATAK (1997), “Yargı Kararlarının Uygulanması”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C.71, S.10-11-12, s.766.

¹¹⁵ Karş. Onur KARAHANOGULLARI (2019), *İdari Yargı: İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Ankara, Turhan Kitabevi Yay., s.780. Bu noktada, KARAHANOGULLARI; İYUK m.28/1’de öngörülen 30 günlük sürenin, “*uygulama süresi*” değil, “*yaptırıma uğrama süresi*” olduğunu ileri sürmekte ve anılan süre aşıldığı zaman, idarenin ve kamu görevlisinin yaptırıma tabi olacağını vurgulamaktadır (s. 780).

maz.¹¹⁶ Hâl böyle olunca, kanun koyucunun, İYUK m.28/1'in son cümlesindeki davalarda verilen kararların uygulanmasını, bu kararların “kesinleşmesi”ne bağlayan düzenlemesiyle, Anayasa'nın kanun koyucuya tanıdığı serbestiyi aştığı ve “*yargı kararlarının derhâl uygulanması ilkesi*”ni bertaraf ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Zira, haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararların uygulanması bakımından İYUK m.28/1'in son cümlesinde öngörülen “kesinleşme” ölçütünün, “makul” bir süreye tekabül etmediği ve *derhâl uygulama* yolundaki Anayasal teminatla bağdaşmadığı ortadadır. Nitekim, bir yargı kararının *kesinleştikten sonra* uygulanması, aslında o kararın “geç” uygulanması ve dolayısıyla da “gereği gibi” uygulanmaması anlamına gelmektedir. Sahiden, “makul” bir süre içerisinde yapılmayan bir uygulama, “gerçek” bir uygulama sayılmamak gerekir. Çünkü, yargı kararının “geç” uygulanması, çoğu kez, karardan beklenen faydanın gerçekleşmesini zora sokmakta ya da bunu önemli ölçüde azaltmaktadır. Kaldı ki, yargı kararının geç uygulanmasından doğan zararların idarece karşılanması da,¹¹⁷ karardan beklenen faydanın tam anlamıyla yerine gelmesini temin etmeye yetmemektedir.¹¹⁸

¹¹⁶ Burada, Anayasa'nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasındaki “geciktiksizin” uygulama zorunluluğunun içeriğini doldurmak bağlamında kanun koyucunun “takdir yetkisi”nin bulunduğunu ve yargı kararlarının idarece yerine getirilmesi bakımından azami süreyi, Anayasal güvenceye halel getirmemek kaydıyla, kanun koyucunun belirleyebileceğini ifade ederken; aslında İYUK'un, 1982 Anayasası'ndan daha önce kabul edilmiş ve Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olmasından kaynaklı olarak ortaya çıkan enteresan tabloya da temas edilmelidir. Şöyle ki; 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 06/01/1982 tarihinde kabul edilmiş ve 20/01/1982 tarihli Resmî Gazete'de (S.17580) yayımlanarak yürürlüğe girmiş iken; 1982 Anayasası, -İYUK'tan on ay sonra- 07/11/1982 tarihinde halkoyu ile kabul edilmiş ve 09/11/1982 tarihli Resmî Gazete'de (S.17863-Mükerrer) yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Açıkçası, önce İYUK'un 28. maddesinde yargı kararlarının “uygulanma süresi” öngörülmüş ve daha sonra 1982 Anayasası'nın 138. maddesindeki “geciktiksizin uygulama zorunluluğu” güvencesi getirilerek; yukarıda bahsetmiş olduğumuz *geciktiksizin uygulamanın* “içeriğini doldurma” ve “somutlaştırma” bakımından, aslında bir “anakronizm” söz konusu olmuştur. Ancak, bu noktada hemen belirtelim ki, İYUK m.28/1'in son cümlesinde yer alan ve haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanacağına ilişkin hükmün, Anayasa'nın 138. maddesindeki *geciktiksizin uygulama zorunluluğu* kuralıyla bağdaşmazlığının da, bu anakronizmden dolayı “gözden kaçmış” olabileceği gibi bir düşünce, aynı kuralın (*geciktiksizin uygulama zorunluluğunun*) 1961 Anayasası'nda da (m.132/3) mevcut olması karşısında, pek de isabetli sayılamaz.

¹¹⁷ İptal kararını geç uygulayan idarenin, ilgilinin bu nedenle uğramış olduğu zararları tazmin etmesi zorunluluğu hakkında bkz. D.5.D: E.1988/2913, K.1991/627, T.28/03/1991 (KİBB).

¹¹⁸ Üstelik, İYUK m.28/1'in son cümlesi uyarınca verilen kararların *kesinleştikten sonra* uygulanmasında, *geç uygulamadan* dolayı ilgilinin uğradığı zararların tazmin edilmesi ya da geç uygulama hâlinde gündeme gelebilecek diğer yaptırım mekanizmalarının işletilebilmesi de olanaklı görünmemektedir. Zira buradaki geç uygulama hâli, “kanun”dan (İYUK m.28/1'in son cümlesinden) kaynaklandığı için, idareye atfı kabul bir kusur barındırmamaktadır. Hâliyle, Kanun'un, kararın geç uygulanmasına cevaz veren, hatta geç uygulamayı emreden hükmü karşısında, idareyi ve/veya kamu görevlilerini, idari yargı kararlarının uygulanmamasına bağlanan yaptırımlara maruz bırakmak, hukuken kabul edilemez. Bununla birlikte, Kanun'un anılan hükmü dolayısıyla, kanun koyucunun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki bazı güvencelerin içeriğini boşalttığı gerekçesiyle, burada olsa, Devlet'in Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında mali sorumluluğuna ilişkin yaptırım mekanizmasının işlerlik kazanabileceğinden bahs olunabilir.

Öte yandan, AY m.138/4, bir yargı kararının ne zaman “uygulanabilir” hâle geldiğini açıkça belirtmemiş olduğundan; anılan Anayasa hükmündeki “gecikmeksizin uygulama” zorunluluğunun, kararın teknik olarak “uygulanabilir hâle gelmesinden itibaren gecikmeksizin (*derhâl*) uygulama” olarak algılanması bağlamında; kararın ne zaman (*hangi aşamada*) uygulanabilir hâle geleceğinin saptanmasında, yasama organının “kesinleşme” gibi bir ölçüt belirlemesinin -kural olarak- mümkün olamayacağına da altını çizmek gerekir. Zira yargısal denetim sürecinde verilen kararların ne zaman “uygulanabilir” hâle geldiğinin tespiti, her bir yargı kolunun kendine özgü nitelikleri çerçevesinde yasa koyucu tarafından ayrı ayrı tespit edilebilirse de; genel olarak bir yargı kararının, ilgilisi hakkında sonuç doğurabilmesi bakımından, “kesinleşmesi”nin aranması gibi teknik bir zorunluluk mevcut değildir. Nitekim yargılama hukukunda, yargı kararlarının uygulanabilirliği, kural olarak “kesinleşme” şartına bağlanmamıştır. Yani genel olarak yargılama hukukunda, yargı kararlarının “uygulanabilir” hâle gelmesi, kural olarak, “kesinleşmeleri” ile ilgili değildir.

Bu noktada belki hukuk yargısında -aile hukukuna ilişkin ilamlar gibi- istisnaen öngörülen “kesinleştikten sonra” icra edilebilirliğe ilişkin hükümler bakımından, “kamu düzeninin korunması” gibi gerekçelerle, bazı kararların uygulanabilir hâle gelmesinin, “kesinleşme” ile mümkün olabileceği ileri sürülebilirse de; konuya idari yargılama hukuku perspektifinden bakıldığında, iptal ve yürütmenin durdurulması kararlarının “uygulanabilir” hâle gelmesi için “kesinleşme”lerinin beklenilmesi gibi bir teknik gereklilikten bahsolunamaz. Aksine, “yürütmenin durdurulması” müessesesinin öngörülmüş olması, idari yargı kararlarının uygulanabilirliğinin hiçbir şekilde “kesinleşme”ye bağlı olmadığının en önemli kanıtıdır. Zira yürütmenin durdurulması kararının, nihai kararın (iptal kararının) *kesinleşmesinden sonra* uygulanması, müessesenin varlık sebebinin inkârı anlamına geleceğinden; yürütmenin durdurulması kararlarının derhâl uygulanmasının zorunlu olması kaidesi, aslında izahtan varestedir. Hâliyle, hukuka aykırılık tespitini içeren “geçici” bir karar olan yürütmenin durdurulması kararı dahi idare tarafından derhâl uygulanmak zorunda olduğuna göre; idari işlemin hukuka aykırılığını ortaya koyan “nihai” bir karar olan iptal kararının, -kesinleşmesi beklenmeksizin- derhâl uygulanma kabiliyeti ve zorunluluğu bulunduğu duraksanamaz. Bu durumda, idari yargıda iptal ve yürütmenin durdurulması kararlarının “kesinleştikten sonra ‘*derhâl*’ (!) uygulanması”, yürütmenin durdurulması müessesesinin işlevini yitirmesine ve idari davalar yoluyla yargısal denetimin etkililiğinin azalmasına yol açmakla, “hukuk devleti”ne aykırı bir sonuç doğuracağından, asla kabul edilemez.¹¹⁹

¹¹⁹ Kaldı ki, idari yargı kararlarının uygulanması bakımından, Anayasa’nın (m.138/4) emrettiği “gecikmeksizin (*derhâl*)” uygulama yükümlülüğünü, “karar kesinleştikten sonra” gecikmeksizin (*derhâl*)” biçiminde “okumak”, normun amacıyla da bağdaşmaz. Zira böyle bir yorum, kararın “gecikerek” uygulanmasının kabulü anlamına gelir ki, AY m.138/4, bunu açıkça yasaklamaktadır.

Ayrıca, idari işlemlerin “hukuka uygunluk karinesi”ni, hukuka aykırılık tespitiyle *askıya alan* (yürütmenin durdurulması kararı) ya da *çürüten* (iptal kararı) yargısal kararların “kesinleştikten sonra” uygulanması, mantıksal açıdan tutarlı da olmaz. Zira idarenin, -işlemin muhatabının rıza ve muvafakatini almaksızın- tek yanlı iradesiyle doğurduğu hukuki sonucun, “hukuka uygun olduğu varsayımı”, aksi yöndeki yargı kararıyla askıya alınmış ya da çürütülmüş iken; tarafsız ve bağımsız yargı yerlerinin kararı yerine, idarenin tek yanlı iradesiyle tesis ettiği işlemi uygulamaya devam etmek, “yargısal denetim”in mantığıyla çelişir.

Bu açıklamalara ilaveten, burada son olarak vurgulanması gereken nokta; İYUK m.28/1’de idari yargı kararlarının uygulanması bakımından azami bir süre öngörülmemiş olsaydı da, idarenin, kararı uygularken dayanak alması gereken bir pozitif hukuk kuralı olan AY m.138/4’ün mevcudiyetidir. Bunu biraz açmak gerekirse; İYUK m.28/1’de, idari yargı kararlarının en geç 30 gün içinde uygulanacağını öngören bir düzenleme bulunmamış olsa idi; idare bu kez, AY m.138/4’ten hareketle, kararı “gecikmeksizin” uygulamak zorunda kalacak ve bu noktada, kararın “kesinleşmesini” beklemeyi öne süremeyecekti.¹²⁰ Zira bir idari yargı kararının -teknik açıdan- “uygulanabilir” hâle gelebilmesi için, “kesinleşmesi”ne gereksinim bulunmadığı aşikârdır. Üstelik aksi yöndeki anlayış, yürütmenin durdurulması kararlarının uygulanmasını “ötelemekle”, bu müesseseyi anlamsız hâle getirebilecek; keza, iptal kararının da “etkililiği”ni büyük ölçüde yitirmesine yol açabilecektir. Hâl böyle olunca, yasama organının da; “kesinleşme” ölçütü getirmek suretiyle, idarenin, idari yargı kararını *kesinleştikten sonra* uygulamasına yönelik bir düzenleme yapamayacağını kabulü gerekmektedir.

Özetle; AY m.138/4, bir yandan idareye, yargı kararını “gecikmeksizin uygulama”yı emrederken, bir yandan da yasama organının, “gecikmeksizin uygulamayı engellemesi” zorunluluğunu ortaya koymakla; yasa ile yargı kararının “geç” uygulanması anlamına gelebilecek düzenleme yapılmasını (norm konulmasını) da yasaklamış olmak-

¹²⁰ Nitekim mülga 521 sayılı Danıştay Kanunu’nun, “Danıştay kararlarının sonuçları”na ilişkin 95. maddesinde (f.2), hâlen yürürlükte olan 2577 sayılı İYUK m.28’den farklı olarak; *idarenin, o dönem yürürlükte olan 1961 Anayasası’nın* -bugün için 1982 Anayasası’nın 138. maddesine tekabül eden- 132. maddesi gereğince, *Danıştay ilamlarının icaplarına göre işlem veya eylem tesis etmeye mecbur olduğunun* öngörülmüş olması da, bu argümanımızı destekler nitelikte görülebilir. Bu hususta ULER, yalnızca “kesin hükümler” değil, uygulanmaları gerekli her türlü yargı kararları uygulanacaktır, dedikten sonra; -bugün için 1982 Anayasası’nın 138. maddesine karşılık gelen- 1961 Anayasası’nın 132. maddesinden hareketle, yargı kararlarının “*yerine getirilmesi(nin) geciktirileme(yeçeğini)*” vurgulamakla [bkz. ULER (1970), s.80]; aslında kanunda düzenleme olmadığı takdirde, Anayasa’nın ilgili hükmünün “doğrudan uygulanacağını” ortaya koymakta; böylece, ULER’in görüşü de, Anayasa’nın, idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına cevaz vermediği yönündeki argümanımızı güçlendirebilecek bir görüş olarak telakki edilebilmektedir.

tadır.¹²¹ Şu hâlde, yasa koyucu, yargı kararının uygulanması için idareye azami bir süre tanıyan norm koyarken (kanun çıkartırken), “gecikmeksizin uygulama”yı emreden Anayasa hükmü ile “bağlı” ve dolayısıyla “sınırlı” olduğundan; idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik düzenleme yapamaz.

Bu itibarla, haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1-son cümle hükmü, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrası

¹²¹ Bu noktada, 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun’un 97. maddesiyle, İYUK m.28/1’de yapılan değişiklik ve eklemenin, idari yargı kararlarının “geç uygulanması” açısından da Anayasa’ya (m.138/4) aykırılık oluşturduğuna ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiğine dikkat çekilmelidir: Gerçekten, 6552 sayılı Kanun’la, İYUK m.28/1’in üçüncü ve dördüncü cümlelerinde, “*Ancak, 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanuna ekli (1) ve (2) sayılı cetvellerde gösterilen unvanları taşıyan görevler ile farklı atama usullerine tabi olsalar dâhi daire başkanı ve üstü görevlere, sivil memurlar hariç kolluk teşkilatlarının kadrolarına; açıktan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerle ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereği, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun başka bir kadroya atanması suretiyle iki yıl içinde yerine getirilir. Bu görevliler hakkındaki mezkûr işlemlerin uygulanması, telifsi güç veya imkânsız zararları doğuran hâllerden sayılmaz.*” şeklinde değişikliği gidilerek; bir yandan belirtilen yargı kararlarının gereğinin, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun “başka bir kadroya atanması suretiyle” (tevil ettiği için “aynen uygulamama”) ve “2 yıl içinde” (makul süre olmadığı için “derhâl uygulamama”) yerine getirileceğinin öngörülmüş olması nedeniyle yargı kararının “tevil” ve “geç uygulanması”, yani *gereği gibi uygulanmaması* sonucunu doğuran düzenlemelere yer verilmesi ile diğer yandan da, belirtilen kamu görevlilerine ilişkin söz konusu işlemlerin uygulanmasının, “telifsi güç veya imkânsız zararlar doğuran hâllerden sayılmayacağı” yolundaki ifadeyle, bu işlemlere karşı açılan davalarda yürütmenin durdurulması olanağının kaldırılması suretiyle yargısal denetimin etkililiğinin önemli ölçüde azaltılması, ciddi bir Anayasa’ya aykırılık sorunu teşkil etmiştir. Keza, İYUK m.28/1’e eklenen, “*Bu fıkranın üçüncü cümlesinde belirtilen işlemlerle ilgili mahkeme kararlarının yerine getirilmemesi ceza soruşturması ve kovuşturmasına konu edilemez; ancak disiplin hükümleri saklıdır.*” şeklindeki yeni (beşinci) cümle ile, anılan işlemlerle ilgili yargı kararlarının yerine getirilmemesinin “ceza soruşturması ve kovuşturmasına konu edilemeyeceği” belirtilerek yargı kararını uygulamayan kamu görevlilerinin ceza hukuku yönünden sorumsuzluk/dokunulmazlık “zırhı”na kavuşturulması da, bu hususta bir diğer önemli sorun olarak ortaya çıkmıştır.

Yargı kararlarının gereği gibi uygulanması zorunluluğuyla bağdaştırılması mümkün olmayan bu değişikliklerin, esasen yargı kararlarının “aynen” ve “derhâl” uygulanması yolundaki Anayasa kuralına (AY m.138/4’e) aykırılık taşıdığı açıktır. Üstelik söz konusu yargı kararını uygulamayan kamu görevlilerinin cezai sorumluluğunu ortadan kaldıran ek cümle ile yargı kararlarının uygulanmamasının âdeta teşvik edilmiş olduğu söylenebilir. Öte yandan, 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun’un öncülü olarak düşünülebilecek olan 21/02/2014 tarih ve 6526 sayılı Kanun ile İYUK m.28’de yapılan değişiklik [yargı kararını 30 gün içinde kasıtlı olarak yerine getirmeyen kamu görevlisine karşı da tazminat davası açılabilmesine imkân tanıyan ve Anayasa Mahkemesi’nce Anayasa’ya aykırı olmadığına karar verilen <bkz. AYM: E.2012/22, K.2012/133, T.27/09/2012 (RG: T.11/12/2012, S.28494)> dördüncü fıkraya hükmü; “*Mahkeme kararlarının süresi içinde kamu görevlilerince yerine getirilmemesi hâlinde tazminat davası ancak ilgili idare aleyhine açılabilir.*” şeklinde değiştirilmiştir.] ve eklemeler [birinci fıkraya eklenen cümleler ile ilgili olarak bkz. *supra.*, dn.6 ve dn.99.] de bir arada değerlendirildiğinde; yargı kararlarının “uygulanmayabileceği”nin bizzat yasa koyucu tarafından kabul edilmesi ve yargı kararını uygulamayan kamu görevlisinin “korunması” suretiyle, yargı kararlarının yasama vasıtasıyla *etkisizleştirilmesi* yolunda bir eğilimin ortaya çıktığı saptanabilir. Bununla birlikte, 6552 sayılı Kanun ile İYUK m.28/1’de yapılan bahse konu değişiklik ve eklemenin, Anayasa Mahkemesi’nce iptaline karar verilmiş olduğu vurgulanmalıdır. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223).

sındaki “gecikmeksizin uygulama zorunluluğu” ile bağdaşmamakta; Anayasa’nın anılan hükmüne aykırı düşmektedir. İdari yargı kararları bakımından, “kesinleştikten sonra” uygulamayı öngören pozitif hukukumuzdaki tek hüküm olması nedeniyle, İYUK m.28/1-son cümle üzerinden temellendirilen açıklamalar bağlamında ulaşılan bu sonuç, esasen idari yargı kolunda verilen tüm kararlar açısından geçerlidir. Daha açık bir ifadeyle, yalnızca haciz veya ihtiyati haciz uygulamalarıyla ilgili davalarda verilen kararların değil; diğer *idari davalarda* verilen kararların da uygulanmaları, “kesinleşme” koşuluna bağlanamaz. Aksi takdirde, yani tam yargı davaları da dâhil olmak üzere, *idari davalarda* verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasına ilişkin bir yasal düzenleme yapılması durumunda, bu düzenlemenin Anayasa’nın m.138/4 hükmüne aykırı olacağı tabiidir.

Peki aynı yorum, idari yargı dışındaki yargı yerleri tarafından verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasa kurallarının tümüne teşmil edilebilir mi? Daha açık ve somut olarak, hukuk yargılamasında bazı davalar bakımından -istisnaen- öngörülen “*kesinleştikten sonra icra*”ya ilişkin yasa hükümleri ile ceza yargılamasında verilen mahkûmiyet kararları bakımından öngörülen “*kesinleştikten sonra infaz*”a ilişkin yasa hükümlerinin de aynı şekilde Anayasa’ya aykırı olduğu söylenebilir mi? Keza, Sayıştay ilamlarının “*kesinleştikten sonra yerine getirileceği*”ni öngören yasa hükmünün de Anayasa’ya aykırı olduğu ileri sürülebilir mi? Bu soruların yanıtı, konuya ilişkin farklı bir boyut kazandıracak mahiyette ayrıca özellik arz ettiğinden, konunun/sorunun bu boyutu, aşağıda müstakil bir başlıkta (**§B.3**) ele alınmaktadır.

§B.3. İdari Yargı Dışındaki Yargı Kollarında Verilen Kararların “Kesinleştikten Sonra” Uygulanmasına İlişkin Yasa Hükümlerinin Anayasa’nın m.138/4 Hükmüne Aykırılığı Sorunu

İdari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik mevcut ya da muhtemel/müstakbel yasa hükümlerinin Anayasa’ya (m.138/4) aykırılığı kolaylıkla serdedilebilirken; diğer yargı kollarınca verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasına ilişkin mevcut ya da muhtemel/müstakbel yasal düzenlemeler açısından kolayca ve kategorik olarak aynı sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bu noktada, konuya ilişkin olarak pozitif hukukumuzdaki yasa hükümleri çerçevesinde; *ceza yargısı*, *hukuk yargısı* ve *hesap yargısı* bağlamında, temelde üçlü bir ayırım ile sorunu şöyle izah edebiliriz:

İlkin, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un¹²² 4. maddesinde yer alan “*Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz.*” kuralıyla, ceza muhakemesinde verilen mahkûmiyet kararlarının infazının (uygulan-

¹²² 13/12/2004 tarih ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (RG: T.29/12/2004, S.25685).

masının/gerekerinin yerine getirilmesinin), bu kararların *kesinleşmesi* koşuluna¹²³ bağlanmış olmasının; hukukun genel ilkelerinden olan ve Anayasa’nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında¹²⁴ güvenceye kavuşturulan “masumiyet (suçsuzluk¹²⁵/masuniyet¹²⁶) karinesi”nin bir gereği¹²⁷ olması nedeniyle Anayasa’ya aykırılık oluşturmadığı söylenebilir. Gerçekten, “masumiyet karinesi”, “*hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin, adil bir yargılanma sonunda suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar masum sayılması*”nı¹²⁸ zorunlu kıldığından, burada Anayasa’ya aykırılıktan

¹²³ İnfazın koşulu olan “kesin/kesinleşmiş hüküm” hakkında bkz. Veli Özer ÖZBEK (2013), *İnfaz Hukuku*, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yay., s.74 vd.

¹²⁴ Anayasa’nın, “suç ve cezalara ilişkin esaslar”ı düzenleyen 38. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca; “*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.*”

¹²⁵ “*Masumluk (masumiyet) karinesi*” yerine, “*suçsuzluk karinesi*” teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı yönünde bkz. Metin FEYZİOĞLU (1999), “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.48, S.1-4, s.137-138.

¹²⁶ Terim sorununa ilişkin olarak, “suçsuzluk” anlamına gelen “masumiyet” teriminin değil; “dokunulmazlık” anlamına gelen “masuniyet” teriminin (“*masuniyet karinesi*”nin) kullanılmasını gerektiği yönünde farklı ve özgün bir görüş için bkz. Ali D. ULUSOY (2013), *İdari Yaptırımlar*, İstanbul, On İki Levha Yay., s.98-99, dn.152. Hukukta sıklıkla kullanılan “galatimeşhur”lardan biri olarak nitelediği “*masumiyet karinesi*” teriminin doğrusunun “*masuniyet karinesi*” olduğunu belirten ULUSOY; hukukta “*masumiyet karinesi*” diye bir karine bulunmadığını, zira “masumiyet” suçsuzluk anlamında kullanıldığı için, “*aksi mahkeme kararıyla kesinleşene kadar herkes masumdur, yani suçsuzdur*” şeklindeki bir hukuki varsayımın, tutuklama koruma tedbirinin meşruyetini ortadan kaldıracacağı gibi, yanlış bir algılamayı da beraberinde getireceğini ifade etmekte ve bu karinenin doğrusunun, “*aksi mahkeme kararıyla kesinleşene kadar kimse suçlu kabul edilemez*” biçiminde formüle edilmesi gerekliliğini, bir kimsenin “suçsuz” (masum) kabul edilmesi ile “suçlu kabul edilmemesi” arasındaki nüansa izah etmekte; bu kapsamda, suçlu kabul edilmeyen bir kimsenin “suçsuz” (masum) olabileceği gibi, suçlu olup olmadığı henüz belirsiz konumda da olabileceğini, oysa “masum” sayılan bir kimse için suçlu olup olmadığını belirsiz olmasının bir çelişki (totoloji) oluşturacağını; dolayısıyla bu kavramın, “masuniyet”, yani “dokunulamaz” biçiminde ifade edilmesi durumunda, kavramın gerçek anlamına daha uygun olacağını ve buradaki “dokunulmazlığı” da, “henüz suçlu sayılmama” olarak algılamak gerektiğini ileri sürmektedir (s. 98-99, dn.152).

¹²⁷ Kanaatimizce, mahkûmiyet kararlarının “kesinleştikten sonra infazı”, “masumiyet karinesi”nin bir gereği olmakla birlikte; 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 4. maddesinde yer alan “*Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz.*” hükmünün “gerekçesi”nde, “masumiyet karinesi”nden hiç söz edilmeksizin, “(...) Kesinleşmeyen kararların değişebilmesi ihtimaline karşılık infaz edilen cezanın meydana getirdiği zararın karşılanmasına olanak bulunmadığından, kesinleşme koşulunun kabul edilmesi yerinde ve insan haklarının gereği olan bir ilkedir.” ifadesiyle yetinilmiş bulunmaktadır. Tabii, madde gerekçesinde “masumiyet karinesi”nin açıkça zikredilmemiş olması, konunun “masumiyet karinesi” ile hiçbir bağlantısı olmadığına benimsendiği anlamına da gelmemektedir.

¹²⁸ Anayasa Mahkemesi’ne göre, “*Ceza hukukunun temel ilkelerinden olan ‘suçsuzluk karinesi’, hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin, adil bir yargılama sonunda suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar masum sayılması gerektiğini ifade etmekte ve hukuk devleti ilkesinin de bir gereğini oluşturmaktadır. Suçsuzluk karinesi uyarınca, bir kişinin suçlu olarak nitelendirilebilmesi ve hakkında ceza hukukunun alanına giren yaptırımların uygulanabilmesi, kesin hükümle mahkûm olmasına bağlıdır.*” Bkz. AYM: E.2013/133, K.2013/169, T.26/12/2013 (RG: T.09/01/2014, S.28877). Anayasa Mahkemesi’nin, “suçsuzluk karinesi”nin, “kesin hüküm”e kadar (mahkûmiyet hükmü “kesinleşinceye” dek) masum sayılmayı gerektirdiği yönündeki bu yaklaşımının yer aldığı önceki kararlarından birkaç örnek için bkz. AYM: E.2007/68, K.2010/2, T.14/01/2010 (RG: T.28/04/2010, S.27565); AYM: E.2004/116, K.2008/74, T.06/03/2008 (RG: T.01/07/2008, S.26923).

bahsolunamaz. Başka bir ifadeyle, sanığın (bireyin) korunması amacına matuf “ma-sumiyet karinesi” uyarınca, ceza mahkûmiyetine ilişkin yargı kararlarının “kesinleş-tikten sonra” uygulanmasının/infazının, Anayasa’ya aykırı olmadığı; bilakis, burada kararın “kesin hüküm” hâline gelmeden uygulanmasının/infazının öngörülmesi du-rumunda Anayasa’ya aykırılığın gündeme geleceği düşünülmektedir.

Buna mukabil, aynı yorumun (çağdaş ceza muhakemesinin gereği olarak, *ma-sumiyet karinesinden* hareketle ceza mahkûmiyetine yönelik hükümlerin “kesinleş-tikten sonra” uygulanmasının Anayasa’ya aykırı olmadığı; aksine, Anayasa’nın ve evrensel hukukun bir gereği olduğu yolundaki sonucun), hukuk yargılaması açısından da kabulü olanaklı görünmemektedir.

Bir defa, hukuk yargılamasında, kararların “kesin hüküm” hâline geldikten sonra uygulanmasına yönelik genel bir hukuk ilkesi ya da Anayasal bir kural mev-cut değildir. Nitekim 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na¹²⁹ (HMK) bakıldığında, “kesinleştikten sonra icra”nın, genel kural olmayıp, istisnai nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır. Açıkçası, -prensipten- hukuk yargılamasında verilen bir kararın, hukuki etki ve sonuç doğurması, uygulanması ve icraya konulabil-mesi için kesinleşmiş olması şart değildir. Yalnızca Kanun’da sayılan istisnalar söz konusu olduğunda, bu ilamların hukuki etki ve sonuç doğurabilmesi, icraya konulabilmesi için kesinleşmesi koşulu aranmaktadır.¹³⁰ Örneğin, HMK’nın 367. maddesi (f.2) uyarınca,¹³¹ taşınmaza ve buna ilişkin aynı haklara dair hükümler, kesinleşmedikçe icra edilememektedir. Keza anılan maddeye göre, nafakaya iliş-kin olanlar dışında (f.1), kişiler ve aile hukukuna dair hükümler de (f.2), kesinleşmeden yerine getirilememektedir.¹³²

HMK’nın, ilamlı icraya başvurabilmek/gerekleri yerine getirilebilmek için hükmün *kesinleşmiş olmasını* öngören istisna kurallarının AY m.138/4’e aykırı olup olmadığı hususu ise, sorgulanmaya değer olup, çeşitli açılardan, analize derinlik kazandırabilecek “ufuk açıcı” mahiyette bazı spekülâtif olasılıklar çerçesinde (*esasen “inşâî hüküm” ve “inşâî etki” kavramlarını*)¹³³ aşarak, muhtemel

¹²⁹ 12/01/2011 tarih ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (RG: T.04/02/2011, S.27836).

¹³⁰ İcraya konulabilmesi için kesinleşmesi zorunluluğu bulunan ilamların sistematik bir tasnifi için bkz. Süha TANRIVER (1996), *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi*, Ankara, Yetkin Yay., s.151 vd. Ayrıca bkz. KURU/ARSLAN/YILMAZ (2013a), s.394-396.

¹³¹ HMK’nın 450. maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olan 18/06/1927 tarih ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun (RG: T.02-03-04/07/1927, S.622-623-624), HMK’nın geçici 3. maddesi uyarınca bugün için uygulanmaya devam olunan 443. maddesi de, “kesinleşme” bakımından, aynı minvalde düzenlemeyi ihtiva etmektedir.

¹³² “İlamlı icraya başvurabilmek için hükmün kesinleşmiş olması şart değildir” kuralının istisnalarına; yani icraya konulabilmesi için kesinleşmiş olması gereken ilamlara ilişkin güncel örnekler için bkz. KURU/ARSLAN/YILMAZ (2013a), s.394-396.

¹³³ Bkz. *infra.*, dn.136-137.

yasal düzenlemeler vasıtasıyla, hukuk yargılamasındaki başkaca davalarda verilen kararların da “kesinleştikten sonra” uygulanması koşuluna tabi tutulup tutulmama-
yacağı meselesini aydınlatmak amacıyla) tartışılmak gerekir.

Bu bağlamda, *birinci olasılıkta*, “kamu gücü” kriteri çerçevesinde; genel ve kategorik biçimde, hukuk yargılamasındaki “kesinleştikten sonra” uygulama anlamına gelen hükümlerin Anayasa’ya aykırı olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Şöyle ki; Anayasa m.138/4’ün, kişinin “kamu gücü” karşısında korunmasını teminen, “kamu gücü” kullanan Devlet organının -doğrudan- taraf olduğu davaları kapsadığı; dolayısıyla, “eşitler arası” uyuşmazlıkların çözümlendiği davaların, Anayasa’nın anılan hükmü kapsamına girmeyeceği ileri sürülebilir. Böylece, hukuk yargısında, hem özel hukuk kişileri arasındaki davalarda hem de idarenin taraf olduğu davalarda verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik hükümlerin Anayasa’ya aykırı olmadığı söylenebilir. Zira adli yargıdaki somut davanın taraflarından biri idare olsa da, bu davada idarenin “kamu gücü” kullanımı ile yapmış olduğu bir işlem yahut eylemin denetimi söz konusu olmayıp, idare de özel hukuk kişisi ile “aynı (eşit) konumda” kabul edildiğinden, Anayasa’nın m.138/4 hükmüne aykırılık bulunmadığı düşünülebilir. Fakat bu kriterin isabetliliği son derece kuşkuludur. Zira, idarenin -ya da genel olarak Devlet organlarının- hukuk yargısında taraf olduğu davaların hiçbirinde, hiçbir surette “kamu gücü” kullanımının bulunmadığının (kamu gücü kullanımının denetlenmediğinin) savunulması kolay değildir. Adli yargıda, hukuk yargılaması bakımından, özel hukuk kişisi ile idarenin “eşitliği” esasen bir “varsayım”dan ibaret olup; adli yargıda da idarenin “kamu gücü” kullanımının yargılandığı örneklerin bulunması olanaklıdır.¹³⁴ Kaldı ki, Anayasa’nın anılan hükmünün, kişiyi, yalnızca “kamu gücü” kullanan idare -ve diğer Devlet organları- karşısında korumayı amaçladığı da şüphelidir. Ayrıca Anayasa’nın anılan hükmü yasama organına da hitap ettiğine göre, kanun koyucunun özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda verilen adli yargı kararlarının “derhâl” uygulanmasını engelleyen yasa hükümleri çıkartmasının da mümkün olamayacağı pekâlâ savlanabilir. Dolayısıyla, taraflardan birinin “kamu gücü”nün yargılandığı, taraflar arasındaki “eşitsiz” hukuki ilişkilerden kaynaklanan davalar ile taraflar arasında “eşitlik” bulunduğu varsayılan hukuki ilişkilerden kaynaklanan (taraflardan biri Devlet organı da olsa “eşitler arası” uyuşmazlıkların mevcut

¹³⁴ Gerçekten, idari yargının görev alanının belirlenmesi bakımından, tek başına “kamu gücü” ölçütünün yeterli olmadığı bilinmektedir. “Kamu gücü”nün yargısal denetiminin yalnızca idari yargıda gerçekleştirilmediği, adli yargıda da idarenin “kamu gücü”nün denetlendiği/yargılandığı örneklerin bulunduğu bilindiğine göre; hukuk yargısında “kamu gücü” kullanımının denetlenmediğini mutlak biçimde ileri sürmek doğru olmaz.

Türk hukukunda yargı düzenini belirlemede kullanılan ölçütlerin belirsizliği ve aslında idare hukukuna dâhil olan bazı işlem ve eylemlerin, idari yargının değil; özel hukuka tabi olacak biçimde adli yargının görev alanına bırakıldığı yasalardan mevcudiyeti konusunda bkz. DARENDELİ (2004), s.74.

olduğu düşünülen) davaları, Anayasa'nın anılan hükmü karşısında ayrı kategorilerde değerlendirilmenin ve bu suretle, hukuk yargısında verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik yasa hükümlerinin Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna ulaşmanın tutarlılığı tartışmaya açıktır.

İkinci olasılıkta; özel hukuk kişileri arasındaki uyuşmazlıklarda verilen yargı kararlarının gereklerinin yerine getirilmesinin, kural olarak davanın tarafları konumundaki özel hukuk kişilerine düşen bir yükümlülük olması nedeniyle; Anayasa'nın Devlet organlarını muhatap alan m.138/4 hükmünün, bu kararların (özel kişiler arasındaki davalarda verilen kararların) uygulanmasını kapsamadığı sonucuna ulaşılabilir. Gerçi, davalı tarafın karar gereklerini yerine getirmemesi durumunda davacının, Devlet teşkilatına ilişkin klasik kategoriler içerisinde idare teşkilatına dâhil sayılması gereken icra dairelerini¹³⁵ harekete geçirme (ilamlı icraya başvurma) olanağı bağlamında, karar gereklerinin yerine getirilmesinde (mahkeme kararlarının uygulanmasında) idarenin de devreye girebileceği söylenebilir. Ama bu noktada da, kararı uygulama yükümlülüğünün esasen davalı konumunda bulunan özel kişiye ait olmaya devam etmesi nedeniyle, bu tür davalarda verilen kararların uygulanması bakımından icra dairelerinin devreye girmesinin, teknik olarak yargı kararının uygulanması yükümlülüğünün icra dairelerine geçmesi biçiminde yorumlanıp yorumlanamayacağı şüphelidir. Zira burada icra dairelerinin görevi, yargı kararını bizzat ve doğrudan doğruya yerine getirmek değil; yargı kararının yerine getirilmesi için gerekli işlem ve eylemleri gerçekleştirmektir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde, hukuk yargısında, özel hukuk kişileri arasındaki davalarda verilen kararların uygulanması açısından “kesinleştikten sonra icra”yı öngören hükümlerin, AY m.138/4 kapsamında olmadığı düşünülebilir. Fakat, hukuk yargısında idarenin -ve tabii diğer Devlet organlarının da- taraf olduğu uyuşmazlıkların mevcudiyeti de göz önüne alındığında, aynı gerekçelerle bu uyuşmazlıkların da Anayasa'nın anılan hükmünün kapsamına dâhil olmadığını savunmak güçleşecektir. Zira Anayasa'nın bahse konu hükmü, “idare”yi zikrettikten sonra, yargı kararlarına uyma zorunluluğu bakımından, yargı kolları arasında herhangi bir ayrıma yer vermeyecek biçimde “mahkeme kararları” ibaresini kullanmıştır. Bu durumda, AY m.138/4'ün lafzı itibarıyla, idarenin adli yargıda taraf olduğu davalarda verilen kararların uygulanmasını kapsamadığını söylemek mümkün görünmemektedir. Öte yandan, adli yargıda özel hukuk kişileri arasındaki davalar ile idarenin taraf olduğu davalar açısından, karar gereklerinin yerine getirilmesi bakımından ikili bir ayırım yapılarak; idarenin taraf olduğu davaların Anayasa'nın anılan hükmü kapsamında olması nedeniyle adli yargı kararlarından idarenin taraf olduğu davalarda verilenleri, idarenin “kesin-

¹³⁵ Bkz. *supra.*, dn.77.

leştikten sonra” uygulamasını öngören hükümlerin Anayasa’ya aykırı olduğunu; buna karşılık, özel hukuk kişileri arasındaki davalarda verilen adli yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” icraya konulabilmesini/yerine getirilmesini öngören hükümlerin Anayasa’ya aykırı olmadığını ileri sürmek de, pratik açıdan başkaca sorunları beraberinde getirebileceği gibi, tutarlı da olmayan bir yorum olarak addedilebilecektir. Kaldı ki, iki özel hukuk kişisi arasındaki uyuşmazlığı konu alan davalarda verilen kararların uygulanması aşamasında da idareye düşen görevler gözetildiğinde; aslında idarenin -dolaylı da olsa- yargı kararını yerine getirme yükümlülüğü bağlamında, “eşitler arası” mahiyetteki davalara ilişkin kararların da, AY m.138/4’ün kapsamında olduğu düşünülebilir. Örneğin; HMK m.367/2 uyarınca “kesinleşmedikçe yerine getirilemeyecek” olan boşanma kararı -her ne kadar burada “*inşai hüküm*”¹³⁶ söz konusu olsa da, kuramsal değerlendirme açısından- neticede nüfus idaresince yapılması gereken bir veya bir dizi işlemi de içerebilmektedir.¹³⁷ Nihayet, tüm bu sebeplere ilaveten, yukarıda birinci olasılıkta ifade edildiği üzere, Anayasa’nın anılan hükmü yasama organına da hitap ettiğinden, kanun koyucunun özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda verilen adli yargı kararlarının “derhâl” uygulanmasını engelleyen yasa hükümleri çıkartmasının da mümkün olamayacağı pekâlâ savlanabilir. Hâl böyle olunca, adli yargı kararlarının uygulanması bakımından, gerek Devlet organlarının taraf olduğu davalarda gerek Devlet organlarının taraf olmadığı, özel hukuk kişileri arasındaki davalarda verilen kararların “kesinleştikten sonra uygulanması” anlamına gelen yasa kurallarının, yargı kararlarının “derhâl” uygulanması zorunluluğunu öngören AY m.138/4’e aykırı olduğu sonucuna ulaşılabilir.

¹³⁶ *İnşai (yenilik doğuran) davaların kabulü hâlinde verilen hüküm türü, “inşai hüküm” olarak adlandırılmakta; bu hükümlerle, yeni bir hukuki durumun yaratılması veya mevcut bir hukuki durumun değiştirilmesi yahut ortadan kaldırılması söz konusu olduğundan, hükmün “inşai etki”sinden bahs olunmakta ve “inşai etki” nedeniyle, bu hükümlerin içerik itibarıyla ilamlı icraya elverişli olmadıkları, zira hukuki durumdaki değişikliğin, hükmün verilmesi ve şekli anlamda kesinleşmesi ile kendiliğinden (ipso iure) meydana geleceği belirtilmektedir. Bkz. TANRIVER (1996), s.63-66; KURU/ARSLAN/YILMAZ (2013b), s.266; Ergun ÖNEN (1981), *İnşai Dava*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., s.166 vd. Ayrıca bkz. Nevhis DEREN YILDIRIM (1996), *Türk, İsviçre ve Alman Medenî Usul Hukukunda Kesin Hükmün Sûbjektif Sınırları*, İstanbul, Alfa Yay., s.58 vd.*

¹³⁷ Kaldı ki, idari yargıda “iptal davası”nın da, dava tipolojisi bakımından, “*inşai dava*” kategorisine dâhil olduğu ve bu davada verilen “iptal” ve “yürütmenin durdurulması” kararlarının da, “*inşai*” nitelik taşıdığı belirtildiğinden [Bkz. ÖNEN (1981), s.159-163; Elif İrmak BÜYÜK (2021), *Medenî Usul Hukukunda İnşai Dava ve İnşai Hüküm*, İstanbul, On İki Levha Yay., s.96-97. Karş. Ragıp SARICA (1949), *İdari Kaza*, C.I: İdari Davalar, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay., s.121; Ragıp SARICA (1966), “Tehir-i İcra Kararının Yerine Gelmesi”, *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.32; ONAR (1966b), s.1791; Yılmaz ALİEFENDİOĞLU (1990), “Anayasa Mahkemesi’nce Verilen İptal Kararlarının Zaman İçinde Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.23, S.3, s.3; M. Ayhan TEKİNSOY (2006), “TÜPRAŞ’ın Özelleştirilmesi, Yürütmenin Durdurulması Kararları ve Sorunlar...”, *Hukuk Gündemi*, S.4, s.19]; burada, “kararların uygulanması” bağlamında, “*inşai hüküm*” vasfını haiz olan “boşanma kararı”ndan hareketle açıklama yapılmasının teknik açıdan sakıncası bulunmayacağına kanaat getirilmektedir.

Üçüncü olasılıkta ise, AY m.138/4'ün, Devlet organlarını muhatap alan düzenlemesinin; esas olarak, Devlet organlarının *-doğrudan- taraf* olduğu davalarda karar gereklerini yerine getirme zorunluluğuna yönelik kurallar öngördüğü; bununla birlikte yasama organının “norm koyma” yetkisi bağlamında genel olarak yargı kararlarının uygulanması zorunluluğuna yönelik yasal düzenlemeler yaparken, “derhâl” ve “aynen” uygulama bakımından, Devlet organlarının taraf olduğu davalarda verilen kararların uygulanması yönünden “ayrı” ve “özel” bir konumunun da bulunduğu; dolayısıyla, Devlet organlarından birinin taraf olmadığı davalarda verilen kararların uygulanması açısından AY m.138/4'ün işlerlik kazanmayacağı söylenebilir. Açıkçası, AY m.138/4'ün, Devlet organlarının taraf olduğu davalar bakımından, söz konusu organlara yükümlülük yüklediği; bu anlamda olmak üzere, davanın bir tarafını idare yahut diğer bir Devlet organının oluşturmadığı davalar bakımından, AY m.138/4'ün tatbik kabiliyeti bulunmadığı, dolayısıyla yasa koyucunun da, özel kişiler arasındaki davalar açısından -kararların uygulanma safhasına değgin yasal düzenleme yaparken- AY m.138/4'ten doğan bir yükümlülüğünün mevcut olmadığı düşünülebilir. Ama bu durumda da, adli yargıda idarenin taraf olabileceği davalar da bulunduğundan, yasa koyucunun “kesinleştikten sonra icra” bakımından ikili bir ayrıma gitmesi gerekliliği ortaya çıkacaktır. Başka bir ifadeyle, AY m.138/4'ün yasama organına yüklediği görevin; yasama organının *-doğrudan- taraf* olduğu davalarda verilen kararların yerine getirilmesinin yanı sıra, diğer Devlet organlarının taraf olduğu davalarda verilen kararların yerine getirilmesi bağlamında yapacağı yasal düzenlemeleri de kapsadığı; ama yasa koyucunun bu ikinci tür görevinin, Devlet organlarının taraf olduğu tüm davalara değil, “kamu gücü” kullanımının yargılandığı “eşitler arası olmayan” uyuşmazlıklara ilişkin olduğu öne sürülebilir. Mamafih böyle bir yorum da, Anayasa'nın lafzını “zorlayacağı” gibi, hemen yukarıda *-ikinci olasılıkta-* belirtilen tutarsızlık zafiyetini beraberinde getirecektir.

Dördüncü olasılık olarak ise, AY m.138/4'ün, bir yargı kararının ne zaman hukuki etki ve sonuçlarını doğurup “uygulanabilir” hâle geldiğini açıkça belirtmemiş olmasından -esasen buna fiilen pek de imkân bulunmamasından- hareketle; anılan Anayasa hükmündeki “gecikmeksizin uygulama” zorunluluğunun, kararın teknik olarak “*uygulanabilir hâle gelmesinden itibaren gecikmeksizin (derhâl) uygulanması*” olarak algılanması bağlamında; kararın ne zaman (*hangi aşamada*) uygulanabilir hâle geleceğinin saptanmasında, yasama organının sahip olduğu yetki çerçevesinde esas alacağı ölçütün de, tartışmaya farklı bir perspektif kazandırabileceğinden ve önceki üç olasılığa nazaran daha “sağlam” bir argümantasyon sunabileceğinden bahs olunmak gerekir. Gerçekten, AY m.138/4, bir yargı kararının ne zaman uygulanabilir hâle geldiğini belirtmediğine göre, yargı

kollarının kendilerine has özellikleri çerçevesinde kararların uygulanmasına dair esasların ve “teknik” detayların belirlenmesinde yasama organının yetkili olduğu söylenebileceğinden; yasama organının, bazı yargı kollarında, toptancı bir yaklaşımla bütün kararlar açısından olmasa da, birtakım kararların -”kamu düzeninin korunması” gibi mülahazalarla- “kesinleştikten sonra” uygulanması yolunda düzenlemeler yapmasının hukuken olanaklı olup olmadığı sorusu, çetin bir hukuk problematiği olarak tezahür etmektedir. Söz gelimi hukuk yargısında -boşanmaya ilişkin ilamlar gibi- istisnaen öngörülen “kesinleştikten sonra” yerine getirilebilirliğe ilişkin hükümler¹³⁸ bakımından, “kamu düzeninin korunması” gibi gerekçelerle, bazı kararların hüküm ve sonuç doğurması, uygulanabilir hâle gelmesinin, ancak “kesinleşme” ile mümkün olabileceği ileri sürüldüğünde; AY m.138/4’ün salt “gecikmeksizin uygulama”yı emreden lafzından hareketle meselenin içinden çıkabilmek kolay değildir. Her ne kadar genel olarak yargılama hukukunda, “teknik” açıdan, bir yargı kararının uygulanabilmesi için “kesinleşmesi” gibi bir önkoşuldan bahsolunamasa da; bazı istisnai kararlar bakımından, kararın kesinleşmesinden önce uygulanmamasının (hüküm ve sonuç doğurmamasının) “kamu düzeni”nin zorunlu bir gereği olduğu da tartışmaya değer, mühim bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Bunu, “boşanma kararı”na ilişkin kurgusal bir örnek ile şöyle somutlaştırmak mümkündür: Bir an için, aile mahkemesinin vermiş olduğu “boşanma kararı”nın, *kesinleşmeden* yerine getirilmesinin/etki ve sonuç doğurmasının söz konusu olduğunu (pozitif hukukumuzdaki düzenlemelerin, mezkûr kararların “kesinleşmesi beklenmeksizin” yerine getirilmesini öngördüğünü) varsaydığımızda; aile mahkemesinin bu kararı üzerine “boşanmış olan”, yani artık “bekâr statüsü”ne geçen eşlerin bir başkasıyla evlenmesi hukuken mümkün olacak ve fakat ilk derece mahkemesinin (aile mahkemesinin) bu kararının istinaf edilip, bölge adliye mahkemesi tarafından kaldırılması durumunda, tam bir “karmaşa” gündeme gelecektir. Esasen “*inşâî hüküm*” üzerinden kurgulanan bu “vulgarize” örnek de göstermektedir ki; bazı durumlarda yargı kararlarının hangi aşamada etkisini doğurup “uygulanabilir” hâle geldiğinin tespitinde, salt teknik bir yaklaşımla, kararın “uygulanma kabiliyeti”nin mevcudiyeti üzerinden yapılan tartışmaya, “kamu düzeni” gibi ölçütlerin de eklenmesi ve yasa koyucunun, yargı kararlarının uygulanması aşamasına ilişkin norm koyarken, yargı kararlarının “gereği gibi” uygulanmasını sağlama ödevinin kapsam ve sınırının da bu çerçevede değerlendirilmesi, göz ardı edilemeyecek bir ihtimal olarak telakki edilmelidir. Tabii burada, yargı kolunda gerçekleştirilen denetimden hareketle, yasa koyucunun, yalnızca “istisnai olarak”, bazı kararların uygulanmasını “kesinleşme” koşulu-na bağlayabileceğinin kabul edilebileceği ve fakat hukuk yargısında genel kuralın

¹³⁸ Bkz. *supra.*, dn.131.

bu doğrultuda olamayacağına da duraksanamayacağına unutulmaması gerekir. Bu kapsamda, yargı kararının “uygulanabilirliği”nin tespitinde, son derece istisnai olmak kaydıyla, “kamu düzeni” gibi dayanaklarla, yasama organının “kesinleşme” ölçütü öngörebileceği kabul edildiğinde dahi; bu ölçütün “idari yargı” açısından hiçbir surette söz konusu olamayacağı da vurgulanmalıdır. Bir başka ifadeyle, hukuk yargılamasında verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanması yolundaki yasa hükümlerinin değerlendirildiği bu bölümde; yasa koyucunun, idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören bir düzenleme yapmasının -istisnaen de olsa- mümkün olmadığını alt çizilmelidir.¹³⁹ Zira, idari yargıda gerçekleştirilen denetimin amacı, işlevi¹⁴⁰ ve bu denetim içerisinde verilen -bilhassa- yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının niteliği, idari yargı kararlarının derhâl uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. İdari yargı kararlarının uygulanmasının, “kamu düzeni” gibi gerekçelerle, bu kararların “kesinleşmesinden sonrasına ötelenmesi”, idari yargı denetiminin amacıyla bağdaşmayacağı gibi, kararların işlevselliğini de ortadan kaldıracabileceğinden; idari yargı kolu açısından, yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının hangi aşamada uygulanabilir hâle geldiğinin tespiti zımında yasa koyucunun “kesinleşme” ölçütü öngörmesi, AY m.138/4’e aykırı olacaktır. Benzer öncüllerden hareketle, yine idari yargıda, tam yargı kararları ile idari sözleşmelerden doğan davalarda verilen kararlar açısından da aynı sonuca ulaşılabilir. Yani, her ne kadar biraz yukarıda yer verilen hukuk yargısındaki boşanma kararı örneğine benzer şekilde “kamu düzeni”ni sarsabilecek durumlar idari yargı açısından da gündeme gelebilirse de, idari yargı denetiminin niteliği ve anılan denetim sürecinde verilen kararlar vasıtasıyla korunan değer dikkate alındığında; bu gibi durumların, idari yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına gerekçe teşkil etmeyeceği düşünülmektedir. Bu tespit ve izahat neticesinde, “hukuk yargısı”nda bazı istisnai kararlar bakımından, “uygulanabilirliğin” ancak *kesinleştikten sonra* mümkün olabileceği yolundaki yorumlarla, HMK’da “kesinleştikten sonra yerine getirme”ye ilişkin hükümlerin Anayasa’ya uygun olabileceğine dair argümanların, pratik ihtiyaçları esas aldığından, “ilkesel” değil de “pragmatik” niteliğe büründüğü intibayı uyansa da; aslında burada, mevcut yasa hükümlerine “hukuki dayanak bulma çabası” söz konusu olmayıp; konunun kuramsal çerçevesinin belirlenmesinde ele alınabilecek argü-

¹³⁹ Haciz ve ihtiyati haciz ile ilgili davalarda verilen kararların “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören ve inceleme konumuzun temelini oluşturan AYM kararıyla iptal edilen İYUK m.28/1-son cümle hükmününün bir muadilinin, idari yargıya ilişkin önceki -mülga- kanunlarda yer almadığı yönünde, konuyla ilgili kısa bir tarihsel bilgi için bkz. *supra.*, dn.20.

¹⁴⁰ İdari yargı denetiminin temel işlevi, bireylerin hak ve özgürlüklerinin, idarenin hukuka aykırı ve keyfi işlemlerine karşı korunmasıdır. Bkz. Metin GÜNDAY (1990), “1982 Anayasasına Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları”, *1. Ulusal İdare Hukuku Kongresi*, Birinci Kitap: İdari Yargı, Ankara, s.139. Ayrıca bkz. DARENDELİ (2004), s.31-32.

manlara dair akıl yürütme söz konusu olduğundan, “ilkesel” mahiyette bir ölçü- te, “uygulanma kabiliyetini haiz” karar ölçütüne ulaşılmakta ve “gecikmeksizin uygulama” yolundaki Anayasal prensibin, “uygulanma kabiliyetini haiz” yargısal kararlar bağlamında değerlendirilmesi gerekliliğine işaret edilmektedir.

Görüldüğü üzere, hukuk yargısı açısından, aslında dört temel olasılık üzerinden yapılan kuramsal tartışma da, tereddütsüz/apaçık bir sonuca ulaşmaya yetmemektedir. Böylece, -öğretinin ve yargı yerlerinin şimdiye dek pek de ilgisini çekmemiş olmakla birlikte- adli yargıda bazı davalar açısından söz konusu olan “kesinleştikten sonra” uygulanabilirliğe/icra edilebilirliğe ilişkin yasa kurallarının, Anayasa’nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen “derhâl uygulama” ilkesi yönünden sorgulanabilir niteliği ortaya çıkmaktadır. Mamafih, “aile hukuku”na ilişkin kararların “kesinleşmedikçe” yerine getirilemeyeceğini öngören 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu m.433/2’deki kuralın (“*ve aile*” ibaresinin),¹⁴¹ Anayasa’ya aykırı olmadığından bahisle itirazın reddine karar veren Anayasa Mahkemesi’nin; Anayasa’nın 138. maddesine hiç değinmeksizin, sadece başvuru kararında ileri sürülen ve “*ailenin korunması ve çocuk hakları*”nı düzenleyen 41. madde yönünden değerlendirme yaptığı görülmektedir.¹⁴² Bu anlamda, karardan hareketle; Anayasa’da düzenlenen bir başka temel değer korunması gibi durumlarda; kanun koyucunun, adli yargı kararının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören kurallar getirmesinin, “takdir yetkisi” kapsamında değerlendirilebileceği intibai uyanmaktadır.¹⁴³ Ancak kararın, konunun/sorunun doğrudan ilişkili olduğu AY m.138/4 hükmü yönünden hiçbir değerlendirme içermemesi nedeniyle, bu hususta kesin bir kanaate varmak güçleşmektedir. Dolayısıyla, adli yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören mevcut ya da muhtemel yasa kuralları, AY m.138/4’te öngörülen “derhâl uygulama” ilkesi yönünden sorgulanmaya muhtaçtır.

Bu noktada esas sorun, yukarıda çeşitli açılardan yapılan irdelemeden de anlaşılacağı üzere, AY m.138/4’ün “yasama organı”na nasıl bir ödev yüklediğinin belirlenmesiyle ilgilidir. Burada salt lafza bağlı bir yorum neticesinde; -yargı kolu fark etmeksizin- yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanması anlamına gelebilecek yasa hükümleri, -*tabii* “*masumiyet karinesi*” gibi bireyin korunmasına yönelik bir başka Anayasal kural veya değer söz konusu olmadığı takdirde- Anayasa’nın m.138/4 hükmünde öngörülen “derhâl uygulanma” yolundaki ilkeye aykırı sayılmak gerekecektir. Pratik ihtiyaçlarla ve bilhassa adli yargıdaki pek çok dava açısından söz konusu olan “kamu düzeni” gerekleriyle bağdaşmayan

¹⁴¹ Bkz. *supra.*, dn.131.

¹⁴² Bkz. AYM: E.2015/104, K.2016/20, 16/03/2016 (RG: T.08/04/2016, S.29678).

¹⁴³ Bkz. *supra.*, dn.142.

bu sonucun; Anayasa koyucunun, aslında gerekli olmamasına rağmen, “yargı kararlarının uygulanması”na ilişkin kurallara da yer vermeyi tercih etmesinden ve bunu yaparken de, hükmü, belki hiç de amaçlanmayan durumlara da şümullendirilebilecek biçimde kaleme almış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim ne Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası’nda ne İsviçre Konfederasyonu Federal Anayasası’nda ne Avusturya Federal Anayasası’nda ne Fransa Anayasası’nda ne de İtalya Cumhuriyeti Anayasası’nda, bizdeki AY m.138/4’e koşut bir düzenlemeye rastlanamamaktadır.¹⁴⁴ Diğer taraftan, Anayasa’nın anılan hükmünü, amaçsal yorum yöntemiyle, -hukuken korunmaya değer mahiyet arz eden- “kamu düzeni” gibi gerekçelerle “aşarak”, hukuk yargısında *kesinleştikten sonra icranın* Anayasa’ya aykırı olmadığını savlamak olanaklı ise de; bunun, tartışmayı tümüyle bertaraf edecek güçte sağlam bir argümantasyon vasfı taşıyıp taşımadığının kuşkululu olduğu da göz ardı edilmemelidir.¹⁴⁵

Hukuk yargısında kararların “kesinleştikten sonra” uygulanması anlamına gelen yasa hükümlerinin Anayasa m.138/4 karşısındaki durumuna yönelik irdelemenin ardından; konuyla ilgili olarak değinilmesi gereken önemli bir nokta da, Sayıştay kararlarının uygulanmasına ilişkindir. Bu bağlamda, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun¹⁴⁶ “ilamların infazı” kenar başlığını taşıyan 53. maddesinin birinci fıkrasında yer alan, “*Sayıştay ilamları kesinleştikten sonra doksan gün içerisinde yerine getirilir.*” hükmü de, yukarıda ceza yargısı ve hukuk yargısı açısından öngörülen “kesinleştikten sonra infaz/icra” ile bağlantılı olmakla birlikte; bazı yönlerden farklı bir mahiyet de arz etmekte, bu nedenle bahse konu tartışmaya ayrı bir boyut kazandırmaktadır. Zira her şeyden evvel, Sayıştay kararlarının niteliği, Sayıştay’ın Anayasal konumu ve statüsü dolayısıyla tartışmalıdır.¹⁴⁷ Hâliyle

¹⁴⁴ Burada örnek kabîlinden belirttiğimiz modern anayasalara, pek çok ülkenin anayasasını daha ekleyebiliriz. Bu durumda, karşılaştırmalı anayasa hukuku açısından, anılan ülkelerin anayasalarında, Anayasamızın m.138/4 hükmüne koşut bir düzenleme bulunmamasının, aslında anayasa metninde böyle bir düzenlemeye yer verilmesinin “gereksizliğini” gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu noktada, mahkeme kararlarının, gerek kamu gerek özel, bütün kişi ve kurumları bağlayıcı olduğunu ve diğer her türlü merciin kararının üstünde bulunduğunu hükme bağlayan Portekiz Cumhuriyeti Anayasası’nın “mahkeme kararları”na ilişkin 205. maddesinin, bizdeki AY m.138/4’e nispeten- yaklaşan bir düzenleme olmakla birlikte; anılan hükümde “değiştirmeksizin” ve “geciktirmeksizin” uygulama vurgusunun bulunmaması nedeniyle, farklı nitelik taşıdığını da belirtmek isteriz.

¹⁴⁵ Ayrıca, genel olarak AY m.138/4 bağlamında tartışmaya açık olduğunu düşündüğümüz, yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanması anlamına gelen; bir başka ifadeyle, yargı kararlarının kesinleşmesinin beklenilmesine cevaz veren, hatta bunu zorunlu kılan yasal düzenlemelerin, aslında AY m.138/4 olmasaydı, AY m.36 bağlamında “adil yargılanma hakkı” yönünden tartışılabilir olduğu da göz ardı edilmemek gerekir.

¹⁴⁶ 03/12/2010 tarih ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu (RG: T.19/12/2010, S.27790).

¹⁴⁷ Konuya ilişkin olarak öğretilerdeki tartışmalar için bkz. Abdullah UZ (2005), “Hesapları Kesin Hükme Bağlamakla Görevli Sayıştay’ın Yargısal Kimliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.54, S.4, s.361-374.

bu durumda, öncelikle, Sayıştay ilamlarının *kesinleştikten sonra* uygulanmasının, bir “yargı kararı”nın *kesinleştikten sonra* uygulanması anlamına gelip gelmediği açıklığa kavuşturulmalıdır.

Önceleri, konuyla ilgili pek çok yargı kararında, Sayıştay’ın bir “mahkeme” olmadığı ve yargı organı kapsamında düşünülmemeyeceği, bu nedenle kararlarının da yargı kararı olarak nitelenemeyeceği belirtilmekteydi;¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi’nin -önceki içtihadından¹⁴⁹ farklı olarak- güncel içtihadında sergilediği -son- yaklaşımında, Sayıştay’ın “*sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama*” faaliyetlerini yargısal nitelikte görmesi nedeniyle,¹⁵⁰ -güncel durumda- Sayıştay’ın anılan görevi bakımından yargısal faaliyet yürüttüğünü benimsemek ve bu görevi kapsamındaki kararlarını da yargı fonksiyonu kapsamında yargısal karar olarak değerlendirmek zorunluluğu doğmuştur.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi’nin, “*Sayıştay’ın yargı organı olarak nitelendirilmesi olanaksızdır.*” yolundaki eski içtihadı için bkz. AYM: E.1990/39, K.1991/21, T.11/07/1991 (RG: T.23/05/1992, S.21236).

Bu içtihadın geçerli olduğu dönemde, Uyuşmazlık Mahkemesi de, Anayasa Mahkemesi’nin künyesi verilen kararına atıfla, Sayıştay’ın yargı organı niteliğinde olmadığını belirtmek suretiyle; Anayasa’nın 158. ve 12/06/1979 tarih ve 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun’un 1. maddesinde sayılan yargı yerlerinin kapsamına girmeyen Sayıştay’ın vermiş olduğu karar ile adli yargı kararı arasında olduğu ileri sürülen hüküm uyuşmazlığının incelenmesinin Uyuşmazlık Mahkemesi’nin görevi dışında kaldığına karar vermiştir. Bkz. UM.HB: E.1993/46, K.1993/43, T.15/11/1993 (RG: T.15/12/1993, S.21789).

Aynı şekilde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da, bir kararında, Sayıştay’ın yargı organı olarak nitelendirilemeyeceğini, Anayasa Mahkemesi’nin anılan kararını da referans göstererek gerekçelendirdikten sonra; bir yargı yeri olarak kabul edilmeyen Sayıştay’ın verdiği kararın da, “mahkeme ilamı” niteliği taşımadığını belirtmiş ve buradan hareketle, bir kanun hükmünün uygulanmasında, yargı mercileri ile Sayıştay’ın yorumunun bağdaşmaması ve dolayısıyla farklı sonuçlara varılmış olması durumunda, yargı mercilerinin yorumuna dayanan mahkeme ilamına değer verilmesi gerektiğini ifade etmiş; bununla birlikte, mahkeme ilamı olarak nitelendirilmeyen Sayıştay kararının, ilgili olduğu konuda yargı yerlerince dikkate alınıp, “güçlü delil” olarak kabul edilmesine ise bir engel bulunmadığının da altını çizmiştir. Bkz. YHGK: E.2011/4-206, K.2011/461, T.29/06/2011 (KİBB).

¹⁴⁹ Bkz. *supra.*, dn.148.

¹⁵⁰ Bkz. AYM: E.2012/102, K.2012/207, T.27/12/2012 (RG: T.02.04.2013, S.28606-Mükerrer); AYM: E.2011/21, K.2013/36, T.28/02/2013 (RG: T.06/03/2014, S.28933). Bu kararlarından hareketle, Anayasa Mahkemesi’nin, Sayıştay’a ilişkin son/güncel içtihadında; Sayıştay’ın, denetleme işleri bakımından bir mahkeme niteliğinde olmadığını belirttiğinden sonra, *sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama açısından* “yargısal bir faaliyet” gerçekleştirdiğini ve bu kapsamda verdiği kararların “maddi anlamda kesin hüküm” teşkil eden “yargı kararı” niteliğinde olup, bu kararlarına karşı yargı organları dâhil hiçbir makam ve mercie başvurma olanağının bulunmadığını ve “yargısal sonuçlu kararlar veren” bir “hesap mahkemesi” mahiyeti taşıdığını ifade ettiği görülmektedir. Dolayısıyla artık, Sayıştay’ın, “*yargı organı olarak nitelenemeyeceği*”ne ilişkin aksi yöndeki önceki içtihadın geçerliliğini yitirmiş olduğu ve Sayıştay’ın, “sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi açısından” *yargı fonksiyonunu* yerine getiren bir *yargı organı* (hesap mahkemesi) olarak kabul edilmesi gerektiği; hâliyle, bu görevi kapsamında vermiş olduğu kararların da *yargısal* nitelik taşıdığı söylenebilir.

Sayıştay kararlarının yargı (mahkeme) kararı (*hesap mahkemesi*¹⁵¹ kararı/ *hesap yargısı*¹⁵² kararı) olarak nitelendirilmesi sonucunda ise, yargı kararlarının *kesinleştikten sonra* yerine getirilmesini; hatta *kesinleştikten sonra* da uygulama için 90 günlük bir süre öngörülmüş olmasını, Anayasa'nın "derhâl uygulama" kuralını getiren 138. maddesinin dördüncü fıkrası bağlamında irdelemek gerekmektedir. Burada -AY m.138/4'e uygunluk yönünden yapılacak irdeleme- ilk bakışta, hukuk yargılaması açısından hemen yukarıda yapmış olduğumuz gerekçelendirmenin geçerli olabileceği akla gelmekteyse de; Sayıştay ilamlarının "kesinleştikten sonra 90 gün içerisinde" uygulanmasını öngören yasa hükmünde, bireyin "kamu gücü" karşısında korunması/himayesi amaçlandığından, ceza yargısındaki benzer öncüllerden hareket etmenin daha uygun olacağı söylenebilir. Bu anlamda, Sayıştay ilamlarının "kesinleştikten sonra" yerine getirilmesine yönelik yasa kuralının, bireyin korunması amacına matuf olması nedeniyle Anayasa'nın anılan hükmüne aykırılık taşımadığı sonucuna ulaşılabilir. Zira AY m.138/4'te öngörülen, yargı kararlarının derhâl uygulanması kuralı bakımından, yargı kararlarının Devlet organlarının elinde sürüncemede bırakılması suretiyle bireyin haklarının zedelenmesine engel olma amacının esas olduğu düşünülmektedir. Hâliyle bu durumda, Sayıştay ilamlarının "kesinleştikten sonra" yerine getirilmesinin, bireyin haklarını zedelemeyeceği, aksine bireyi koruyucu bir işlev üstleneceği gerekçesiyle; Sayıştay Kanunu'nun anılan hükmünün, AY m.138/4'e aykırı olmadığı saptamasında bulunulabilir.

Bu itibarla, pozitif hukukumuzdaki örnekler üzerinden, *ceza yargısı*, *hukuk yargısı* ve *hesap yargısı*nda öngörülen, yargı kararının "kesinleştikten sonra" uy-

¹⁵¹ 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 23. maddesinde, Sayıştay daireleri, birer "*hesap mahkemesi*" olarak tanımlanmıştır. Sayıştay'ın, Anayasa'nın "*Yargı*" başlıklı Üçüncü Bölümünde düzenlenmiş ve fakat "*yüksek mahkemeler*" arasında sayılmamış olmasına rağmen, âdeta bir "*yüksek hesap mahkemesi*" konumuna getirildiği yönünde görüş için bkz. Metin GÜNDAY (2022), *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yay., s.10.

¹⁵² Anayasa'nın 161. maddesinin onuncu fıkrasında ve mülga 164. maddesinin üçüncü fıkrasında geçen "hesap yargılaması" ibaresine koşut olarak Sayıştay Kanunu'nda [örneğin bkz. m.1, 2, 33, 41 ve özellikle de "Hesap Yargılaması" başlıklı Dördüncü Kısım (m.48-61)] da "hesap yargılaması" terminolojisinin kullanılmış olması karşısında; Sayıştay'ın, *sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi açısından* ayrı bir yargı kolu olarak "hesap yargısı"nı oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nun yürürlükten kaldırmış olduğu 21/02/1967 tarih ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun (RG: T.27/02/1967, S.12538) yürürlükte olduğu dönemde, ARSLAN/TANRIVER, yargı örgütümüzde yer alan yargı yerlerini sınıflandırırken, ayrı bir yargı kolu olarak "hesap yargısı"na da yer vermiş ve bu yargı kolundaki ilk ve son derece mahkemesinin Sayıştay olduğunu belirtmiştir. [Bkz. Ramazan ARSLAN/Süha TANRIVER (2001), *Yargı Örgütü Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yay., s.47-48 ve s.167]. ARSLAN/TANRIVER'in, -mülga- 832 sayılı Kanun döneminde, aksi yöndeki Anayasa Mahkemesi içtihadına (bkz. *supra.*, dn.148) karşın yapmış olduğu değerlendirme; Anayasa Mahkemesi'nin, Sayıştay'ı, *sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi açısından* yargı organı olarak nitelendirdiği yeni/güncel içtihadı (bkz. *supra.*, dn.150) nedeniyle, bugün için de -üstelik daha da güçlü argümanlarla- geçerli sayılmak gerekir.

gulanmasına yol açan yasa kurallarının Anayasa’ya uygunluklarının irdelenmesi neticesinde, özetle; ceza yargısında “masumiyet karinesi” ve hesap yargısında “bi-reyin kamu gücü karşısında himayesi” gerekçeleriyle Anayasa m.138/4’e aykırılık bulunmadığı, buna mukabil hukuk yargısında tartışmaya değer bir Anayasa’ya uygunluk sorunundan bahsolunabileceği belirtilmek gerekir.¹⁵³ Bu anlamda, yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasa kurallarının, yargı kararlarının “geç” uygulanmasına yol açma bağlamında, aslında yargı kararlarının “gereği gibi uygulanmaması sorunu” yönünden sorgulanabilir nitelik taşıdığına ilişkin mezkûr tespit ve değerlendirmeler, genel olarak “yargılama hukuku” (muhakeme hukuku)¹⁵⁴ açısından önemli tartışmaları beraberinde getirebilecek mahiyettedir.

ŞB.4. İYUK m.28/1-son cümle Hükmünün İptaline İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararına Anayasa m.138/4 Hükmü Bağlamında Norm Denetim Tekniği Açısından Eleştiri

Yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasa kurallarının Anayasa’ya uygunluğu tartışmasının yalnızca idari yargıya özgü olmadığını yukarıda etraflıca ortaya koyduktan sonra; idarenin işlem ve eylemlerinin yargısal denetimini gerçekleştiren idari yargı yerlerinin vermiş olduğu -özellikle- iptal ve yürütmenin durdurulması kararlarının uygulanması bakımından, sorunun çok daha net bir yanıtının bulunduğu ve idari yargı yerlerinin bir idari işlemin hukuka aykırı olduğunu belirten bu kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik yasa kurallarının Anayasa’ya açıkça aykırı olacağı hatırlatmasıyla, inceleme konumuzu teşkil eden Anayasa Mahkemesi kararına dönecek olursak; haciz veya ihtiyati hacze karşı açılan davalarda verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının *kesinleştikten sonra* uygulanmasını öngören İYUK m.28/1-

¹⁵³ Bu noktada, bir boşanma davası sonucunda verilen boşanma kararının, -tebligat süreci dolayısıyla- uzun süre (11 yıl) sonra kesinleştirilmesi nedeniyle AY m.36’da teminat altına alınan “adil yargılanma hakkı”nın ihlal edildiğinden bahisle Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunmuş olması [bu başvurunun, “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle *kabul edilemez olduğuna* ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. AYM: “*Ayla Dünder Başvurusu*”, B.N.2013/6047, T.23/01/2014 (RG: T.21/02/2014, S.28920)]; -her ne kadar burada, hukuk yargısı kararının “kesinleştikten sonra uygulaması”nı öngören yasa hükmünün Anayasa’ya uygunluğu ile ilgili bir durum söz konusu olmayıp, tebligattaki gecikme nedeniyle kararın geç kesinleştirilmesinden dolayı ihlal iddiası bulunsa da, boşanma kararının sonuçları ve yerine getirilmesi bakımından “kesinleşme” kuralıyla bağlantılı olduğundan- hukuk yargısında da “kesinleştikten sonra uygulama”ya ilişkin pratik sorunların ortaya çıkabileceğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca bkz. supra., dn.142.

¹⁵⁴ “Muhakeme hukuku”nu, muhakemeyi düzenleyen hukuki normların bütünü olarak; bu bağlamda “muhakeme”yi de, hukuki bir uyumsuzluğu çözmek üzere yargı organlarının gerçekleştirdikleri faaliyet dolayısıyla meydana gelen hukuki ilişkilerin süjeleri tarafından yapılan işlemlerin bütünü olarak tanımlayan KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU’nun; “muhakeme hukuku” yerine, “yargılama hukuku” denilmesinin isabetli olmadığı yolundaki görüşleri için bkz. Nurullah KUNTER/Feridun YENİSEY/Ayşe NUHOĞLU (2010), *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 18. Bası, İstanbul, Beta Yay., s.7 vd.

son cümle hükmünün, Anayasa'nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasındaki "gecikmeksizin uygulama zorunluluğu" ile bağdaşmamasına ve Anayasa'nın anılan hükmüne aykırı düşmesine rağmen, Anayasa Mahkemesi'nin, m.138/4 yönünden denetim gerçekleştirmediği olmasının isabetli sayılamayacağını vurgulamak gerekir. Zira yukarıda etraflıca izah etmeye çalıştığımız üzere, konuyla doğrudan ilgili olan Anayasa hükmü, m.138/4'te yer almaktadır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi'nin, kararında yer alan tüm Anayasa hükümlerinden önce, itiraz konusu kuralın, Anayasa'nın 138. maddesine aykırılığı üzerinde durması gerekirdi.

Şüphesiz, itiraz konusu kuralın "hukuk devleti" (AY m.2), "yargısal denetim" (AY m.125) ve "adil yargılanma hakkı"na (AY m.36) ilişkin olanlar gibi Anayasa maddeleriyle de ilintisi bulunmakla birlikte; konuya ilişkin daha somut ve açık bir düzenlemeyi içeren 138. madde mevcut iken, nispeten daha genel ve soyut düzenlemeler içeren Anayasa hükümleri yönünden bağlantı kurulması, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırılığı bakımından odak nokta olan, "yargı mercileri tarafından verilen kararların *gecikmeksizin uygulanması*" zorunluluğunun, Anayasa'nın 125. maddesinden çıkarılması; başka bir deyişle, "gecikmeksizin (derhâl) uygulama" kuralının, esasen Anayasa'nın yalnızca 125. maddesine dayandırılmış olması,¹⁵⁵ daha net ve sağlam bir gerekçeden yoksun bir kararın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Burada her ne kadar Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunan İstanbul 5. Vergi Mahkemesi'nin, Anayasa'nın 138. maddesine aykırılığı ileri sürmemiş olması nedeniyle Anayasa Mahkemesi'nin bu yönden inceleme yapmadığı düşünülebilir de; 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un¹⁵⁶ 43. maddesi uyarınca "taleple bağlı" olsa da "gerekçeyle bağlı olmayan"¹⁵⁷ Anayasa Mahkemesi'nin, itiraz konusu kuralın Anayasallık de-

¹⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, inceleme konumuzu teşkil eden bu karardan sonra vermiş olduğu -doğrudan "kesinleştikten sonra uygulama"ya ilişkin olmamakla birlikte, yine "yargı kararlarının uygulanması" ile ilgisi bulunan- bir başka kararında da, aynı argümantasyonu izleyerek; "gecikmeksizin uygulama zorunluluğu"nu, -üstelik bu kez 138. maddeye aykırılığın da ileri sürülmüş olması ve neticede, 2. ve 125. maddelerin yanı sıra 138. maddeye de aykırılık bulunduğu gerekçesiyle iptal kararı verilmiş olmasına karşın- Anayasa'nın 125. maddesinden çıkarmıştır. Bkz. *supra.*, dn.73. AYM: E.2012/73, K.2013/107, T.03/10/2013 (RG: T.27/03/2014, S.28954). Ancak daha sonraki kararlarında bu yaklaşımından vazgeçen Mahkeme; Anayasa'nın 138. maddesine dayanmıştır. Bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223); AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587).

¹⁵⁶ 30/03/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (RG: T.03/04/2011, S.27894).

¹⁵⁷ 6216 sayılı Kanun'un 43. maddesinin üçüncü fıkrasının o dönem yürürlükte olan hâline göre; "Mahkemenin, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırılığı hususunda ileri sürülen gerekçelere dayanma zorunluluğu yoktur. Mahkeme, taleple bağlı kalmak şartıyla başka gerekçeyle de Anayasaya aykırılık kararı verebilir." Hükmün, özü aynı kalan bugünkü şekli uyarınca da; "Mahkemenin, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya aykırılığı hususunda

netiminde Anayasa’nın 138. maddesini de kendiliğinden dikkate alması ve bu yönden yaptığı inceleme neticesinde iptal sonucuna ulaşması gerektiğinin altı çizilmelidir.

Dolayısıyla, İYUK m.28/1’in son cümlesinin, haciz veya ihtiyati haciz ile ilgili idari yargı kararlarının uygulanmasını, bu kararların *kesinleşmesinden sonra*-sına öteleyen düzenlemesinin itiraz (somut norm denetimi) yoluyla Anayasa’ya uygunluğunun denetlendiği bu kararda, itiraz konusu kuralın açıkça aykırı olduğu AY m.138/4 hükmü mevcut iken; bir başka Anayasa maddesinden yorum yoluyla -nispeten dolaylı biçimde- çıkarılan sonuca dayanılması, genel olarak “norm denetim tekniği”, özel olarak ise “Anayasallık denetimi tekniği” açısından isabetli değildir.

Her ne kadar itiraz konusu kuralın iptaline karar verilmiş olması, “yargı kararlarının uygulanmaması sorunu” bağlamında, kararların sürüncemede kalmasını engellemek suretiyle “hukuk devleti ilkesi” açısından takdire şayan bir sonuç doğursa da; “norm denetim tekniği” açısından spesifik “ölçü norm” mevcut iken -nispeten- dolaylı nitelikteki normlara uygunluğun incelenmiş olması, -sonucu itibarıyla katıldığımız- karardaki “argümantasyon zafiyeti”nin görmezden gelinmesine de yol açmamalıdır. Bu itibarla, sonuç itibarıyla isabetli olan kararın; Anayasa Mahkemesi’nin “norm denetimi”nde uyguladığı teknik ve esaslar ile dayandığı gerekçeler ve izlediği “argümantasyon” açısından, eleştiriye açık olduğu unutulmamalıdır.

Son olarak, kararda, konuyla doğrudan ilintili olmasına karşın, AY m.138/4 yönünden inceleme yapılmamış olmasının, Anayasa Mahkemesi’nin “Anayasa’nın ne olduğunu söyleme”¹⁵⁸ fonksiyonu perspektifinden de isabetli sayılamayacağını; zira bu eksiklik nedeniyle kararın, yasama organının, “yargı kararlarının uygulanması”na ilişkin yasal düzenlemeler yaparken sahip olduğu “takdir yetkisi”nin “sınırı” bakımından söz konusu olan “soru işaretleri”ni ortadan

ileri sürülen gerekçelere dayanma zorunluluğu yoktur. Mahkeme, taleple bağlı kalmak şartıyla başka gerekçeyle de Anayasaya aykırılık kararı verebilir.” Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi, ileri sürülen gerekçeyle bağlı değildir.

¹⁵⁸ Amerikan Federal Yüksek Mahkemesi olan *Supreme Court*’un eski başyargıç Charles Evans HUGHES’in, anayasaların, yargı kararıyla yorumlanarak asıl anlamları verilmeye kadar yalnızca kâğıt üzerinde kelimelerden ibaret olduğunu vurgulamak üzere, New York Valisi iken dile getirmiş olduğu, “Anayasa, yargıcın Anayasa olduğunu söylediği şeydir” (“*the Constitution is what the judges say it is*”) özdeyişini [bkz. James E. LEAHY (1989), “The Constitution is What the Judges Say it is”, *North Dakota Law Review*, Vol.65, Issue 3, p. 491]; SHAPIRO, “*the Constitution is what the judges say it is and what the commentators say the judges say it is*” ifadesiyle, yorumcuların yargıcın söylediklerine ilişkin yorumlarını da kapsayacak biçimde genişletmektedir [bkz. Martin SHAPIRO (1999), “The Success of Judicial Review”, *Constitutional Dialogues in Comparative Perspective*, (Ed.: Sally J. KENNEY/William M. REISINGER/John C. REITZ), Macmillan Press, London, p. 214].

kaldırmadığını, aksine soru(n)ların devamına yol açtığını; söz gelimi, idari yargı dışındaki yargı kollarında da yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasına yönelik mevcut ya da muhtemel/müstakbel yasa hükümlerinin Anayasa’ya uygun olup olmadığı hususunun hâlen sorgulanmaya muhtaç ciddi bir tartışmaya müncer olduğunu da, kararın eleştirilmesi bağlamında eklemek gerekmektedir.

IV. Genel Değerlendirme ve Sonuç

İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 28. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde yer alan, “*Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.*” hükmünün Anayasa’ya uygunluğunun yargısal denetimini gerçekleştiren Anayasa Mahkemesi; Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan “hukuk devleti” ilkesinden sonra, “*İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.*” yolundaki 125. madde hükmünün idari işlem ve eylemlere karşı yargı yolunun açık tutulmasının yanı sıra yargı mercileri tarafından verilen kararların gecikmeksizin uygulanması zorunluluğunu da kapsadığını belirterek Anayasa’nın 125. maddesindeki mezkûr kuralı, “yargı kararlarının uygulanması” aşamasına da teşmil etmiş; ardından, Anayasa’nın 36. maddesinde güvence altına alınan “adil yargılanma hakkı” ve bununla bağlantılı olarak 125. maddede düzenlenen “yürütmenin durdurulması” müessesesine atıfla; itiraz konusu kuralın, Anayasa’nın bahsi geçen hükümlerine aykırı olduğu sonucuna ulaşmış ve itiraz konusu kuralın iptaline oybirliğiyle karar vermiştir.¹⁵⁹

Anayasa Mahkemesi’nin, itiraz konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğundan bahisle iptaline ilişkin bu kararı, kanımızca, sonucu itibarıyla son derece isabetlidir. Zira, hukuka aykırılığı yargı organı tarafından -iptal yahut yürütmenin durdurulması kararıyla- tespit olunan haciz veya ihtiyati haciz işleminin ortadan kaldırılmasına engel olmak suretiyle anılan yargı kararlarının sürüncemede kalmasına yol açan İYUK m.28/1-son cümle hükmünün, Anayasa’nın 2., 36. ve 125. maddelerine aykırılığı açıktır. “Hukuk devleti”nin *olmazsa olmaz şartı* bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yapılacak yargısal denetim, yargısal denetimin *olmazsa olmaz şartı* ise bu denetim sürecinde ve sonucunda verilen her türlü yargı kararının “gereği gibi” uygulanması olduğuna göre; yargı kararının “kesinleştikten sonra” -yani aslında “geç”- uygulanması, başta “hukuk devleti ilkesi” ve bunun gereği olarak “etkili yargısal denetim” bağlamında “adil yargılanma hakkı” ile bağdaştırılamaz. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi’nin bahse konu maddeler yönünden ulaştığı sonuçlar, kanaatimizce doğrudur.

¹⁵⁹ Bkz. *supra.*, dn.4.

Fakat, itiraz konusu kuralın Anayasa’ya aykırılığı bakımından odak nokta olan, “*yargı mercileri tarafından verilen kararların gecikmeksizin uygulanması*” zorunluluğunun, Anayasa’nın 125. maddesinden istihraç edilmesi; başka bir deyişle, “gecikmeksizin (derhâl) uygulama” kuralının, esasen Anayasa’nın yalnızca 125. maddesine dayandırılmış olması, “norm denetim tekniği” ile argümantasyon açısından eleştiriye açıktır. Her ne kadar idarenin bütün işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu düzenleyen 125. maddenin, yargısal denetim sürecinde verilen kararların -gereği gibi- uygulanmasını da, işin doğası gereği kapsadığı söylenebilirse de; doğrudan konuya ilişkin açık bir Anayasa hükmü -AY m.138/4- mevcut iken, 125. maddeden “yorum yoluyla türetilen” sonuca dayanılmış olması, gerekçeyi zayıflatmaktadır. Kaldı ki, “gecikmeksizin uygulama” zorunluluğu/kuralı, Anayasa’nın 125. maddesinden önce, “adil yargılanma hakkı”nı güvence altına alan 36. maddeden, hatta hepsinden önce “hukuk devleti ilkesi”ne ilişkin 2. maddeden çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, Mahkeme’nin ulaştığı olduğu, “*yargı mercileri tarafından verilen kararların gecikmeksizin uygulanması da gerekir*” yolundaki sonuç, aslında Anayasa’nın 2. maddesindeki “hukuk devleti ilkesi” ile 36. maddesindeki “adil yargılanma hakkı” dolayısıyla, idari işlem ve eylemlere karşı yargı yolunun açık olduğunu düzenleyen 125. maddeden türetililebilir; yoksa, tek başına 125. maddeden bu sonuca ulaşılamayacağına ileri sürülmesi dahi olasıdır.

Bu noktada hemen belirtelim ki, kanaatimizce yargı kararlarının -tabii gereği gibi- uygulanması zorunluluğu, Anayasa’nın 125. maddesinden de çıkmaktadır. Her ne kadar yargı kararlarının gereği gibi uygulanması zorunluluğu için “hukuk devleti” prensibi dışında başka bir dayanağa gereksinim duyulmasa da; “hukuk devleti” perspektifinden Anayasa’nın birçok maddesi, bu zorunluluk için dayanak olabilir. Bu itibarla, Anayasa Mahkemesi kararında, anılan zorunluluğun Anayasa’nın 125. maddesinden çıkarsanması, kanımızca tamamen yanlış değildir. Bilakis, bu yaklaşım biçimi, bir yönüyle, “hukuk devleti” açısından umut verici sayılabilir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi’nin, doğrudan doğruya bu konuya ilişkin açık ve net bir Anayasa hükmünün görmezden geldiği izlenimi uyandırmış olması, “teknik” açıdan isabetli değildir. Açıkçası, Anayasa’nın, Devlet organlarının yargı kararlarını *gecikmeksizin uygulaması* zorunluluğunu güvence altına alan 138. maddesinin dördüncü fıkrasına hiç değinilmeden; bu zorunluluğun 125. maddeyle ilintilendirilmiş olması, kararı “teknik” açıdan problemli kılmaktadır. Öte yandan, görelilik olarak daha soyut ve genel nitelikteki hükümleri referans alan bu yaklaşım biçimi, “hukuk devleti” gibi temel ilke ve kavramlara âdeta “maymuncuk” işlevi yükleyerek, amaçlananın tam aksine, “hukuk devleti” dayanağını “değersizleştirebilme”/“zayıflatabilme” riskini bün-

yesinde barındırmaktadır. Anayasallık denetiminde, normun yorumunda önemli bir işleve sahip olmakla birlikte, “hukuk devleti” ilkesinin, -pratikte değilse de en azından kuramsal açıdan- tek başına sağlam bir “referans norm” olduğu dahi kuşkuolu olup; denetime tabi yasa kuralına ilişkin doğrudan doğruya, açık ve net Anayasal düzenlemeler mevcut iken, “hukuk devleti” gibi daha genel ve soyut Anayasa normlarının dayanak alınması, gerekçelendirme açısından “zafiyet” göstergesi addedilebilir.

Kanaatimizce, inceleme konusu kararda Mahkeme'nin, Anayasa'nın 125. maddesinden hareketle yargı kararlarının gereği gibi -bu meyanda tabii gecikmeksizin- uygulanması zorunluluğu sonucuna ulaşması doğru olmakla birlikte; bu tespitin ardından, Anayasa'nın 138. maddesi ile de bağlantıyı kurması ve esasen 138. maddenin dördüncü fıkrasına aykırılığı tartışması gerekirdi. Yani anılan Anayasa hükümlerini, birbirlerini “tamamlayıcı” ve “teyit edici” biçimde bir arada irdelemesi, hukuken daha uygun olurdu. Bu anlamda, itiraz konusu kuralın Anayasa'ya aykırılığının en açık biçimde tezahür ettiği norm olan 138. maddenin dördüncü fıkrası yönünden inceleme yapılmamış olması, karardaki en önemli eksikliği oluşturmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin, “*Anayasa'nın ne olduğunu söyleme*” fonksiyonu açısından da, kararda 138. maddeye hiç değinilmemesi, isabetli olmamıştır. Zira, “yargı kararlarının ‘kesinleştikten sonra’ uygulanması”na yönelik -bilhassa hukuk yargısı bağlamında HMK'daki hükümler olmak üzere- diğer yasa hükümlerinin de Anayasa'ya uygun olup olmadığı, -doktrinin ilgisini, doğrusu şimdiye dek pek çekmemiş olmakla birlikte- hâlen tartışmaya açık ve sorgulanmaya muhtaç görünmektedir. Gerçekten, idari yargı dışındaki yargı kollarında verilen yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören mevcut ya da muhtemel/müstakbel yasa hükümlerinin Anayasa'ya uygunluğu; yasa koyucunun, yargı kararlarının uygulanmasına ilişkin norm koyma yetkisinin “sınırları”nın belirsizliği nedeniyle, sorgulanabilir niteliğini sürdürmektedir.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin, “*Anayasa'nın ne olduğunu söyleme*” fonksiyonu bağlamında; kararda, “mülkiyet hakkı”nı güvence altına alan AY m.35 yönünden inceleme yapılmamış olmasının da eleştiriye açık olduğu belirtilmelidir. Her ne kadar -hüküm iptal edilmiş olduğundan- sonucu değiştirmeyecek olsa da; kişinin “mülkiyet hakkı”nı kısıtlayan haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine yönelik iptal ve yürütmenin durdurulması kararlarının *kesinleştikten sonra* uygulanması nedeniyle, hukuka aykırılığı tespit edilen bir idari işlemin -karar kesinleşene dek- “yürütülmeye devam olunması” dolayısıyla, “mülkiyet hakkı”nın kısıtlanması gündeme geldiğinden; Anayasa'nın 35. maddesine de aykırı olduğunu düşündüğümüz itiraz konusu kuralın, kararda bu açıdan da incelenmesi isabetli

olurdu. Üstelik, başvuru kararında da 35. maddeye aykırılık ileri sürüldüğü için, bu iddianın da “gerekçeli” biçimde karşılanması gerekirdi.

Nihayet, yargı kararlarının gerekçeli olması zorunluluğu bağlamında, başvuru kararında ileri sürülen AY m.15’e aykırılık iddiasının da; “(k)uralın Anayasa’nın 15. maddesiyle ilgisi görülmemiştir.” ibaresi yerine, “neden” ilgisi görülmediğini de açıklayacak bir ifadeyle karşılanması, en azından teorik açıdan daha isabetli olabilirdi. İtiraz konusu kuralın, gerçekten de “olağanüstü dönemler”de temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasının durdurulmasına ilişkin AY m.15 ile ilgisi bulunmamakla birlikte; gerekçelendirme açısından, bu hususun da kararda tartışılması/açıklanması yerinde olurdu. Gerçi bu noktada, inceleme konusu karar tarihi itibarıyla yeni bir hak arama yöntemi olarak uygulamaya girmiş olan “bireysel başvuru” yolunun da giderek yoğun bir iş yükü yarattığı Anayasa Mahkemesi’nden, daha ayrıntılı bir gerekçelendirme yapmasını beklemenin gerçekçi olmayacağı da eklenmelidir.

Görüldüğü üzere, genel olarak yargı kararlarının “kesinleştikten sonra” uygulanmasını öngören yasal düzenlemelerin Anayasa’ya uygunluğunun etraflıca irdelenmesine odaklanılan çalışmamız kapsamında, inceleme konumuzu teşkil eden Anayasa Mahkemesi kararı; sonucu itibarıyla isabetli olmakla birlikte, “norm denetimi” teknik ve esasları ile “argümantasyon/gerekçelendirme” bakımından eleştiriye açıktır. Açıkça aykırılık bulunan bir Anayasa maddesi mevcut iken, dolaylı nitelikteki bir başka Anayasa maddesinden, “zorlama” addedilebilecek bir yorum yoluyla çıkarılan/türetilen sonuca dayanılmış olması, “norm denetim tekniği” ile kararın kaleme alınmış biçimi itibarıyla yerinde değildir. Ama bu “teknik sorunlar” a rağmen, Anayasa Mahkemesi’nin söz konusu kararının, -Anayasa’ya aykırı bir yasa hükmünü ortadan kaldırması nedeniyle- netice itibarıyla doğru ve son tahlilde “hukuk devleti”ne hizmet eden önemli bir karar olduğu da unutulmamalıdır.

Her ne kadar ilk bakışta salt “teknik” ve “tekil” bir Anayasa’ya aykırılık sorunuyla ilgili olduğu izlenimi uyandırsa da; haciz veya ihtiyati haciz işlemlerine karşı açılan davalarda verilen kararların “geç” uygulanmasına, dolayısıyla gereği gibi uygulanmamasına yol açan İYUK m.28/1-son cümle hükmünün, Anayasa Mahkemesi’nin bu iptal kararı ile mevzuatımızdan “ayıklanmış” olması; yargı kararlarının uygulanmaması sorununun “kronik” hâle geldiği ve bu nedenle içselleştirilerek “olağanlaştırıldığı” günümüzde, yargı kararlarının “yasal destek” ile sürüncemede bırakılmasını engelleyeceğinden, “hukuk devleti” yönünden umut verici niteliktedir. Bununla birlikte, hukuk sistemimizin geneline bakıldığında; Anayasa Mahkemesi’nin bu kararının hemen ardından, “yargı kararlarının uygulanma(ma)sı” hakkında yapılan bazı yasal düzenlemeler, Anayasa Mah-

kemesi kararında ortaya konulan yaklaşımın “hukuk devleti” yönünden verdiği “umudun”, -ilke düzeyinde ve genel tatbikat bakımından- *naif bir beklentiden* öteye geçmesinin son derece güç olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Gerçekten, -“yargı kararlarının ‘kesinleştikten sonra’ uygulanmasını öngören yasal düzenlemelerin Anayasallığı sorunu” bağlamında çeşitli uğraklarla incelediğimiz ve “hukuk devleti” yönünden “umut verici” olarak nitelendirdiğimiz- Mahkeme’nin mezkûr iptal kararı sonrasında; ilkin, 21/02/2014 tarih ve 6526 sayılı Kanun’la,¹⁶⁰ İYUK m.28/1’e; kamu görevlileri hakkında tesis edilen atama, görevden alma, göreve son verme, naklen veya vekâleten atama, yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleriyle ilgili olarak verilen iptal ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının gereğinin, dava konusu edilen kadronun “boş olması hâlinde” bu kadroya, “boş olmaması hâlinde” ise aynı kurumda kazanılmış hak aylık derecesine uygun “başka bir kadroya” atanmak suretiyle yerine getirileceği yolunda hüküm eklenmek suretiyle, kamu görevlilerine ilişkin söz konusu davalarda verilen idari yargı kararlarının uygulanmasının, esasen, dava konusu “kadronun boş olması” koşuluna bağlanması, AY m.138/4’ün öngördüğü “yargı kararlarının ‘gereği gibi (aynen)’ uygulanması zorunluluğu” kuralı ile bağdaştırılamayacak bir düzenleme olarak karşımıza çıkmıştır.

Dahası, 10/09/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun’la,¹⁶¹ İYUK m.28/1’de yapılan değişiklik ve ekleme ile; bazı kamu görevlilerinin açıktan, naklen veya vekâleten yapılan atama ve bu görevlerden alınma, bu görevlerle ilgili yer değiştirme, görev ve unvan değişikliği işlemleri hakkında verilen mahkeme kararlarının gereğinin, ilgilinin kazanılmış hak aylık derecesine uygun “başka bir kadroya atanması suretiyle” (*aynen uygulamama*) ve “iki yıl içinde” (*derhâl uygulamama*) yerine getirileceğinin öngörülmüş olması ile bu işlemlerle ilgili yargı kararlarının yerine getirilmemesinin “ceza soruşturması ve kovuşturmasına konu edilemeyeceği” belirtilerek yargı kararını uygulamayan kamu görevlilerinin de sorumsuzluk/dokunulmazlık “zırhı”na kavuşturulması, “yargı kararlarının uygulanmaması”na âdeta *yasal destek* sağlayan düzenlemelerle, yargı kararlarının uygulanmaması sorununun ne denli “derinleştirildiği”nin örnekleri olarak tezahür etmiştir.

Her ne kadar, 6526 sayılı Kanun ve 6552 sayılı Kanun ile İYUK m.28/1’de yapılan mezkûr değişiklikler, bilahare Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiş¹⁶² olsa da; bu iptal kararları, AY m.153/5 uyarınca “geriye yürümediğinden”, yani etkisi

¹⁶⁰ Bkz. *supra.*, dn.6 ve dn.99.

¹⁶¹ Bkz. *supra.*, dn.121.

¹⁶² İYUK m.28/1’de, 6552 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ve ekleme hakkında verilen iptal kararı için bkz. AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223); 6526 sayılı Kanun ile yapılan ekleme hakkında verilen iptal kararı için ise bkz. AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587).

ex tunc değil *ex nunc* nitelik taşıdığından, mezkûr yasal düzenlemelerden kaynaklanan “yargı kararlarının uygulanmaması sorunu” tam anlamıyla giderilememiştir. Açıkçası, bu örnekler karşısında, yasama organının, Anayasa Mahkemesi’nin -makalemizin temelini oluşturan- mezkûr kararında ortaya koyduğu gerekçeleri ne kadar dikkate aldığı kuşkuludur. Dolayısıyla, yasama organının, yapacağı yeni düzenlemelerle, farklı biçimlerde de olsa, yargı kararlarının “gereği gibi” uygulanmamasına yol açabilecek hükümler getirmesi ihtimal dâhilinde görülebileceğinden; yargı kararlarının uygulanmamasının, şimdiye dek genellikle yalnızca idareye atfedilen bir “idari pratik” iken, artık bunun ötesine geçip, yasama organına da atfi kabil bir “geleneğe” hâline gelmiş olduğu gözlemlenebilmektedir.

Hâliyle, yargı kararlarının “yasa yoluyla” *sürüncemede bırakılmasını* ve/veya *tevilini* olanaklı kılan bu gibi örneklerle (yasa hükümleriyle) somutlaşan, *yargı kararlarının uygulanmaması “geleneği”*, idare ile yargı arasında öteden beri var olduğu bilinen “gerilim”in, yasamaya da teşmiliyle, “yargı dışındaki Devlet organları ile yargı gerilimi”ni sonuçlayan ve bu suretle sorunu iyice “içinden çıkılmaz” boyuta taşıyan; felsefe terminolojisiyle, -”karşıtlık”tan ziyade- bir “çelişki” alanı yaratmaktadır.¹⁶³ Zira yargı kararlarının -gereği gibi- uygulanmaması ya da uygulanmamasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması, hukuka aykırılığın (“*karşıtlığın*”) ötesinde, esasen birinin var olduğu yerde diğeri kabul olunamayacağı bir “çelişki”, bu anlamda “hukuku dışlayan” bir görünüm arz etmektedir. O hâlde, yargı kararlarının uygulanmaması sorunu, basit ya da klasik bir hukuka aykırı-

¹⁶³ “Yargı kararlarının uygulanmaması sorunu”nun, felsefe jargonundan ödünç alınan “karşıtlık” ve “çelişki” kavramları ile bağlantılandırılması suretiyle ulaşılan ya tespit, OZANSOY’dan müphem olup; OZANSOY’un bu husustaki özgün görüşleri ve açıklayıcı örnekleri için bkz. Cüneyt OZANSOY (2012), “Karşıtlık Değil, Bir Çelişki Alanı Olarak İdari Yargı Kararlarının Uygulanmaması Olgusu”, *İdari Yargı Kararlarının Hukuk Düzenindeki Etkileri ve Uygulamadaki Sorunlar Sempozyumu*, Ankara, s.26-33.

Anılan bildirisinde OZANSOY, “çelişki”de, birbirini dışlayan, birbirini dışarıda bırakan, birbirini inkâr eden; yani “biri varsa diğeri olamayan” bir durumun söz konusu olduğunu belirterek, iki kavramın yan yana gelemediği durumlara örnek olarak da, “ölü” ve “canlı” kavramlarını vermekte ve bunların birbirlerini dışladığını ve biri varken diğeri olamayacağını, yani ikisinin aynı anda doğru ya da aynı anda yanlış olamayacağını ifade etmekte; “karşıtlığı” ise, bir farklılık sıralamasına, birbirini itmeye, birbirinin zıddı olmaya, birbirinin olumsuz olmaya ve fakat yan yana da olabilmeye ilişkin bir kavram olarak izahla, “ak” ya da “kara”da olduğu gibi, *orta kavrama* da izin verilerek, birbirine geçişin söz konusu olabileceğini, mesela bu örnekte *orta kavram* olarak “gri”den söz edileceğini belirtmektedir (s. 30-31). Felsefe terminolojisindeki “çelişki” ve “karşıtlık” kavramlarını bu şekilde açıklayan/örnekleyen OZANSOY, “yargı kararlarının uygulanmaması”na herhangi bir hukuk ihlali olarak bakılmayacağını, zira hukuk ihlalinin çözümünü yine hukukun yapacağını ve bunun, hukukun doğal bir sonucu olduğunu ve hukukun ihlale ilişkin sonuçları getirdiğini belirttiikten sonra; “yargı kararlarının uygulanmaması” durumunda, uygulanmayan sadece “yargı kararı” değil, “hukukun uygulanması gereken bir değer olduğu”nu vurgulamakta ve hukuka ait bütün sütunları yıkan, onun ihmal edilebilirliğine ilişkin bu hususu, bir “çelişki” olarak nitelemekte; bunu da, “yargı kararlarının uygulanmaması sorunu”nun çözümünü “uygulanmayan hukuk aracılığıyla” gerçekleştirilmeye çalışmanın, boşulan bir insanın, kendini saçlarından çekeerek kurtarmayı umması metaforuyla özetlemektedir (s. 31).

lık sorunu olarak nitelenemez ve esasen, yargı kararının uygulanmadığı yerde, hukuktan da söz edilemez. Bu açıdan, her ne kadar inceleme konusu Anayasa Mahkemesi kararı ile, idari yargı kararlarının *kesinleştikten sonra uygulanmasını* -yani *geç uygulanmasını*, dolayısıyla *gereği gibi uygulanmamasını*- öngören bir hükmün (İYUK m.28/1-son cümle hükmünün) iptali “hukuk devleti” yönünden isabetli olsa da; bu önemli karar sonrasında da yargı kararlarının “gereği gibi”, hatta “hiç” uygulanmaması sonucunu doğuran yasal düzenlemelerin (yasa değişikliklerinin) yapılmasına devam edilmiş olması, -bir yönüyle- bu kararın da “tam anlamıyla” uygulanmadığını göstermekte ve bu durum ise, ister istemez “hukuk”un ve “hukuk devleti”nin varlığını sorgulanır kılmaktadır.

Kaynakça

- Yararlanılan Kitaplar ve Makaleler

- AKILLIOĞLU, Tekin (1988a): “Kamu Yararı Kavramı Üzerine Düşünceler”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (Prof. Dr. Lûtfi Duran’a Armağan Özel Sayısı)*, Y.9, S.1-3, s.11-22.
- AKILLIOĞLU, Tekin (1988b): “Temel Hakların Durdurulması”, *Bahri Savcı’ya Armağan*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay., s.54-68.
- AKYILMAZ, Bahtiyar/SEZGİNER, Murat/KAYA, Cemil (2023): *Türk İdare Hukuku*, 17. Baskı, Ankara, Seçkin Yay.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1990): “Anayasa Mahkemesi’nce Verilen İptal Kararlarının Zaman İçinde Etkisi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.23, S.3, s.3-11.
- ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz (1996): *Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi*, Ankara, Yetkin Yay.
- ALTAY, Evren (2004): *İdari Yargı Kararlarının Uygulanmamasından Doğan Uyuşmazlıklar*, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.
- ARSLAN, Ramazan/TANRIVER, Süha (2001): *Yargı Örgütü Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder/TAŞPINAR AYVAZ, Sema/HANAĞASI, Emel (2022): *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- ASLAN, Zehreddin (2001): *İdari Yargı’da Yürütmenin Durdurulması*, 2. Basım, İstanbul, Alfa Yay.
- BAŞARAN YAVAŞLAR, Funda (2015): “Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Alt İlkesi Olarak Vergi Hukukunda Yasallık İlkesi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.189-238.
- BÜYÜK, Elif Irmak (2021): *Medeni Usul Hukukunda İnşai Dava ve İnşai Hüküm*, İstanbul, On İki Levha Yay.
- CANDAN, Turgut (1984): “Vergi Uyuşmazlıkları ve İdari Davalar”, *Danıştay Dergisi*, Y.14, S.54-55, s.31-40.
- CANDAN, Turgut (1991a): “İdari Yargı Kararlarının Uygulanması - I”, *Maliye Postası Dergisi*, Y.12, S.253, s.42-46.
- CANDAN, Turgut (1991b): “İdari Yargı Kararlarının Uygulanması - V”, *Maliye Postası Dergisi*, Y.12, S.257, s.42-45.
- CHEVALLIER, Jacques (2010): *Hukuk Devleti*, (Çev.: Ertuğrul Cenk GÜRCAN), Ankara, İmaj Yay.
- COŞKUN, Sabri (1993): *İptal Davası*, Ankara, Danıştay Yay.
- ÇAĞLAR, Selda (2015): “Hukuk Devleti Açısından Hukuki Belirlilik - Hukuk Güvenliği İlişkisi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.25-139.

- ÇAĞLAYAN, Ramazan (1999): “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, *Atatürk Üniversitesi Erzinan Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.3, S.1, s.123-141.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan (2004): *İdari Yargı Kararlarının Sonuçları ve Uygulanması*, 3. Baskı, Ankara, Asil Yay.
- ÇAKMAK, N. Münci (2013): *İdare Hukukunda Kuramsal Olarak Kamu Yararı*, Ankara, Seçkin Yay.
- ÇAKMAK, Münci (2021): *İdari Yargılama Usulünde Vergi Davaları*, Ankara, Seçkin Yay.
- ÇOBAN, Ali Rıza/CANATAN, Bilal/KÜÇÜK, Adnan <Ed.> (2008): *Hukuk Devleti: Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal*, Ankara, Adres Yay.
- DARENDELİ, A. Vahap (2004): *Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi İçtihatları Işığında Adli Yargı Yerlerinde Görülen İdari Uyuşmazlıklar ve Davalar*, Ankara, Yetkin Yay.
- DEREN YILDIRIM, Nevhis (1996): *Türk, İsviçre ve Alman Medeni Usul Hukukunda Kesin Hükümün Sübjektif Sınırları*, İstanbul, Alfa Yay.
- DÖNMEZ, Recai (1998): *Vergi İcra Hukukunda İhtiyati Haciz*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay.
- DURAN, Lûtfi (1988): “İdari İşlem Niteliğinde Yargı Kararıyla Vergi Davalarının Çözümü (II)”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.21, S.1, s.63-77.
- ESEN, Selin (1996): *İptal Davası ve İtiraz Yolunda Anayasa Mahkemesi'nin Yaptığı İlk İnceleme*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay.
- FEYZİOĞLU, Metin (1999): “Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.48, S.1-4, s.135-163.
- FEYZİOĞLU, Turhan (1966): “Prof. Dr. Turhan FEYZİOĞLU'nun Konuşması”, *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.148-165.
- GÖRGÜN, L. Şanal/BÖRÜ, Levent/KODAKOĞLU, Mehmet (2023): *Medeni Usul Hukuku*, 12. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- GÖZLER, Kemal (2000): *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin Kitabevi Yay.
- GÖZLER, Kemal/KAPLAN, Gürsel (2023): *İdare Hukuku Dersleri*, 25. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yay.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/GÖLCÜKLÜ, Feyyaz (2013): *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, 10. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref/TAN, Turgut (2017): *İdare Hukuku*, C.II: İdari Yargılama Hukuku, 9. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.
- GÜNDAY, Metin (1990): “1982 Anayasasına Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları”, *I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi*, Birinci Kitap: İdari Yargı, Ankara, s.139-148.
- GÜNDAY, Metin (2011): *İdare Hukuku*, 10. Baskı, Ankara, İmaj Yay.
- GÜNDAY, Metin (2022): *İdari Yargılama Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.

- İZGİ, Ömer/GÖREN, Zafer (2002): *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*, C.I, Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi.
- KARABATAK, Rüstem (1997): “Yargı Kararlarının Uygulanması”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C.71, S.10-11-12, s.755-786.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (2019): *İdari Yargı: İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)*, Ankara, Turhan Kitabevi Yay.
- KARAKOÇ, Yusuf (2000): *Kamu Alacaklarının Tahsili Aşamasında Ortaya Çıkan ve Vergi Yargısında Çözümlenen Uyuşmazlıklar*, Ankara, Yetkin Yay.
- KATOĞLU, Tuğrul (2015): “Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi”, *Kamu Hukukçuları Platformu 4. Toplantısı (Hukuk Güvenliği)*, 8-9 Kasım 2013, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yay., s.141-183.
- KAYA, Cemil (2011): *Kararlarından Hareketle Kamu Yararı Kavramına Danıştay'ın Bakışı*, İstanbul, On İki Levha Yay.
- KELSEN, Hans (1945): *General Theory of Law and State*, (Translated by: Anders WEDBERG), Cambridge, Harvard University Press.
- KIRATLI, Metin (1966): *Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi (İtiraz Yolu)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- KUMRULU, Ahmet G. (1989): *Vergi Yargılama Hukukunun Kuramsal Temelleri*, Ankara.
- KUNTER, Nurullah/YENİSEY, Feridun/NUHOĞLU, Ayşe (2010): *Muhakeme Hukuku Dahil Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 18. Bası, İstanbul, Beta Yay.
- KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder (2013a): *İcra ve İflas Hukuku*, 27. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder (2013b): *Medeni Usul Hukuku*, 24. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- LEAHY, James E. (1989): “The Constitution is What the Judges Say it is”, *North Dakota Law Review*, Vol.65, Issue 3, p.491-527.
- OĞURLU, Yücel (2002): *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*, Ankara, Seçkin Yay.
- ONAR, Erdal (2003): *Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler*, Ankara.
- ONAR, Siddık Sami (1966a): *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.I, 3. Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası.
- ONAR, Siddık Sami (1966b): *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.III, 3. Bası, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası.
- ONAR, Siddık Sami (1968): *İcra Hukukunda Temel Bilgiler*, İstanbul, Kütülmüş Matbaası.
- OZANSOY, Cüneyt (2012): “Karşıtlık Değil, Bir Çelişki Alanı Olarak İdari Yargı Kararlarının Uygulanmaması Olgusu”, *İdari Yargı Kararlarının Hukuk Düzenindeki Etkileri ve Uygulamadaki Sorunlar Sempozyumu*, Ankara, s.26-33.

- ÖDEN, Merih (2023): *Türk Anayasa Yargısında Norm Denetimi*, Ankara, Yetkin Yay.
- ÖNEN, Ergun (1981): *İnşai Dava*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay.
- ÖZAY, İl Han (2004): *Gümüşğında Yönetim II: Yargısal Korunma*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ÖZBEK, Veli Özer (2013): *İnfaz Hukuku*, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yay.
- ÖZBUDUN, Ergun (2021): *Türk Anayasa Hukuku*, 21. Baskı, Ankara, Yetkin Yay.
- ÖZDEŞ, Orhan (1977): "Danıştay Kararlarının Yerine Getirilmesi Zorunluluğu", *Danıştay Dergisi*, Y.6, S.20-21, s.24-45.
- ÖZEREN, Ahmet Şükrü/BAYHAN, Taci (1992): *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması*, Ankara.
- ÖZTÜRK, K. Burak (2009): "İdari Yargılama Hukuku Yönünden Vergi Davası Kavramına İlişkin Kısa Bir Değerlendirme", *Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan*, C.II, Ankara, Ankara Üniversitesi Yay., s.1111-1124.
- ÖZTÜRK, K. Burak (2013): "Fransız Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi", *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan*, C.II, Ankara, Ankara Üniversitesi Yay., s.1189-1226.
- ÖZYÖRÜK, Mukbil (1966): "Doç. Dr. Mukbil ÖZYÖRÜK'tün Konuşması", *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.141-147.
- PERDOME, Jaime Vidal (1982): "Kolombiya İdari Yargısı", (Çev.: Turgut CANDAN), *Danıştay Dergisi*, Y.12, S.46-47, s.6-15.
- SAĞLAM, Fazıl (1982): *Temel Hakların Sınırlanması ve Özütü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- SARICA, Ragıp (1949): *İdari Kaza*, C.I: İdari Davalar, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yay.
- SARICA, Ragıp (1966): "Tehir-i İcra Kararının Yerine Gelmesi", *Danıştay Kararları ve Yürütmenin Durdurulması*, Türk Hukuk Kurumu Yay., s.31-38.
- SHAPIRO, Martin (1999): "The Success of Judicial Review", *Constitutional Dialogues in Comparative Perspective*, (Ed.: Sally J. KENNEY/William M. REISINGER/John C. REITZ), Macmillan Press, London, p. 193-219.
- SUNAY, Zühal Aysun (2016): *İptal Davalarında Gerekeçeli Karar Hakkı*, Ankara, Seçkin Yay.
- TANRIVER, Süha (1996): *İlamlı İcra Takibinin Dayanakları ve İcranın İadesi*, Ankara, Yetkin Yay.
- TEKGÜNDÜZ, Metin (1983): "İdari Dava Türleri ve Vergi Davası", *Danıştay Dergisi*, Y.13, S.50-51, s.56-59.
- TEKİN, Tahir (2003): "İdarenin, Yargı Kararlarını Uygulama Zorunluluğu ve Uygulamasının Sonuçları", *Yerel Yönetim ve Denetim Dergisi*, C.8, S.7, s.8-12.
- TEKİNSOY, M. Ayhan (2006): "TÜPRAŞ'ın Özelleştirilmesi, Yürütmenin Durdurulması Kararları ve Sorunlar...", *Hukuk Gündemi*, S.4, s.17-21.
- TEKİNSOY, M. Ayhan (2013): *İdari Yargılama Hukukunda Yürütmenin Durdurulması*, Ankara, Savaş Yay.

- TELLİ, Semih Tekin (1980): “İdari Yargıda Kesin Hüküm”, *İdare Hukuku ve İdari Yargı ile İlgili İncelemeler III*, Ankara, s.99-130.
- TURMANGİL, Civan (1982-1987): “Vergi Davasının Hukuksal Niteliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.39, S.1-4, s.125-156.
- ULER, Yıldırım (1970): *İdari Yargıda İptal Kararlarının Sonuçları*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay.
- ULUSOY, Ali (2012): “Conseil d’Etat ve Danıştay İçtihatlarında İdari Yargı Kararlarının Etki ve Sonuçları”, *İdari Yargı Kararlarının Hukuk Düzenindeki Etkileri ve Uygulamadaki Sorunlar Sempozyumu*, Ankara, s.14-23.
- ULUSOY, Ali D. (2013): *İdari Yaptırımlar*, İstanbul, On İki Levha Yay.
- UZ, Abdullah (2005): “Hesapları Kesin Hükme Bağlamakla Görevli Sayıştay’ın Yargısal Kimliği”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.54, S.4, s.361-374.
- ÜLGEN, Özen (2013): *İptal ve İtiraz Başvuruları Bakımından Anayasa Yargısında İlk İnceleme*, İstanbul, Beta Yay.
- YAYLA, Yıldızhan (1994): “İdari Yargı Kararlarına Üslup ve İçerik Yönlerinden Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İnan Kıraç’a Armağan*, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Yay., s.345-367.
- YILMAZ, Serdar (2009): *İdari Yargı Kararlarının Uygulanması Zorunluluğu ve Bu Kararların Uygulanmamasına Karşı Öngörülen Hukuksal Önlemler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku (İdare Hukuku) Anabilim Dalı, Ankara.
- YILMAZ, Serdar (2012): “Kamu Alacaklarının Tahsili Hukukunda İhtiyati Haciz Müessesesi ve İhtiyati Hacze Karşı Açılan Davalarda İdari Yargı Yerlerince Verilen Kararların Uygulanması -Yargı Pratiğinde ve Öğretide Gözden Kaçan Bir Anayasa’ya Aykırılık Sorunu (mu?)-”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.61, S.4, s.1437-1503.

- Yararlanılan Yargı Kararları

- AİHM: “*Ahmet Kılıç v. Türkiye Kararı*”, B.N.38473/02, T.25/07/2006 (HUDOC).
- AİHM: “*Apostol v. Gürcistan Kararı*”, B.N.40765/02, T.28/11/2006 (HUDOC).
- AİHM: “*Burdov v. Rusya Kararı*”, B.N.59498/00, T.07/05/2002 (HUDOC).
- AİHM: “*Büker v. Türkiye Kararı*”, B.N.29921/96, T.24/10/2000 (HUDOC).
- AİHM: “*Hornsby v. Yunanistan Kararı*”, B.N.18357/91, T.19/03/1997 (HUDOC).
- AİHM: “*Kyrtatos v. Yunanistan Kararı*”, B.N.41666/98, T.22/05/2003 (HUDOC).
- AİHM: “*Scordino v. İtalya Kararı*”, B.N.36813/97, T.29/03/2006 (HUDOC).
- AİHM: “*Süzer ve Eksen Holding A.Ş. v. Türkiye Kararı*”, B.N.6334/05, T.23/10/2012 (HUDOC).
- AYM: “*Adem Öğüt ve Diğerleri Başvurusu*”, B.N.2014/20527, T.22/11/2017 (RG: T.22/12/2017, S.30278).

- AYM: “*Arif Canlı Başvurusu*” <GK>, B.N.2014/7152, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934).
- AYM: “*Arman Mazman Başvurusu*”, B.N.2013/1752, T.26/06/2014 (RG: T.11/09/2014, S.29116).
- AYM: “*Ayla Dünder Başvurusu*”, B.N.2013/6047, T.23/01/2014 (RG: T.21/02/2014, S.28920).
- AYM: “*Aziz Turhan Başvurusu*”, B.N.2012/1269, T.08/05/2014 (RG: T.18/07/2014, S.29064).
- AYM: “*Bediha Altun Başvurusu*”, B.N.2015/6354, T.23/10/2019 (RG: T.13/12/2019, S.30977).
- AYM: “*Bülent Türk Başvurusu*” <GK>, B.N.2014/7002, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934).
- AYM: “*Davut Yıldız Başvurusu*”, B.N.2020/12623, T.05/09/2023 (RG: T.29/11/2023, S.32384).
- AYM: “*Ebru Çutlak ve Fazilet Demirbaş Başvurusu*”, B.N.2017/37573, T.02/12/2020 (RG: T.16/02/2021, S.31397).
- AYM: “*Erol Aksoy Başvurusu (2)*” <GK>, B.N.2016/11026, T.12/12/2019 (RG: T.21/02/2020, S.31046).
- AYM: “*Hakan Yıldız Başvurusu*” <GK>, B.N.2014/8804, T.01/12/2016 (RG: T.30/12/2016, S.29934).
- AYM: “*Hasan Gün Başvurusu*”, B.N.2018/9459, T.19/11/2020 (RG: T.17/02/2021, S.31398).
- AYM: “*Kadri Enis Berberoğlu Başvurusu (3)*” <GK>, B.N.2020/32949, T.21/01/2021 (RG: T.03/02/2021, S.31384).
- AYM: “*S.S. Yeni Foça Asmadere Konut Yapı Kooperatifi Başvurusu*”, B.N.2015/14525, T.10/10/2019 (RG: T.07/11/2019, S.30941).
- AYM: “*Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu*”, B.N.2014/3986, T.02/04/2014 (RG: T.03/04/2014, S.28961).
- AYM: E.1990/39, K.1991/21, T.11/07/1991 (RG: T.23/05/1992, S.21236).
- AYM: E.1992/36, K.1993/4, T.20/01/1993 (RG: T.19/03/1993, S.21529).
- AYM: E.1995/44, K.1995/44, T.19/09/1995 (RG: T.03/11/1995, S.22452).
- AYM: E.2004/56, K.2007/26, T.15/03/2007 (RG: T.29/05/2007, S.26536).
- AYM: E.2004/116, K.2008/74, T.06/03/2008 (RG: T.01/07/2008, S.26923).
- AYM: E.2007/68, K.2010/2, T.14/01/2010 (RG: T.28/04/2010, S.27565).
- AYM: E.2009/89, K.2011/40, T.10/02/2011 (RG: T.07/02/2012, S.28197).
- AYM: E.2011/21, K.2013/36, T.28/02/2013 (RG: T.06/03/2014, S.28933).
- AYM: E.2012/22, K.2012/133, T.27/09/2012 (RG: T.11/12/2012, S.28494).

- AYM: E.2012/73, K.2013/107, T.03/10/2013 (RG: T.27/03/2014, S.28954).
- AYM: E.2012/102, K.2012/207, T.27/12/2012 (RG: T.02.04.2013, S.28606-Mükerrer).
- AYM: E.2012/107, K.2013/90, T.10/07/2013 (RG: T.22/11/2013, S.28829).
- AYM: E.2013/67, K.2013/164, T.26/12/2013 (RG: T.27/03/2014, S.28954).
- AYM: E.2013/133, K.2013/169, T.26/12/2013 (RG: T.09/01/2014, S.28877).
- AYM: E.2013/158, K.2014/68, T.27/03/2014 (RG: T.09/04/2014, S.28967).
- AYM: E.2014/86, K.2015/109, T.25/11/2015 (RG: T.08/01/2016, S.29587).
- AYM: E.2014/92, K.2016/6, T.28/01/2016 (RG: T.03/03/2016, S.29642).
- AYM: E.2014/149, K.2014/151, T.02/10/2014 (RG: T.01/01/2015, S.29223).
- AYM: E.2015/41, K.2017/98, T.04/05/2017 (RG: T.03/08/2017, S.30143).
- AYM: E.2015/88, K.2016/156, T.07/09/2016 (RG: T.19/10/2016, S.29862).
- AYM: E.2015/104, K.2016/20, T.16/03/2016 (RG: T.08/04/2016, S.29678).
- AYM: E.2016/205, K.2019/63, T.24/07/2019 (RG: T.31/10/2019, S.30934).
- AYM: E.2019/59, K.2020/61, T.22/10/2020 (RG: T.01/12/2020, S.31321).
- AYM: E.2019/93, K.2023/87, T.04/05/2023 (RG: T.28/07/2023, S.32262).
- AYM: E.2020/70, K.2023/106, T.01/06/2023 (RG: T.03/10/2023, S.32328).
- AYM: E.2021/104, K.2021/87, T.11/11/2021 (RG: T.25/03/2022, S.31789).
- AYM: E.2023/76, K.2023/155, T.13/09/2023 (RG: T.12/10/2023, S.32337).
- AYM: E.2023/97, K.2023/192, T.08/11/2023 (RG: T.08/12/2023, S.32393).
- D.1.D: E.1990/211, K.1990/256, T.10/10/1990 (KİBB).
- D.5.D: E.1982/4514, K.1985/941, T.11/04/1985 (KİBB).
- D.5.D: E.1988/2913, K.1991/627, T.28/03/1991 (KİBB).
- D.10.D: E.2002/4061, K.2004/5219, T.28/05/2004 (KİBB).
- D.10.D: E.2004/13990, K.2007/739, T.27/02/2007 (DKA).
- D.13.D: E.2014/3359, K.2018/1887, T.28/05/2018 (DKA).
- DİDDK: E.2005/161, K.2006/554, T.08/06/2006 (KİBB).
- DİDDK: E.2006/4531, K.2008/1898, T.06/11/2008 (KİBB).
- UM.HB: E.1993/46, K.1993/43, T.15/11/1993 (RG: T.15/12/1993, S.21789).
- YCGK: E.1991/8-320, K.1991/347, T.09/12/1991 (KİBB).
- YHGK: E.2011/4-206, K.2011/461, T.29/06/2011 (KİBB).